KADININ BATI SERÜVENİ

III

Çözülüş Öncesi Toplumcu Kadın

HÜSEYİN KILIÇ

ART YAYINLARI

ÇÖZÜLÜŞ ÖNCESİ TOPLUMCU KADIN

Hüseyin KILIÇ (1938), AÜDTCF Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. Aynı zamanda **Etnoloji** ve **Kamu Yönetimi** eğitimi alan yazar, yatılı okuduğu lise yıllarında **Vatan** ve **Hür Vatan** gazetelerinde muhabirlik yaptı. Bir süre edebiyat öğretmenliği de yapan yazarın, **Ilgaz, Sesimiz, Dönemeç, Somut, Yazko, Türk Dili, Tarih ve Toplum, Bilim ve Ütopya** dergilerinde ve **Vatan, Öncü, Ulus, Yeni Ulus, Yeni Halkçı ve Barış** gazetelerinde araştırma, eleştiri, röportaj ve öyküleri yayımlanmıştır. **1984**'te **Dil Ana** adlı incelemesi **(Yeni Gün Yayınları) 1986**'da **Çingenem Çengi Çengi (Hacan Yayınları)** adlı romanı, **1995**'te **Kadın Sorunsalının Osmanlıcası (Prospero Yayınları)** adlı araştırması yayımlanmıştır.

Yazar; halen **Kadının Doğu Serüveni** adlı, dört cilt olarak planladığı kitap üzerinde çalışmaktadır.

Hüseyin KILIÇ evli; **Tada** ve **İlteriş** adlı ilki kız, iki gencin babasıdır.

HÜSEYİN KILIÇ

KADININ BATI SERÜVENİ
III

ÇÖZÜLÜŞ ÖNCESİ TOPLUMCU KADIN

ART YAYINLARI

ART Basın Yayın Kültür Hizmetleri Ltd. Şti.
ART 11
Araştırma/inceleme Dizisi
Orijinal Adı
Kadının Batı Serüveni
III
Çözülüş Öncesi Toplumcu Kadın
Yazarı: Hüseyin KILIÇ

ISBN Tk.975-7008-03-6
Cilt:975-7008-06-0
1. baskı, Ankara, 1998
ART Yayınları, Ank. 1998
Bu Kitabın Yayım Hakları
ART Yayınları'na aittir

Yayıma Hazırlayan: M. Serdar Kayaoğlu
Dizgi: ART Yayınları Dizgievi
Kapak Tasarımı: Art Yayınları
Kapak Düzeni:Karizma Ajans
Kapak Baskısı: *Emel Matbaacılık*
İç Baskı ve Cilt: *Emel Matbaacılık*

Saypa Yayınlarının tüm haklarıART Kültür Hizmetleri Ltd. Şti.'ne devredilmiştir.
Tuna Cad. İnkılap Sok. 2/50-58 Kızılay - ANKARA

İÇİNDEKİLER

Yayımevinin Sunuşu .....(9-14)
Giriş .....(15-23)
Toplumculukta Aile ve Kadın .....(25-146)
Kaynakça .....(147-151)
Dizin .....(153-175)

Eşim ve en yakın yardımcım
Hafize'ye.

YAYIMEVİNİN SUNUŞU

Türkiye yazınının yoksul alanlarından birini de kadın sorunu oluşturuyor. Bu konuda feministler ve sosyalist feministler aracılığıyla daha çok dergi sayfalarında dile getirilenler dışında bir şeyler söylendiği iddia edilemez.

Hüseyin Kılıç'ın kapsamlı çalışması, Türkiye'de bir ilki oluşturması bakımından önemlidir. E. Reed'in, A. Kollantay'ın, A. Bebel'in, S. de Beauvoir'ın ve Marks-Engels-Lenin-Stalin'in eserlerinden derlenerek hazırlanan birkaç çeviri dışında neredeyse Türkçe telif esere rastlayamıyoruz.

Kadının Batı Serüveninde; kadın cinsinin kölecilikten sosyalist devlete kadar olan tarihsel köleliğinin yeniden-üretimi ve tarihsel akımların din, üretim tarzı ve devletle ilişkileri, bugünkü üretim ilişkilerine damgasını vuran Batı toplumları bağlamında sergileniyor. Hüseyin Kılıç, kadın cinsinin ezilmişliğinde egemen düşüncenin rolüne değinirken Nietzsche, Kant, Hegel, Schopenhauer, Sokrates'le Marksizmi karşıkarşıya getirip çarpıştırıyor ve Köleci Roma demokrasisinden günümüzün modern demokrasisine ulaşıldığında, tarih felsefeci egemen düşüncede bir ilerlemenin görülemediğini işaret ediyor. Nietzsche, Hegel'den biraz sonra, 'kadına giderken kırbacını unutma' demiyor muydu? Yazar, eleştirilerini Marksist ontolojiye dayandırıyor, ama sanırız en esaslı eleştirisini de burada 'herşeye rağmen dediği' Stalin'e ve Stalin'li Sovyetler Birliği'ne yöneltiyor. Elinizdeki eserin üçüncü cildinde sürdürülen Marksizm (Leninizm)'le 'Stalin'li Sovyetler'deki kadının hukukî durumu' tartışmasının ilgili çevrelere kaynak oluşturabileceğini düşünüyoruz.

Kölebeylikten Derebeyliğe (Kölecilikten-Feodalizme), Parabeylikten Karabeyliğe (Kapitalizmden-Faşizme) ve Çözülüş Öncesi Toplumcu Kadın. Kitapların adından da anlaşılacağı gibi, Hüseyin Kılıç'ın dilci yanı ağır basıyor: Kullandığı bazı sözcükler (1- Güç= Kudret'ten gelme ve zor+un+lu+luk'u karşılayan güc+em+li+lik. 2- Erk; güç, kudret, yetke/Yurt; ülke, vatan'dan devleti karşılayan Erk+yurt. 3- Umak= Muktedir ol-mak, yapabilmek ve U-gan= Muktedir, yapabilen'den U-gan+lı+k= Yapabilmeye muktedir olan-olmak, "iktidar" kavramı ve iktidarın

egemenliğinin yürütülmesinin aracı olarak hükümet yerine U-gan+ca)daha önce TDK tarafından önerilmiş, ama bu zamana kadar neredeyse kullanılmamıştır. Örneklediğimiz sözcükler üç ciltlik eser boyunca ısrarcı, fakat özenli bir biçimde kullanılıyor.

BÜGüNDEN GERİYE EZİLMİŞLİĞİN ŞECERESİ

"Tarihi gelişim ve ilerleme anlayışı" sömüren-sömürülen, ezen-ezilen ilişkisinin birdenbire ortaya çıkmadığını, zaman içersinde basitçe sıradan insanların ilişkisinden türediğini gösteriyor. Tarih, egemenlik çatısının kapladığı ezen-ezilen, sömüren-sömürülen ilişkisinin "bir akıl-bir özne" tarafından amaçlanarak yaratılmadığını doğruluyor. Bugünkü haliyle, egemenlik ilişkisinin her türlüsü **"üretim çabası içindeki kitleler" in içinde bulunduğu ilişkilerin yapısının"** ürünüdür; birey öznelerin değil, toplumsal ilişkinin sonucudur. Üretimde ve yeniden-üretimde 'toplumsal bireyin' ilişkisi sözkonusudur. "Tarihte ne kadar geriye gidersek, birey ve dolayısıyla üretim yapan birey de o kadar bağımlı olarak daha büyük bütünün 'bir parçası' biçiminde belirir: "Önce henüz bütünüyle doğal bir şekilde ailelerde ve gelişip klan haline gelen ailelerde."(Marks) Sözü edilen daha büyük bütün; toplumsal ilişkilerin ortaya çıkarttığı, ve nihayet üretim ilişkilerinin şekillendirdiği bireyi, toplumun kurallarına uymaya zorlayan soyut-biçimsel nesnedir(üretim biçimi).Toplumun kuralları artık bir formasyon niteliği kazandığında somutlaşmış, yani toplumu toplama ve birleştirme süreci yeniden üretim olarak ortaya çıkmıştır. Yeniden üretimden geriye gittikçe, üretim sürecinin öznesi olan topluma ve toplumsal bireye ulaşıyoruz. Hiç bir zaman kadın ya da erkek özneye ulaşamıyoruz. Marks'a kulak verdiğimizde problemin çözümüne sınıfların kaynaklandığı bütün ögeleri hesaba katarak başlamak gerekiyor. Öyleyse kadın sorununa da, 'bu bilim' yönteminin içinden bakmak yanlış olmayacaktır: Şöyle, ya tarih felsefeciliği, ya Marksist yöntem.

Toplumsal formasyonun ögelerini belirleyen altyapıdır. Tarihsel gelişme içersindeki, çeşitli toplumsal sorunların mevcut üretim ilişkilerinde anlaşılması ancak, bütün altyapısal nosyonların değerlendirilmesiyle mümkün olabiliyor.

Ezen-ezilen ilişkisi kategorisinde değerlendirmek gereken kadın kimliği, altyapısal belirlenerek toplumsal formasyonun ye-

niden üretilmesi sürecinde üstyapı kurumlarıyla karşılaşmasından itibaren, yeniden üretim sürecinin vazgeçilmez aktörü olarak bugünkü yerini (ailenin temeli, cinsel köle, ev kölesi, meta, ailenin temeli olarak 'kamusal' bir özel mülkiyet, reklam sektörünün baş aktörü v.b. aracılığıyla) alıyor.

Kadının köleleştirilmesini, bir dönemle işaretleyemiyoruz, tabii bir tarihi "an"dan da(konjonktür)başlatamıyoruz. Ancak bugünkü üretim ve yeniden-üretim ilişkilerinde belirlemek durumundayız. Çünkü nihayet, egemenlik ilişkilerinde içeriği belirleyen, ataerkilliğin son kalesi olan kapitalizmdir. Kapitalizm ise üretim tarzı, demokrasi-devlet çiftinde somutlanıyor.

Kapitalizmin tarihsel olarak belirlenmiş, birbirine **'bağlılaşık'** olan ve birbirinden **'çıkarsanamaz'** çiftinin karşısında, yine birbiriyle bağlılaşık ve bu nedenle birbirinden çıkarsanamaz olan sömüren-sömürülen, ezen-ezilen (sınıflar) ilişkisinden belirlenen sınıf kavgası duruyor.

Ataerkil toplumla kapitalizm, tıpkı üretim tarzı, demokrasi-devlet çifti gibi, tarihin en sonundaki basamak olarak birbirinden ayrı değerlendirilemeyecek kadar aynıdırlar. **Ataerkil toplum ve kapitalizm en son basamakta ancak birlikte bilinebilirler. Nicelik bazı farklılıkları, nitelikleri aynı olan ataerkillik ve kapitalizmin ayrı değerlendirilmesine sebep olamıyor.** Demokrasi, bireysel özgürlük vazediyor, ama öte yandan "dişi cinsin tarihsel bozgunundaki" temel edinim olan mülkiyetin ve zorun tanrılarından evlilik kurumunun 'yasal' dayanaklarını da perçinliyor. Elimizdeki veriler, aynı olan şeyleri ayrı ayrı bilme olanağını vermiyor. Ama bir tutum alma, davranış geliştirme olarak, salt dogmatikliğe (ideolojik) yönelirsek bütün bir tarihten de koparak ataerkillikle, kapitalizmin çelişkilerini ayırmak olanağını yaratabiliriz.

Kadın sorunu, hiçbir kökeni yokmuş gibi, bir yetişkin olarak tanrılar tanrısı Zeus'un başından çıkmadı. Ezilmişlik kategorisindeki kadın sorunu, üç temel fail tarafından belirleniyor. Üretim ilişkileri, din ve nihayet mükemmel aidiyetleriyle basit bir baskı aygıtı olma özelliğini çoktan aşan devlet kurumu.

Din ve üretim ilişkileri, altyapısal belirlenen ilişkiler olarak tanrının "ol" demesiyle yaratılmamışlardır. Özellikle dinin top-

lumsal formasyon üzerindeki etkisi aniden belirmemiştir. Yahudi Peygamberi Musa'nın, Hıristiyan Peygamberi İsa'nın ve Müslüman Peygamberi Muhammet'in ortaya çıkışı altyapısal belirleyiciliğin sağlam örneklerini oluşturuyor.

Hıristiyan dininin ortaya çıkışından itibaren, üstyapı kurumu olan Roma devletiyle ve ekonomik etmenle (örneğin tarım alanındaki gibi) ilişkisinin şeceresi, kadının ezilmişliği sorununda dinin nihai etkisinin altyapısal dolayımla belirlendiğini gösteriyor.

Üretim biçimi bir merkezden belirlenemiyor. Tarihsel olarak kendiliğinden "belirlenerek" ortaya çıkan üretim biçimi "gerçeklikte tam anlamıyla var olmayan bir soyut-biçimsel nesneyi oluşturmaktadır. Kapitalist, feodal, köleci üretim biçimleri de aynı şekilde soyut-biçimsel nesneler oluştururlar. Gerçekte sadece tarihsel olarak belirlenmiş, bir sosyal formasyon, yani (...) toplumsal bütün vardır" (Poulantzas). Kadının ezilmişliğinin veya dünya üzerindeki biricik iki cinsin, ezen-ezilen olarak ikiye ayrılması altyapıda gerçekleşir. Kadın cinsi bugün, aniden erkek cinsinin sonsuz egemenliği altına alınmıyor. Fakat kadının köleliği, sınıfların ve ordan da devletin (saptayabileceğimiz) ortaya çıkış dönemleriyle birlikte meşrulaşıyor.

Üstyapı kurumu devlet, ancak bir üretim şemasının politik, ideolojik, ekonomik v.b. belirlemelerinde somutlanıyor. Devlet, bir üretim tarzının stabilizasyonu aşamasında, altyapısal edindiği(din gibi)ideolojilere pratik hedefler gözeten hukukî ve siyasal (üstyapı ideolojileri) zoru eklemleyerek kadın cinsinin köleliğini yasallaştırıyor. Altyapı-üstyapı çiftinin karşılıklı yansımasında somutlanan devlet, üretim ilişkilerinin yeniden-üretiminde devreye giriyor. "Üstyapı, 'Hukukî-siyasal (hukuk ve devlet) ve ahlaki, dini, hukukî, siyasal vb. ideolojiler"i kapsıyor. (Althusser) Nihayet kapitalizmde bütün bunların somutlandığı yer devlettir. Devletin, bu ideolojileri destekleri olarak aniden edindiği düşünülmemelidir. Altyapısal meşruiyetin tarihsel içerik kazandırdığı ezilen cins kimliği, karşılığını, günlük yaşamda, yani ideolojinin gerçek üretim yeri olan üretim-dışındaki alanlarda (sokak, ev, okul, sendikalar, yazılı ve sözlü basın= Altusser'in tanımladığı DİA'larda) bulur.

Teorik bir ifadeyle cinsiyet ayrımcılığıyla ırkçılık, bir tarih felsefeciliğinin sonucudur. Bu esasında sınıfların, alt 'kategorik' olarak cinslerin (cins ırkçılığının) ve ırkların toplumsal-ulusal vazedilişlerinin (sonucuna yol açan kaderin) görünemeyen sebebini gösteren bir felsefenin pratik ideolojisidir.

Kadını zevk aracı ve halkı da tıpkı önceli Hegel gibi kişiliksiz-şekilsiz gören tarih felsefecisi Nietzsche; sınıf, cins ve ırk olmak üzre üç baskı biçimini kavramlaştırmaya çalıştı. O'na göre bu üçlünün baskı altına alınması "insan yaşamının" düzenlenmesi için zorunluydu. Hegel, "tanrının (erkek olduğu unutulmamalıdır) yeryüzündeki yürüyüşü"dür dediği, devlet ahlakçılığına, dine ve özel mülkiyete övgüler dizerken, yurttaşın özgürlüğünü ve mutluluğunu bu üçlü içinde arıyordu.

Marksizm tarihsel üretim tarzının dışını ve cinslerin tam eşitliğini işaret ediyor. Fiziksel olanın ikiye bölünmesi felsefel ve fiziksel açıdan uygun degildir. Ezilenlerin kurtuluşunu ayrı bir fiziksel madde-ontoloji olarak tanımlamak ve 'hemen şimdi kurtuluş!'u beklemek uzun vadedeki 'kaderi'ni sınıf kavgasından ayrı düşünemeyeceğimiz kadını, tarih felsefesinin ideolojik görüngüleriyle, yani demokratik ideolojilerle başbaşa bırakacaktır. O halde yönelmek gereken yer evrensel vatandaşlık hakları değil, tarihsel üretim ilişkilerinin (ve siyasal görünümlerinin) dışıdır.

Ezilenlerin sorunları, kapitalizmin içindeki bireyin özgürleşmesi bağlamında eski bir hikaye olan, kuramsal hümanizma ekseninde dile getirilebilir. Ama böyle bir ifade tarzı, tarafları ideolojinin (pratik) evreninden dışarıya atmayı başaramaz. Sonuç olarak böyle bir yönelimin şekillendirdiği kurtuluş hedefi, güncel siyasal ölçütlerin ya da politik ideolojilerin ötesindeki bir gerçekleşmeyi göremez. Fakat böyle yönelimler, olsa olsa Marksizmin tarih öncesinden tanımlanmak gereken hümanizma, demokrasi, özgürlük gibi tarih felsefesinin izini süren (felsefi) ideolojilerin çağdaş ütopyacı adımları olabilir.

Demokrasi ve devletiyle birlikte ataerkil toplumun son aşaması olan kapitalizmden sözediyoruz. Ataerkillik dün olduğu gibi, bugün de "egemenlik ilişkileriyle etkin bir şekilde örtüşüyor". Öyleyse, **tarihsel belirlenmiş bir üretim ilişkisi sis-**

temindeki verili üstyapı kavramlarıyla (birey özgürlüğü, demokrasi v.b.) ezilenler sorununa çare bulunamaz. Kapitalizmin en başından oturtmaya çalıştığı bireye dayalı özgürlük, demokrasi ya da özgürlükçü demokrasi kavramları, ne kadar 'radikal' olursa olsun kadının ve diğer ezilenlerin kurtuluşunu içeren kavramlar olmayı başaramıyor.

Flora Tristán (1803-1844) "Erkeklerin en ezilmişi bile, bir başka kişiyi ezebilir: O kişi yani karısı, proleterin proleteridir" dediği zaman, aynı günlerde Fourier de "Belirli bir toplumda kadına verilen özgürlük, genel olarak (topluma) tanınan özgürlüğün doğal ölçüsüdür" diyordu.

20. yy. sonundan bakıldığında, Marksizm öncesinden söylenen bu sağlam ifadelerin üstüne yeni bir şey konulmadığını (ve Marksizmin her iki ifadeyi de benimsediğini) biliyoruz. Marksizm pratik olarak, kadın sorununda bir 'ön girişim örneğini' Sovyet deneyinde vermiştir. Ama çok önce, üretim ilişkisi ve üretim ilişkisinin yeniden-üretimiyle bağlantılı gördüğü kadın sorununun karşılığını, sınıfsal aidiyetler içersinde değerlendirmekten başka, 'toplumsal düzeyde sınıfsal olarak değil kültürel, ideolojik, artistik, felsefi düzlemlerde de tanımlıyor'. Fakat, hiçbir zaman kadın sorununu bir devrimle aniden çözmek gibi,bir saçmalığa girişmeyi aklından geçirmiyor. Üretim tarzını bir devrimle değiştirmeye başladığında, kadın sorununun çözümüne de adımını atıyor. Kadın sorununu diğer ezilenlerin sorunlarında olduğu gibi, sınıfsal sorunla bağlılaşık ve sınıfsal sorundan çıkarsanamaz olarak değerlendiriliyor.

Marksizm'e göre "kendi başına ezilen, budünyanın tutsağıdır. Ezilen, esaretten kurtulmak için özgürlükçü olur, ama olsa olsa anakronik ve zavallı bir özgürlük yaşar. Ataerkil bir toplumda, cinsel özgürlüğüne "hemen şimdi!" kavuşmaya yeltenir, ve erkek bireylerine, ezilenlerin sahip olduğu cinsel özgürlüğü sağlarken kadın bireylerine erkekleri özgür kılmanın verdiği mutluluğu bahşeder. Ataerkil toplumda cinsel özgürlük, ezilen kadının özgürlük adına ezilmesiyle sonuçlanır."

M.SERDAR KAYAOĞLU

GİRİŞ

Hayli karanlıklarda kalan **anaerkil** dönem dışında, kadına, asla âdil davranılmamıştır. O, hep ikinci sınıf bir varlık, bir eklenti, bir **eksikli** olarak görülmüş ve de yoksunluklar içinde bırakılmıştır. Bu barbarca davranışın en temel kaynağı da, **kaba güç** olmuştur.

Kaba gücüne bir de özel mülkiyeti ekleyen erkek, kadını da her yönüyle onun bir parçası durumuna getirmekten çekinmemiştir. Artık onlar alınıp satılan birer tecimsel ürün, erkek zevkleri için evlere tıkılan bencil haz kaynakları, üretim ilişkilerinde edilgen birer köle, cariye ve kapatmadırlar. Birer karı, birer metres, birer kızoğlan kızdırlar. Havra, Kilise ve Cami de bütün bu olumsuzlukları destekler, arkalar ve dahi onaylar!

Islak ve pis kokulu mumların titrek ışıkları altında sabahlara kadar yarı aç çalışan soluk benizli kızcağızlar, yaş ocaklardan çıplak sırtlarına yapışan küfelerle kömür çıkaran işçi kadınlar, patronlarının bir sözünü iki edemeyen her türlü hizmet ehli dişiler; Yahudi ve Hıristiyan geleneğinin etkisi altında gelişen Batı Uygarlığı'nın en yılmaz mimarları değil midirler? Bacak aralarına bekaret kemerleri bağlanan, cephe boylarınca ırzlarına geçilen, küçücük bir soğan zarı için canlarından edilen, dövülen, sövülen, aç bırakılan, kendi çocukları bile ellerinden alınan, ruhlarının olup olmadığı tartışılan, ateşlere atılıp yakılan ve dahi midye kabuklarıyla etleri kemiklerinden kazınan hep bu zavallılar değil midirler?

On dokuzuncu yüzyılın ortalarına doğru makinenin işleyime girmesiyle birlikte, kadınların durumu daha da kötüleşmiştir. Bu konu, **Kapital**'in en trajik bölümlerinden birini oluşturur:

"*Makine, adele gücünü vazgeçilmez bir öğe olmaktan çıkardığı ölçüde, adeleleri zayıf, vücut gelişmesi eksik,*

ama eklem ve organları kıvrak işçileri çalıştıran bir araç halini alır. Bu nedenle de kadın ve çocuk emeği, makine kullanan kapitalist için aranan ilk şey olmuştur. Emek ve emekçinin yerini alan bu güçlü araç, çok geçmeden, yaş ve cinsiyet ayrımı gözetmeksizin işçi ailelerinin bütün üyelerini doğrudan doğruya sermayenin egemenliği altına sokarak, ücretli işçi sayısını artırmanın bir aracı olup çıkmıştır. Makine, ailenin bütün üyelerini emek pazarına sürerek, yetişkin erkeğin emek gücünün değerini bütün ailenin üzerine dağıtmışır. Böylece, erkek emek gücünün değerini düşürmüştür. Şlmdi kapitalist, çocukları ve reşit olmayan gençleri de satın almaktadır. Daha önce işçi, serbest bir kimse olarak şeklen sahip bulunduğu kendi emek gücünü satardı. Şimdi ise karısını ve çocuğunu satmaktadır.

Artık ustalığa ve kaba güce eskisi kadar gerek duymayan makine, bir yandan kapitaliste daha çok kâr sağlayıp onu daha çok semirtirken, bir yandan da anamalcı dizgenin göklere çıkardığı aileyi sarsıp dağıtarak eski kutsallığına ciddi gölgeler düşürdü.

Karl Marx; 9 Ağustos 1842 tarihli **Rheinische Zeitung** gazetesinde yayımlanan bir yazısında, cinsel isteğin kutlu kılınmasını onun özelliklerine bağlamaktaydı. Böylece de doğal bir içgüdüyü tinsel bir birleşme biçimine sokan ve onu ayaklar altına alan makinesel koşulları kargımış olmaktaydı. Ve dahi **bugünün alçaklığını dünün alçaklığı ile açıklamaya** kalkışan **Tarihçi Hukuk Okulu**'nun öncülerinden **Gustov Hugo**'yu yerin dibine batırmaktaydı.

Ancak, düşünceler tarihinde gerçek bir devrim yaratan ve kendinden önceki bütün dorukları aşan **Karl Marx**, ne yazık ki, kapsamlı öğretisine denk düşen bir **Cinsel Toplumbilim** yaratamadı. Yaratamazdı da! Çünkü o, peygamberlik savında bulunan bir insan değil, bilim insanıydı.

Gerçekten de en başta klasik **Alman** felsefesinin, **İngiliz ekonomi politiğinin ve** Fransız toplumculuğunun düşünsel kazanımlarını olağanüstü bir yaratıcı akılla biraraya getirebilmeyi başaran **Marx**; toplumculuğu bir toplumbilimciye ilişkin reçetenin benimsenivermesi gibi algılamamaktaydı. Bu, işin kolayı olurdu. Ve dahi bunun için de hiçbir şey olmazdı.

Marx'a göre toplumculuk, insan ilişkilerinin hiç denenmemiş bir tarzda örgütlenmesine bağlanabilir olmaktan uzaktı. Toplumculuk, tarihin akışı içinde beliren bir olanak olarak algılanmalıydı. Bu olanağı hazırlayansa, doğrudan doğruya anamalcı dizgenin kendisiydi. Toplumculuk, bu dizgenin bağrında kökleşip çoğalan proletaryanın temel isteminden başka birşey değildi. Ancak, kadınlar bu **istemin** neresindeydi? Toplumculuk, son çözümlemede proletaryanın felsefe ve uganlığı (iktidarı) ise, kadınların bu felsefe ve uganlıktaki iş payları ne olacaktı? Bu soruların yanıtları, toplumcu kuramda, yeterli ölçüde üretilebilmiş değildir.

Marx'a göre, üretim ilişkileri içinde belirli bir konumu paylaşan ve ortak çıkarları doğrultusunda devinen insanların oluşturdukları sınıfların eylemleri asla düşgelimsel (tesadüfî) değil, tam tersine, belirli gücemliliklerin kaçınılmaz diyemidir. İnsanlık, bu gücemlilikler içinde, ancak ve ancak çözümlerinin özdeksel koşulları oluşmuş bulunan sorunlara yönelebilir. Yani sınıflar, öyle düşlemsel programlara göre değil, gerçek ve somut çelişkilerin etkisiyle harekete geçerler. Çünkü, kömür ve odundan başka yakıtların henüz denetim altına alınmadığı, en basit hesapların bile yapılabilmesi için bir kâğıt ve kurşunkalemden başka gereçlerin bilinmediği bir çağda ya da çağlarda, gezegenlere araç göndermek değil, olsa olsa **Jules Verne**'in yaptığı gibi **Aya Gezi** türünden düşlemsel romanlar yazılabilir.

Marx'ın toplumcu öğretisine denk düşen bir cinsel toplumbilim oluşturamayışının temel nedeni de işte bu nesnel koşulların yokluğudur. Sahiden de onun elinin altında cinsel bilimin temellendirilebileceği Budunbilim, İnsanbilim, Psikoloji, doğabilimleri ve Toplumbilim gibi pek çok disiplinin gerekli sonuçları bir yana, o yetkin öğretisine uygun düşen bir **Aile Tarihi** bile bulunmuyordu.

Marx'ın üstesinden gelemediği bu cinsel toplumbilim yokluğunun daha sonraki uygulamalarda çok ciddi sorunlar yarattığı ve hep arandığı da bir başka gerçektir. Nitekim, yüksek öğrenim gençliğine cinsel perhiz öğütleyen Halk Sağlığı Komiseri **Nikolay Semaşko**'dan "Ortaklaşmacı Gençlik Örgütü üyesi üniversite ya da başka bir yüksek okul öğrencisi genç kız, kendinden hoşlanan bir erkeğin gönlünü yapmalıdır" diyen ünlü ortaklaşmacı **Smidoviç**'e;kadınınsevişmeözgürlüğünüsavunan **Inessa Armond**'tan "güzel, boylu boslu bir köylü kızı cins bir köpekle değiştirilir" türünden gazete ilanlarıyla kurulan eski köy ailelerini daha sağlam bularak öven ve en başta kadının ekonomik özerkliğini tepimleyen (reddeden) **V. Perevedendsev**'e; törensiz evlilikle boşanmaya karşı çıkan aktöre bekçisi **A. Andreyef**'ten "günümüz kentsoylu düzeninde toplumsal bir birim olan ailenin artık bir üretici işlevi kalmamıştır" diyen ve kadının gerçek özgürlüğe kavuşabilmesi için ailenin yüklediği ağırlığın zincirlerinden kurtulması gerektiğini ileri süren **Aleksandra Mihaylovna Kollontay**'a kadar konu üzerinde düşünen ya da düşündüğünü sanan hemen herkes, **Marx**'ın bırakamadığı işte bu cinsel bilim örneğini aramışlardır.

Lewis Henry Morgan'ın **Eski Toplum** adlı yapıtı için **Marx** tarafından hazırlanan notları da içerecek biçimde **Engels**'in kaleme aldığı bir eleştiri çalışması olan **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni** ve **August Bebel**'in **Kadın ve Sosyalizm** adlı yapıtı ile **Kollontay**

ve benzerlerinin de pek de derinliği olmayan pek az çalışmalarıyla sınırlı bir kılavuzlar kervancığına sahip olan toplumcu sorumlular, bu konuda gerçekten de kıvranıp durmuşlardır.

Sözgelişi; "*aile yaşamımızın yeniden kurulması görevi, en iyisi uygulamalı olarak yerine getirilmelidir. Kararname ve özendirmelerin pek etkisi olmuyor. Yeni tarzları birer örnekle sergilemek bin tane asıdan (afişten) çok daha yararlı oluyor*" diyen Halk Sağlığı Komiseri **Nikolay Semaşko**;

"*Yakın bir gelecekte toplum dişileşecektir*" diye tepim tepim tepinen Sovyet okumuşu **Aleksandr Grebovski**;

Toplumcu kadının ekonomik kazanımlarını "**evliliğe karşı yeni bir hoppa davranışın temel nedeni**" olarak gören Sovyet nüfus bilimcisi **V. Perevedendsev**;

"*Kadının görevi, yaşam akışının korunmasını sağlamak, gerilen erkek sinirlerini yatıştırmak ve öfkeli yürekleri yumuşatmaktır*" diyerek **Jean-Jacques Rousseau**'nun bile arkalarına düşen **Mihail Gorbaçov**, bu kıvranıp duranlardan yalnızca birkaçıdır.

Tarihin derinliklerinden süzülüp gelen ve daha önce hiçbir filizlenme deneyimi yaşamayan toplumcu öğreti tohumlarının, **Stalin**'in deyişiyle "*sömürgeciliğin tüm çelişkilerinin düğüm noktası, en insanlık dışı, en barbar biçimiyle her türlü kıyıcının* (işkencecinin) *yuvası, batı sömürgeciliğinin başlıca yedeği*"; **Lenin**'in tanımlamasıyla *"halkların hapishanesi, tepeden tırnağa köleler ulusu*" olan bir ülkeye, yani çok elverişsiz bir ortama düştüğü, sanırız ki insaf sahibi kimse tarafından tepimlenemez. Salt bundan dolayı dahi olsa, toplumculuğun gerçek meyvelerini veremediği, herhalde hep söylenegelecektir. Peki, böyle bir sav, doğru olabilir mi? Bu soruya burada yanıt aramak, kuşkusuz bizim işimiz değildir. Çünkü, her şeyden önce şu söylenebilir ki, bilimsel yöntem, ön-

bilicilikle hiç ilgilenmez. Fakat, toplumcu öğreti tohumlarının çok elverişsiz bir ortama düştükleri nasıl tepimlenemezse, bu elverişsiz ortamda bile insanlığa sağladığı kazanımlar da aynı ölçüde tepimlenemez. Bu kazanımların kadın hak ve çıkarlarıyla ilgili olanları ise, herhalde en ön sıralarda yer alır.

Zaten **Marx**'a göre; kişiyi insan olarak varlayan, doğa ve öbür türdeşleriyle bütünleştiren, ondaki özün gerçek tözünü göstergeleyen ve onun vardığı düzeyin en sağlıklı ölçütü olan tek şey, kadın ve erkek arasındaki dolaysız, doğal ve işlevsel ilişkidir. Bir insanın bütünü, yalnızca bu ilişkileriyle ilgili tavır ve yaklaşımlarına bakılarak yargılanabilir. Yalnızca bu ilişkilere bakılarak insanın ne dereceye kadar kendi bilincine vardığı, kendi özünü ne dereceye kadar kavradığı anlaşılabilir. Yalnızca bu ilişkiye bakarak, insanın doğal davranışlarının ne ölçüde insansal olduğu, insansal özünün ne ölçüde doğal nitelikler taşıdığı kavranabilir. Yalnız bu ilişkiye bakarak, kimin sevgiyi sevgiyle, kimin güveni güvenle değiştirebildiği, kimin severken sevgi yaratabildiği, kimin saygı ve etkin bir ilgiyle birlikte gerekli sorumluluğu da yüklendiği öğrenilebilir.

Bu ilişki; yeme, içme, uyuma ve cinsel birleşme noktalarında kalan; yeni gerekimler, bu yeni gerekimlerin doyurulması için gerekli olan yeni araçlar ve daha yetkin bir yaşam için yeni gerekler üretemeyen; yani dirimsel sınırlarının engellerinden kurtulamayan **yaratıklarda** görülemeyecek kadar yücedir.

Bu ilişki, ağırlıklı bir yönüyle **Aşk**'tır. Böyle bir **Aşk** doruğuna, insanı kirletecek hiçbir olumsuzluk tırmanamaz.

Yanlış yerde palazlanmaya çalışan toplumcu uygulama; altyapı eksikliği, kaynak yetersizliği ve en başta da uygulayıcıların geçmişe bağlılıkları yüzünden, bu yüce ilişkileri, kuşkusuz eksiksiz olarak yaşama geçireme-

mişlerdir. Hatta, kimi sürezlerde, **Bir Bardak Su Kuramı** gibi kadını aşağılayan ve toplumcu kuramın özüne ters düşen pek ilkel ökselere bile sapma eğilimlerine yol verebilmişlerdir.

Ama, uganlığa (iktidara) gelen **Lenin**'in imzaladığı ilk kararnamelerin kadınların durumunu iyileştirmekle ilgili oldukları da herhalde unutulmamalıdır.

Lenin'in imzaladığı bu kararnamelerle, tarihte ilk kez cinsel aktöre, evlilik, kadın ve erkek ilişkileri gelenek ve boş inançlardan kurtarılarak yaşamın tüm alanlarında her iki cinsin eşitliği ile birlikte, usal yaklaşımlarla belirlenmeye çalışılmaktaydı.

19-20 Aralık 1917 tarihini taşıyan ilk iki kararname ile kilisede evlenme gücemliliği kaldırılır. Evlilik sözleşmesine imza koyan kadın ve erkeğin tam eşitlikleri kabul edilir.

Evlilik yaşının başlangıcı erkeklerde 18, kadınlarda ise 16'dır. Evlilik, çocuk sevgisi üzerine oturtulmaktadır. Yasal anne ve baba ile doğal anne ve baba arasındaki tarihsel ayrıcalık ortadan kaldırılır.

Kadınlar ekonomik, toplumsal ve cinsel açılardan kendini belirleme (self-determination) hakkına sahip kılınır. Yaşayacakları yeri, kullanacakları soyadı ve bağlanacakları uyruğu, özgürce seçebilirler.

Boşanma, alabildiğine kolaylaştırılmıştır. Hiç kimse özgür istenci dışında birarada kalmaya ve cinsel ilişkiye gücemlenemez. Eşlerin, ayrılmak için karşılıklı olarak anlaşmaları durumunda, istekleri nüfus görevlisine bildirmeleri yeterlidir. Taraflardan biri ayrılmak istemezse, iş, mahkemeye gider.

Boşanma durumunda, görümlü (muhtaç) olan eşe, geçimlik ödenmesi kabul edilmektedir. Bu durum, esasında 6 ay kadar sürüyordu. Fakat eşin görümlülüğü sürerse, geçimlik (nafaka) ödeme yükümlülüğü de sürüp gidiyordu.

Kararnamelerle yetinmeyen **Lenin**, 1918 yılında ilk **Sovyetler Birliği Aile Yasası**'nı çıkardı. Yasa, dinsel nikahı tümüyle kaldırmaktaydı. Laik nikahla yapılmayan evlilikler, yasadışı sayılmaktaydı. Eşler, anlaşarak bir soyadı seçiyorlardı. Boşanmak için de eşlerden birinin istek göstermesi yetmekteydi.

Peki,yalnızca kararnamelerle çözülebilecek bir sorunla mı boğuşuyordu toplumcu uygulama? Değildi kuşkusuz!

1970'lere gelindikte, tanınmış bir Sovyet yayımcısı olan **Elena Andreyeva** şöyle diyecektir:

"Sovyetler Birliği'nde, erkekle kadın, yasa önünde eşittir. Bu, büyük bir kazanımdır. Ancak, bu yasal eşitlik, henüz yaşama geçirilememiştir."

Troçki, Devrim'den 6 yıl sonra şöyle diyecektir:

"Bizim proletaryamız eski tarihlere uzanan bir proletarya değildir. Ataları yoktur. Son 20-30 yıl içinde, dar gelirli kent halkından ve daha çok köylülerden oluşmuştur. Toplumcu kuram, bizim bugünkü Rus gerçeğinden 40-50 yıl, kimi kesimlerde belki 100 yıl daha ileridedir."

Troçki'nin haklı yanları vardı kuşkusuz. Ama, kadının kazanımları da asla küçümsenemezdi:

Sovyet kadını, okuyacağı okulu, tutacağı işi, yaşayacağı eşi ve yaşama tarzını özgürce seçebilmekteydi. Kadın sorunsalının özünü oluşturan cinsel özgürlüğün, sürezle töre içine girebileceğini kanıtlamış ve sevişmenin ücreti ödenen bir hizmet olamayacağını göstermişti.

Anamalcı toplumlarda kadınlara hâlâ kapalı olan birçok işleyim dalı, Sovyet kadınına açılmıştı. Kadın ve erkek işi diye bir ayrım neredeyse kalmamıştı.

Kadınlarınülke genelindeki işe alınma oranı % 92.5'e, emek gücü içindeki oranı ise % 53'e varmıştı. Tıp doktorluğu, üniversite öğretim üyeliği, mühendislik ve lise

öğretmenliği gibi dört saygın uğraşı dışındaki kadınların sayısı, aynı hizmet alanlarındaki erkeklerin sayısından daha çoktu.

Tıp doktorlarının % 75'i, ulaştırma ve bilimsel etkinliklerde görev alanların ise % 50'si kadındı.

Yaşları 30'un altında olan kuşaklarda, kadınlar, erkeklerden çok daha iyi eğitilmiş durumda idiler.Bu yaş kümelerindeki kadınların yarısından çoğu üniversite mezunu idiler.

Son olarak bir anımsatma yapmak isteriz:

Biz bu çalışmayı yazıp bitirdiğimizde, Sovyetler Birliği henüz çözülüp dağılmamıştı. Şimdi, böyle bir model yok artık. Ama biz çalışmamızın hiçbir noktasını değiştirme gereğini duymadık.

Buyrun eski evin, yıkılmadan önce çekilmiş fotoğrafları sergisine...

***

Bu yapıtları en yetkin biçimde gün ışığına çıkarabilmek için hiçbir özveriden kaçınmayan yayımcı Selçuk Maviengin'e, yapıtların düzeltmelerini yapan, Yayımcının Sunuşu'nu, Adlar ve Kavramlar Dizini'ni hazırlayan M. Serdar Kayaoğlu'na ve dizgi işlerini yüklenen Alper Turan'a candan teşekkürlerimi sunarım.

Hüseyin Kılıç

TOPLUMCULUKTA AİLE VEKADIN

Üretim ve değişim araçlarının kamulaştırılması yoluyla sınıfları ortadan kaldırarak toplumların örgütlenmesinde köklü değişiklikler yapma amacını güden öğretilerin tümüne **Toplumculuk** (Socialisme) denmektedir.

Toplumculuğun; "salt bilginin toplumsal güçleri toplumun egemenliği altına almaya yetmeyeceğinin"[1] bilincinde olunması nedeniyle eylemsizliğe karşı çıkılan, tüzesizlikleri dile getirip ülküsel bir toplum düzeni üzerine düşlemler üretmekle yetinilmeyen, yalnızca tarihsel gelişme yasalarıyla olumlu bilime yaslanan ve anamalcılığın kalıntısı öğelerin ortadan kaldırılmasını amaçlayan emekçi uganlığının (iktidarının) kurulmasıyla varlık kazanan biçimine ise, **Bilimsel Toplumculuk** adı verilmektedir.

Bilge yöneticilerin yönetiminde ülküsel bir toplum düzeni oluşturmayı amaçlayan **Platon**'lardan;

Düşlemsel bir toplum yapısını öngören İngiliz düşünürü **Thomas More** ile İtalyan Yenidendoğuşçusu **Tommaso Campanella**'lardan;

Fransa'da ütopik toplumculuğun önde gelen adlarından **Claude Henri de Saint-Simon, Charles Fourier**, İngiltere'de **Robert Owen**'lerden;

Anamalcı üretim biçimindeki devresel bunalımların, bu dizgenin özyapısından kaynaklanması nedeniyle kaçınılmaz olduğunu ilk kez bulgulayan **Sismonde de Sismondi**'lerden;

Demokratik ve gizemci bir felsefenin insancıl özünü övgüleyerek kentsoylu bencilliğini yerlere çalan Hıristiyan toplumcusu **Félicité Robert de la Mennais**'lerden;

Yoksulluk ve bunalımların, emeğin ürettiği değerlerin büyük bölümünün toprak ile anapara sahiplerine kalmasından ileri geldiğini vurgulayan erkyurt (devlet) toplumcusu **Johann Karl Rodbartus**'lardan;

Savgalı (silahlı) eyleme dayalı ütopik toplumculuğun öncüsü sayılan **Louis-Auguste Blanqui**'lerden;

İşçilerin ekonomik bir eylemle erkyurdu yıkmalarını öngören Fransız kargaşacısı (anarchiste'i) **Pierre Joseph Proudhon**'lardan;

Düzeltimci bir toplumculuğu savunan **Louis Blanc**'lardan süzülüp gelen toplumcu öğreti; **Marx** ile **Engels**'in kişiliklerinde bilimsel bir kimlik kazanarak ve şiddete dayanan devrim olmaksızın, kentsoylu erkyurdu yerine emekçi erkyurdunu geçirmek olanaksızdır"(2) diyen **Lenin**'in önderliğinde başarılı bir eyleme dönüşerek, 1917 Ekim'inde, "sömürgeciliğin tüm çelişkilerinin düğüm noktası, en insanlık dışı, en barbar biçimiyle her türlü kıyıncın yuvası, Batı sömürgeciliğinin başlıca yedeği" ve bu nedenlerden dolayı da "her ülkeden daha çok devrime gebe"(3) bulunan, "halkların hapishanesi; tepeden tırnağa köleler ulusu"(4) Rusya'da, uganlık koltuğuna yerleşti.

Toplumcu öğretiyi 2500 yıldır döllüğünde taşıyan tarih, yepyeni bir doğuma tanık oluyordu. **Lenin**'in, "insanlığın XIX. yüzyılda yarattığı **Alman Felsefesi, İngiliz Ekonomi Politiği** ve **Fransız Toplumculuğu** biçiminde beliren en iyi düşün ürünlerinin yasal bir kalıtı"(5) diye nitelediği bu **yeni varlık**, hiç kuşkusuz, Çarlık Rusyası ile bağlaşıkları için, kral **Minos**'u utançlara boğan ve **Girit** sarayının yaşamını altüst eden **Minotauros** canavarından ayrımsızdı.

Ama, ne başbakan soylu **Kerenski**, ne savaş bakanı öfkeli **Guçkov,** ne **İstanbul'u** alma ateşiyle yanan dışişleri bakanı **Prof. Dr. Milyukov** ve ne de Rusya'nın tek başına barış yapmasından yana olmayan kurumlu bağlaşıklar bunu algılayabilecek durumdaydılar.

Marxizm adı verilen ve hiçbir dolangaça sığmayan bu canavarın babası, **Poesidon**'un ak boğası filan değil, Alman iktisatçısı, düşünür ve siyaset adamı **Karl Marx** idi.

Marx, 5 Mayıs 1818'de, eski Latin ekinci bölgesinde yer alan, 12.000 nüfuslu **Trier** kasabasında doğdu. Babası **Heinrich Marx,** aynı yerde savunmanlık yapıyordu. Soydaşlarının uğradıkları baskılardan kurtulabilmek için, 1817 yılında, yani **Marx**'ın doğumundan az önce, Protestan mezhebine girdi. Görüşleri liberalizmin sınırlarını aşmayan **Heinrich Marx,** Voltaire, Didero, Rousseau ve Ephraim Lessing gibi düşünürlere karşı derin bir hayranlık duyuyordu. Çalışkandı. Hiçbir kötü alışkanlığı yoktu. Yasal danışmanlık ve baro başkanlığına kadar yükseldi.

Hollanda kökenli olan annesi **Henriette Pressburg,** titiz bir ev kadınıydı. Dördü erkek, beşi de kız olmak üzere dokuz çocuk doğurdu. Erkeklerden üçü daha erken yaşlarda öldükleri için, **Marx,** kızkardeşleriyle büyüdü.

Aydınlık bir aile çevresinde yetişen **Marx,** felsefe ve toplumsal konulara, özellikle ilgi duyuyordu. 1830'da girdiği **Friedrich-Wilhelm Gymnasium**'u, 1835'te bitirdi. Önce Bonn'da, sonra da Berlin Üniversitesi'nde hukuk, felsefe, ve tarih okudu. 1841'de **"Demokritos ve Epikuros'un Doğa Felsefeleri Arasındaki Ayrım"** konulu tezini vererek Felsefe Doktoru oldu.

Ancak, henüz **Hegel**'in genç bir solcu izleyicisi iken **Ludwig Feuerbach**'ın 1832'de üniversiteden atılması

ve 1841'de de **Bruno Bauer**'in aynı sonuca uğraması üzerine, akademik uğraşıdan vazgeçti.

1842'de, eski Rheinland Prusyası'nın görkemli başkenti Köln'de yayımlanan **Rheinische Zeitung** gazetesinde yazarlığa başladı. Birkaç ay içinde, bu gazetenin belli başlı yazarlarından biri oldu. Evlilik ve kadın hakkındaki görüşlerini de gene ilk kez burada açıkladı:

9 Ağustos 1842 tarihli yazısında cinsel isteğin kutlu kılınmasını onun olağanüstü özelliklerine bağlar; doğanın içgüdüsünü tinsel bir birleşme biçimine sokan böyle bir temel güdünün yasal kurallarla zincire vurulmasını kargır ve "bugünün alçaklığını dünün alçaklığı ile açıklayan"(6) **Tarihçi Hukuk Okulu**'nun öncülerinden **Gustav Hugo**'yu yerin dibine geçirir.

15 Kasım 1842 tarihli başka bir makalesinde de boşanma hakkındaki Prusya yasa tasarısını ele alır. Ona göre, evlilik, **Hegel**'in söylediği gibi bir "kavram değil, toplumsal bir olay" idi. Bu toplumsal olay "sevisiz" ise, "arkasında hiçbir şeyin bulunmadığı bir duvar" gibiyse, asla "ayakta duramaz" idi. Bu nedenle, "boşanma, gerçek bir çözülmüşlüğün hukuken açığa çıkarılmasından"(7) ibaretti...

Felsefe Doktoru Marx, Rheinische Zeitung yazarlığına tam da ısınmıştı ki, gazete köktenci demokrat tutumundan dolayı, 1843 ortalarına doğru kapatıldı.

Açıkta kalan **Marx,** 25 yaşındaydı. "Kıvırcık kara saçları, incecik bıyığı, yüzünü henüz yeni yeni kaplayan sakalı, koyu esmer derisi ve hülyalı gözleri"(8) ile daha büyük işsizliklerin, daha büyük kavga ve çilelerin henüz başlangıcındaydı.

Aynı yılın 19 Haziranında, yalnızca ailenin bulunduğu yalın bir törenle, **Johanna Bertha Julia Jenny von Westphalen**'le evlendi. Danışma Meclisi üyesi **Lud-**

wig von Westphalen'in "uzun boylu, yeşil gözlü, az bulunur güzellikteki"(9) kızı **Jenny,** kocasından dört yaş büyüktü. Bu durum, birbirini sever iki gencin evlenmelerini hayli güçleştirmişti.

"**Marx** ile **Jenny,** çocukken yakın arkadaştılar. Sürez (zaman) içinde, duyguları derin bir seviye dönüştü. 1836'da nişanlandılar ve nişanlılıklarını, **Jenny**'nin ailesi karşı koyar düşüncesiyle bir süre gizli tuttular. **Jenny**, beysoylu kandaşları karşısında sevdiği erkekle evlenme hakkını savunmak için uzun ve kararlı bir direnme göstermek güceminde kaldı. Ve ancak yedi yıl sonra evlenebildiler."(10)

Trier sosyetesinin en yakışıklı ve en varsıl gençlerinin koltuklamalarına yüz vermeyen, bütün yaşamı boyunca kendisine eşsiz bir dost olan, kişilik ve görüş sahibi **Jenny**'sine kavuşan **Marx,** evlendiği yıl Paris'e yerleşti.

"Eğer" diyordu bilinçli bir inanmışlıkla, "yaşamda, insan soyu için herşeden daha çok çalışabileceğimiz bir tutumu benimsemişsek, belimizi bükebilecek hiçbir yük olamaz."(11)

Gene de yılgınlıklara düştüğü sürezler oldu. Yazgısına yenilir gibi olduğu, haham atalarının pek inandığı Kutsal Kitap'ın diliyle, "benden el çek, günlerin bir boşluk; güve vurmuş giysi gibiyim"(12) diye homurdandığı, çevresini kötülük güçlerinin sardığı, ateş çemberinin ortasında kaldığı, tam da herşeyin aleyhine döndüğü bir sırada, umutsuzluklara düştüğü oldu:

Sözgelişi, beş İngiliz lirasından ibaret olan kira borcunu ödeyemediği için, ev sahibi tarafından ailesinin dışarı atıldığı;

Eczacıya, ekmekçiye, bakkala, kömürcüye verecek bir tek kuruşları bulunmadığı için, sözcüğün tam anlamı ile işkence çektiği;

Yeterince beslenememekten, ısınamamaktan, ilaçsızlıktan ve sağlık koşullarının elverişsizliğinden dolayı, küçük yavrusu **Guido** ile biricik oğlu **Edgar**'ın ölümlerine tanık olduğu;

Çok sevdiği karısının "komşumuz olan ve bizi kısa bir süre önce görmeye gelen bir Fransız göçmenine koştum. Bana iki İngiliz lirası verdi. Bu iki İngiliz lirası sayesinde zavallı çocuğumun şimdi dinginlikle yattığı tabutun parasını ödedik. Dünyaya geldiğinde beşiği yoktu. En son, küçücük barınağını dahi ondan uzun süre esirgediler"(13) diye içdöktüğü sürezlerde olduğu gibi!..

Böylesi umutsuzluk anlarında, "ne mutlu ailesi olmayana" diye bağırıyor, "çocuklarım olmasaydı, intihar ederdim"(14) diye yakınıyordu.

Küçük kızı **Laura** ile evlenmek isteyen Küba kökenli tıp öğrencisi **Paul Lafargue**'ye yazdığı 13 Ağustos 1866 tarihli mektubunda, gene evlenmemekten söz ediyor ve ekonomik yoksunlukların kendi ailesinde açtığı yaralardan uzun uzun yakınarak, kızını korumak istediğini vurguluyordu.

"**Laura** ile olan ilişkinizi kesin olarak düzenlemeden önce, ekonomik durumunuz üzerine ciddi açıklamalara görümlüyüm. Kızım ile sizin davranışlarınız arasına aklımı koymak benim görevimdir. Biliyorsunuz ki, elimde avucumda ne varsa, hepsini devrimci savaşlarda tükettim. Buna pişman değilim. Yeniden yaşama başlama durumunda kalsaydım, gene aynı şeyi yapardım. Yalnız, evlenmezdim. Gücüm yettiğince, annesine yaşamı zehir eden güçlüklerden kızımı kurtarmak istiyorum."(15)

Marx, bu yazıyı yazdığında, güveyisi **Dr. Paul Lafargue**'nin öğretisinin Fransa'daki örgütlenmesine öncülük edeceğini, **Toplumsal İktisat Dersleri, Komünizm ve Ekonomik Evrim, Kadın Sorunu, Sermayenin**

Dini, Toplumculuk ve Aydınlar gibi birçok yapıt vereceğini ve 69 yaşına gelende, İŞE YARAMAYACAK ÖLÇÜDE YAŞLANMIŞ BİR KİŞİNİN YAŞAMASINI GEREKSİZ BULARAK karısı ile birlikte intihar edeceğini kuşkusuz bilmiyordu.

Ama, sevgili karısı **Jenny** ile yaşadığı aşkın, gerçekten büyük bir aşk olduğunu kesinlikle biliyordu. O **Jenny** ki, kendisinin **Hélène Demuth** ile yaptığı kaçamakları bile bağışlamıştı. Ancak gerçek aşklar böylesi esintilerle sarsılmazdı.

Saint-Wendel köyünden gelen **Demuth,** Westphalen ailesinde **Jenny** ile birlikte büyümüş, 22 yaşlarına gelince de **Karl Marx** ailesine katılmıştı. Onu, **Lenchen** diye çağırıyorlardı. İyi bir aşçıydı.

Doğan çocuğa, **Freddy** adı verildi. Rezaleti önlemek için, **Engels,** onu, kendi üzerine aldı. Olay bir daha anılmamak koşuluyla, **Jenny** kocasını bağışladı.(16)

Küçük **Guido**'suna tabut sağlayabilmek için iki İngiliz lirasını borç alırken bile; "sanmayınız ki bu aşağılık sıkıntılar boyun eğmeme neden oluyor. Kavgamızın yalnızca bize özgü olmadığını ve şahsımın da seçkin ve en çok mutlu kişilerden biri olduğumu biliyorum. Çünkü, yaşamımın desteği olan sevgili kocamla aynı saftayız"(17) diyebilen **Jenny,** ne zaman mutsuzluklara düşse, ne zaman yolunu yitirir gibi olsa, onun kendisini bulmasını mutlaka sağlamıştır.

Jenny'yi; "karısının tüm bir kentin belleğinde yaşaması, bir erkek için kutsallık kertesinde yüce bir şey. Hele bu kadın benim büyüleyici ecem olursa"(18) biçiminde övgüleyen **Marx;** eşinin arkalamaları, **Engels**'in özdeksel desteklemeleri, tarih belgeliğinin değerli verileri; fakat, bütün bunlardan ve herşeyden daha önce kendi dehası ile; yokluklara, yoksunluklara, sayrılıklara, üstüne yürüyen tüm tersliklere karşın, bilimsel ve devrimci öğretisini kurmayı başarabilmiştir.

Engels'in de vurguladığı gibi; tarihçinin olayları hazırlayan toplumsal, ekonomik ve kurumsal ortamı eleştirel bir yaklaşımla çözümleyerek (tahlil ederek) sağlıklı bireşimlere ulaşmayı amaçlaması gerektiğini savunan **François Guizot**;

Olgular karşısında toplumu tümüyle edilgen bir biçimde egemen sınıfın buyruğuna koşan **Tarihçi Okul**'un yöntemini eleştiren ve modern tarihin yaratıcılarından sayılan **Augustin Thierry;**

Fransız Devrimi tarihine ilişkin çalışmalarıyla ünlenen **François Mignet** benzeri "kuramın bulunması için çaba gösteren"[19] pek çok beyinden katkılanan **Marx**'ın öğretisi, en başta, bilindiği gibi "hemen her sürez tutucu ve gerici güçlerin görüş ve anlayışlarını temsil" eden **İdealizm**'den ayrılıyor; "tarihin tüm dönemlerinde ileri toplum katmanlarının, gelişen kılgı ve uygulayıma bağlı toplum katlarının felsefesi"[20] olagelen **Diyalektik Materyalizm**'e yaslanıyordu.

Özdeği esas alan ve yaratılmış bir nesne olmayan özdeğin kavranabilirliğini kabul eden **Materyalizm** ile doğa, toplum ve düşüncenin gelişmesini yöneten genel yasaların bilimi **Diyalektik, Marx ve Engels** ile birlikte; felsefe, ekonomi ve sosyo-politik görüşlerin uyumlu bir dizgesini oluşturan devrimci ve bilimsel bir öğreti durumuna gelmiştir.

Gerçi, diyalektik ve materyalizm kavramlarının çok uzun bir geçmişi olduğu; "var olan her şeyin **Esîr**(*) içinde bulunan **ateş, su, hava ve toprağın** çok küçük parçacıklarından oluştuklarını kabul eden"[21] eski **Hint** materyalistleriyle, bu öğelere **maden** ve **tahta**'yı da ekleyen **Çin** materyalistleri (özdekçileri) bir yana; diyalektik özdekçiliğin esas gelişmesini eski **Yunan** ve **Roma** evreninde gösterdiği bilinmektedir.

(*) Esîr: Mekanı dolduran varsayımsal bir özdeksel ortam.

Nitekim; ülkücü tarih anlayışı ile mekanik ya da metafizik öğelerden arınamamakla birlikte, nesneyi oluşturan temel öğenin **su** olduğunu ileri süren **Thales, hava** olduğunu söyleyen **Anaksimenes, ateş** olduğunu yazan **Herakleitos, aperion**(*) olduğunu savlayan **Aneksimandros**; bilim evrenine **salt boşlukta devinen güzelim atomcukları armağan eden Leukippos, sürez ve mekan sorunlarını ilk kez diyemleyen Demokritos, özdeğin devinim ve sonsuzluğunu vurgula-yan Epikuros**, tanrıyı yoksayan **Lukretius;** hep bu evrenin özdekçi temsilcileridirler.

"Düşünceler tarihinde devrim yaratan Marxist felsefe ve onun eytişimsel özdekçiliği; ilk çağların bu çocukça saf "(22) özdekçilerine elbette doğrudan doğruya bağlanamaz.

Bilimsel toplumculuğu kuranların yalnızca ilkçağ özdekçilerini değil; "insan beyninin yaşam" sürecini, "yani düşünme" sürecini, "gerçek dünyanın yaratıcısı ve ölçüsü" olarak gören ve gerçek dünyayı da "yalnızca düşüncenin dışsal ve görüngüsel"(23) bir biçimi olarak algılayan **Hegel**'i, Marxizm'in en yakın önceli sayılmakla birlikte, tarih anlayışında ülkücülükten kurtulamayan, bilgide **soyutlamanın** önemini anlayamayan, toplumun özdeksel temellerini yeterince kavrayamayan **Feuerbach'ı** ve kendilerinden önce gelip geçen tüm toplumcu bilgeleri de çok aştıkları kuşkusuz tartışılamaz.

Ancak, düşünceler tarihinde devrim yaratan ve kendisinden önceki tüm dorukları aşan **Marx, ne yazık ki, kapsamlı öğretisine denk düşen bir cinsel toplumbilim yaratamamıştır.** Sürezindeki tarihsel koşulların gücemlediği bu olgu, onun kapsamlı öğretisi için, uygulamada, çok ciddi sonuçlar doğurmuştur.

(*) Aperion: Özdeğin sürekli devinim durumunu belirten bir terim.

Marx ile **Engels**'in kadın ve cinsellik konularını emekçinin kurtuluşu ile birlikte; yani toplumsal sorunların bütünü içinde ele aldıklarını; bu temel sorunları da sınıf savaşımı ve devrimci dönüşüme bağlı olarak çözümlemeye çalıştıklarını bilmezlikten gelerek ve ekonomik çözümlemenin her şeyi açıklayamayacağını, kökünü doğrudan doğruya ekonomiden almayan tinsel-cinsel görüngüler gibi başka gerçeklik düzeylerinin de bulunabileceğini ve temelini bu tinsel-cinsel gerçeklik düzeyinden alan yepyeni bir özdekçi tarih görüşü de geliştirilebileceğini ileri sürerek, "Marx'ın, kadınlara karşı olduğu konusunda gittikçe artan bir bilinçlenme vardır"[24] diye sayıklayan **Shulamith Firestone**'nin tabansız savı, kuşkusuz doğru değildir.

Sözü edilen **düşlemsel bilinçlen**menin varlığı düşünceden çıkarsamaya kalkışarak, **Marx**'ın ayakları üstüne oturttuğu düşünceyi yeniden amuda kaldırmaya çalışanlardan başka, nerede ve hangi sınıflının beyninde oluştuğunu belirtmek kayrasında bulunmayan **Firestone**'nin bu savı, kuşkusuz, en küçük bir gerçek payı dahi taşımamaktadır!

Fakat, özel bir soru kağıdında ve biraz şaka yollu da olsa, "sizce en değerli erdem" sorusuna, "insanlarda gösterişten kaçınma, erkeklerde güç, kadınlarda incelik"[25] diye yanıt veren **Marx**'ın, XIX. yüzyılı epeyce çağrıştıran yanının kadın ve cinsellik konularına ilişkin yanı olduğunu ve en az Marxist yanının da gene bu konulara ilişkin yanı olduğunu söylemek, sanırız pek yalnış olmayacaktır.

Ne var ki, tarihsel koşullar gözönüne alındıkta, görülecektir ki, kadınlara karşı olmadığı kesin olan "Marx, cinsel toplumbilimi yaratamazdı. Çünkü, onun çağında, cinsel bilim diye birşey yoktu."[26]

Marx'ın ençok beğendiği yazarlardan biri olan **Balzac**'ın, "kadının yazgısı ve tek ünü, erkeklerin yüreğini çarptırmasıdır. Kadın, sözleşme ile elde edilen bir maldır, taşınır bir maldır. Çünkü, sahip olmak senettir. En sonunda, kadın, açık konuşursak, erkeğin eklentisinden başka bir şey değildir"(27) biçiminde nitelediği kadınlarsa, henüz eğitim görmek ve değişik uğraşılara girebilmek savaşımı vermektedirler.

Kısacası, **Marx,** kendi sürezinde, kadının toplumsal konumu ve cinsel savaşımın iç ve dış devingenliklerini, ekonomik devrim konusunda yaptığı gibi, gerçek bir devrim amacıyla çözümlemeye de pek girişemezdi. Çünkü, **Marx**'ın elinin altında, cinsel bilimin temellendirilebileceği **budunbilim, insanbilim** (anthropologie), **psikoloji, doğabilimleri ve toplumbilim** gibi pekçok bilimin gerekli sonuçları şöyle dursun, öğretisine uygun düşen güvenilir bir **Aile Tarihi** bile yoktu.

Bu eksikliği duyanların en başında, hiç kuşkusuz, bilimsel toplumculuğun ustaları geliyordu

Marx'ın, kendisinin "kırk yıl önce bulguladığı tarihin özdekçi anlayışını, Amerika'da, kendi alanında yeniden bulgulayan"(28) **Lewis Henry Morgan**'ın ünlü yapıtı **Eski Toplum** (Ancient Society)'u büyük bir açlıkla okuyup kapsamlı notlar çıkarması, **Engels**'in aynı yapıttan yola çıkarak, **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni** adındaki önemli kitabını yazması, duyulan bu eksikliğin, sanırız açık belgeleridir.

Çalışmasını, "bir vasiyetin yerine getirilmesi"(29) olarak niteleyen ve **Marx**'ın notlarından da yararlanan **Engels,** kitabının önsözünde şu saptamayı yapmaktadır:

"1860 yıllarına kadar bir aile tarihi sorunu sözkonusu olamazdı. Bu alanda, tarih bilimi, henüz tümüyle Musa'nın beş kitabının etkisi altındaydı. Bu kitaplarda, öbür kaynaklarda olduğundan çok daha ayrıntılı bir biçimde

anlatılan ataerkil aile yalnızca en eski aile biçimi olarak kabul edilmekle kalmıyor, ayrıca, çok karılı evlilik bir yana bırakılırsa, günümüzün kentsoylu ailesiyle özdeş sayılıyor, bir tutuluyordu. Öyle ki, aile hiçbir tarihsel evrim geçirmemiş sayılıyor, yalnızca, ilkel sürezlerde, bütün kurallardan bağışık bir cinsel ilişkiler döneminin varolabileceği kabul ediliyordu. Tek Eşli Evlilik (Monogamie) dışında, Doğu'daki Çok Karılı Evlilik (Polygamie) ile Tibet'teki Çok Kocalı Evlilik (Polyandrie) biçimleri biliniyordu. Aile Tarihi, Bachofen'in Analık Hukuku adlı kitabının yayımlanmasıyla, 1861'de başlar."(30)

Engels'in sözünü ettiği kişi, İsviçreli insanbilimci (anthropologue) ve ekinç tarihçisi **Johann Jakob Bachofen**'dir.

Basel, Berlin, Oxford, Cambridge ve Paris üniversitelerinde hukuk ve hukuk tarihi okuyan **Bachofen**, eski gömütlerdeki simgelerden yola çıkarak ilkel toplumların dinsel ve hukuksal özelliklerini bulgulamaya çalışmıştır.

Bachofen'e göre, insanlık, babalık hukukundan önce, uzun bir analık hukuku dönemi yaşamıştır. Bu döneme, günümüzde ya da daha önceki bir dönemde yürürlükte bulunan sınırlandırıcı tüm kurallardan yoksun bir cinsel ilişkiler dizgesi egemen olmuştur. Böylesine karışık ve düzenlenmemiş bir cinsel ilişkiler sonunda doğan çocuğun babasını saptamak olanaksız olduğu için, soy zinciri yalnızca ana tarafından gösterilebilmiştir. Kadının bir tek erkeğe bağlı olduğu karı-koca evliliğine geçiş ise, eski bir dinsel buyruğun çiğnenmesiyle gerçekleşmiştir.

Bachofen'den beş yıl sonra, 1865 yılında, İskoçlu budunbilimci (ethnologue) **John Ferguson Mac Lennan,** Evlilik adlı yapıtını yayımladı.

Tıpkı önceki **Bachofen** gibi o da hukuk öğrenimi görmüştü. 1857'de, **Encyclopedia Brittanica**'nın sekizinci

baskısı için hazırladığı hukuk maddesiyle ilgili araştırmalarını yaparken, ilkel topluluklardaki evlilik biçimlerine karşı derin ilgi duymaya başladı.

Mac Lennan'a göre Isparta, Roma ve benzeri pekçok toplumda görülen yapmacık gücemlemelerle kız kaçırma olayı, çok eskilerde kalan bir evlilik biçiminin simgesinden başka birşey değildir.

Nitekim, tarihin derinliklerinde, bir oymağın erkekleri, başka oymaklardan aldıkları kadınları, gerçekten de güç yoluyla kaçırmaktaydılar.

Gerçi, erkeklerin, kendi oymaklarında yeterli kadın bulabildikleri sürece, başka oymaklardan kadın kaçırmalarına kuşkusuz hiçbir neden olamazdı. Ne var ki, **ilkellerde, kız çocukların doğar doğmaz öldürülmesi alışkısı pek yaygındı.** Bu alışkı ise, oymakta, büyük bir kadın açığı yaratmaktaydı. Çok Kocalılık, oymaktaki bu açığı belirli ölçüde kapatmakla birlikte, sorunu, tümüyle çözmeye yetmiyordu. Bu nedenledir ki, Çok Kocalılık uygulamasının bulunduğu oymaklarda bile, başka oymaklardan güç yoluyla ve düzenli olarak kadın kaçırma gücemliliği önemini koruyordu.

Mac Lennan, oymak içi evliliklere **İçevlilik** (Endogamie), oymak dışı evliliklere de **Dışevlilik** (Exogamie) adını veriyor ve bu iki evlilik tarzını uygulayan oymaklar arasında katı bir karşıtlık görüyordu.

Ünlü budunbilimci, kuramının hemen hemen tümünü bu iç ve dış evlilik karşıtlığı üzerine temellendirmişti. Ona göre, dışarıdan evlenen oymaklarda yaşayan erkekler, karılarını yalnızca başka oymaklardan alabilirlerdi. Ancak, sürekli savaşlar, bunun olağan yollardan gerçekleştirilmesine çok kez engel olur, kadını kaçırmaktan başka yol kalmazdı.

Gerek **Bachofen**'in ve gerekse **Mac Lennan**'ın yazdıkları, kuşkusuz **Marx** ile **Engels**'in ellerinin altındaydı.

Ancak, ne **Bachofen**'in erkekle kadının toplumdaki karşılıklı durumlarını dinsel yansımalara bağlayıveren gizemci düşlemlemelerini, ne **Mac Lennan**'ın eski öykülerle çerçevelenen kuru düzenlemeleri, ne Alman tarihçisi **Georg Ludwig Rutter von Maurer**'in eski köy topluluklarına ilişkin saptamaları, ne İngiliz budunbilimcisi **Robert Gordon Latham**'ın dil ve kazıbilimsel bulguları, ne **Edward Burnett Tylor**'ın özdeksel temelleri savsayan evrimci yaklaşımları ve ne de **John Lubbock**'un insanlığın gelişimini art arda gelen uygulayımsal evrelere ayıran dizgelemeleri, bilimsel toplumculuğun kurucuları açısından, sağlam ve güvenilir bir **Aile Tarihi Kuramı** için, asla yeterli bir temel oluşturamazdı.

Bu güç işi, Amerikalı insanbilimci **Lewis Henry Morgan** yaptı. Tıpkı **Bachofen** ve **Mac Lennan** gibi, o da hukuk öğrenimi görmüş, **Aurora** bölgesindeki uğraşısal çalışmaları sırasında da o yörede yaşayan **Irokua Kızılderilileri** ile yakından ilgilenmeye başlamıştı.

Kendini tümüyle tarih öncesi bilimlerine adayan ve kalıtının önemli bir bölümünü kadınlar için yüksek okul kurulması amacıyla üniversiteye bırakan ender insanlardan biri olmasına karşın, özdeksel yaklaşımları yüzünden Batı kaynaklarının pek çoğunda "mümkün olduğu ölçüde" görmezlikten gelinen, hatta bir dönemde yapıtlarının "dizgesel bir biçimde"[31] yok edildiği anlaşılan **Morgan,** 1847'de, **Büyük Irokua Birliği**'ne bağlı **Seneca** oymağının onur üyeliğine seçildi.

1851'de araştırmalarının ilk ürünü **Irokua Birliği**'ni, bundan 26 yıl sonra, yani 1877'de de ünlü yapıtı **Eski Toplum**'u yayımladı. **Eski Toplum**'da, babalık hukukuna göre örgütlenen soyun çıktığı ilkel biçimin, analık hukukuna göre örgütlenen daha eski bir soydan kaynaklandığını bulguluyordu.

Engels, onun bu önemli bulgulaması karşısında coşkulanıyor, "Darwinci evrim kuramının dirimbilim bakı-

mından, Marxist artıdeğer kuramının ekonomi politik bakımından önemleri neyse, analık hukukuna göre örgütlenen ve uygar halkların yaşadığı biçimde babalık hukukuna göre örgütlenen soyların önceki aşamasını oluşturan ilkel **Gens**(*) içinde Morgan'ın yaptığı bulgulamanın, ilkel tarih için taşıdığı önem de odur"(32) diyordu.

Üretim araçlarındaki gelişmelere koşut olarak, evrimi, birbirini izleyen **Yabanıllık, Barbarlık** ve **Uygarlık** dönemi olmak üzre üç ana aşamada ele alan **Lewis Morgan,** bunları da kendi içlerinde birçok alt bölümlere ayırarak inceliyordu.

Morgan'a göre, "temel kurumların ve yaşam sanatlarının ilk tohumları, insanın, henüz yabanıllık dönemini yaşadığı günlerdeki gelişmeyle" yeşermeye başlamış ve "bir yandan buluşlar, bir yandan da kurumlar, çağlar boyunca, hep kendi dönemlerinin öncesindeki dönemdekilerin ardılları olarak"(33) biçimlenmişlerdi.

Gelişme sürecinin "yüzde doksan dokuzunda insanın da varolduğu bir milyon yılı aşkın bir süresini kapsayan"(34) yabanıllık dönemindeki ilk örgütlemeler, "içsel açıdan düşünüldüğünde, cinsiyet temeline dayanan, erkek ve kadın sınıfları(**) biçimindeki"(35) bir örgütlenmeydi.

(*) Gens: Roma'da, aynı atadan gelen birkaç aile öbeğini diyemleyen Latince bir sözcük. Engels, bu sözcüğü, ilkel bir toplumda, temel toplumsal birimleri oluşturan kandaş öbekleri, yani Soy'u belirtmek için kullanıyor.

(**) Erkek ve Kadın Sınıfları: Morgan'ın sözünü ettiği bu sınıfların, Marxist bir içerik taşımadığı açıktır. Çünkü, Marxist anlamdaki toplumsal sınıflar üretim araçları terimleri içinde; üretim araçları da mülkiyet terimleri içinde tanımlanmakta ve toplumsal üretiminin tarihçe belirlenen dizgesindeki yerlerine, üretim araçları ile olan ilişkilerine, emeğin örgütlenmesindeki işpayına, toplumsal varsıllıktan paylarını alma ölçü ve tarzlarına göre de birbirlerinden ayrılmaktadırlar.

Sözgelişi, telciklerin kopmasını önleyen çok elverişli bir iklime sahip olduğu için en ince ipliklerin bile bükülmesi olası olan Manchester'de çalışan 14-20 yaş arasında çok sayıdaki kızın dörtte üçünün dölyolu girişindeki değerli dokuları güme gitmişti.

Fransa'da, Roma'nın eski sömürgesi ve XVIII. yüzyılın ipek üretimi özeği Lyon kentinde, kadınlar, günde tam 17 saat ipek büküyordu.

Londra'daki moda mağazalarında çalışan taşra kökenli pekçok kız, geceyi de işyerlerinde geçirmek güceminde oldukları için, günün her saatinde, iyilik ve aile sever işverenlerinin hizmetine koşabiliyorlardı.

Mosley'de, iki küçük kızla çalışan 24 yaşındaki bir kadın, günde iki bin dolaylarında kiremit yapıyor; ona gereç yetiştirmekle yükümlü iki küçük kız ise 9 metre derinlikte ve 36.5 metre uzaklıktaki kaygan balçık kuyusundan günde 10 ton çamur taşıyorlardı.

Dahası, genç kızları böylesi işlerde çalıştıran dizgenin en büyük kötülüğü, onları, bütün yaşamları boyunca sürecek bir aktöresizlik zincirine bağlı kılmasıydı. Bu tür genç kızlar, "daha doğanın kendilerine kadın olduklarını öğretmesine fırsat kalmadan, kaba ve ağzıbozuk oğlan çocuklarının durumuna"[42] geliveriyorlardı.

Artık, yalnız kocalarının yüzüne yelpaze sallamak, çorap yamamak ve çocuk doğurmak gibi geleneksel görevlerle yükümlü olmayan, fakat erkekten de daha çok sömürülmek üzre kapitalist cendereye alınan kadınlardan pek çoğunun evlilik dışı çocukları vardı. Üstelik, acılı annelerin yaşları da öylesine küçüktü ki, suç sayılamları (istatistikleri) ile ilgilenenler bile şaşırıp kalıyorlardı.

1861'lere gelindikte, yalnızca İngiltere ile Gal'de, 586.298 kadın ev dışında çalışıyordu. Bunlardan da

115.242'si, yani %19.7'si 20 yaşın altında idi. 16.650'si, yani %2.9'u ise 15 yaşından daha küçüktü.(43)

1866'da yapılan ilk ciddi sayıma göre, Fransa'da da 678.600 kadın kapitalizmin hizmetindedir. Paris'te erkeklerin yarısı, taşrada ise üçte biri kadar ücret alan bu kadınların 675.000'i üretimliklerde, 3.600'ü de maden ve kömür ocaklarında çalışmaktadırlar.(44)

Kadınlar ve çocuk yaştaki kızlar, hem de yarı çıplak ve erkeklerle bir arada çalışırken, aktöre yontusu iş adamlarının yüce buyrunçlarına (vicdanlarına) hiç de aykırı düşmüyorlardı.

Çünkü, Mahchester'de erdenliğini (bekâretini) yitiren, Londra mağazalarında işverenlerinin yatağına girmek güceminde kalan, Mosley'de horoz sesi duymamış sövgüler belleyen, kömür ve kiremit ocaklarında istem dışı piçler edinen kadınlardaki yozlaşma, tümüyle kendi dirimsel yapılarından ileri gelmekte ve kalıtım olayı ile ilgili bulunmaktadır:

"Kötülük, aslında, ataların kanında bulunur. Bu tür kötü kadınlar, açık seçik soysuzluk belirtileri taşırlar. Bu belirtiler şunlardır: Biçimsizleşmiş kulakları, alt ve üst çenede oluşum bozuklukları, olması gerekenden çok küçük ya da ileriye fırlak dişler, burun kanallarında olağandışılık, tiroit bezesinin büyümesi ya da pek küçülmesi, sakal ve bıyık yerlerinde birdenbire kılların belirivermesi..."(45)

Kısaca dendikte, safsataya bilim cilası vurmaya hazır pekçok Prof. Dr. Heinrich Kisch bulabilen kentsoylular sınıfı, "1789'da gerçekleştirdiği Devrim ile yönetimi ele geçirdiği zaman, **tüm insanları özgür, eşit ve kardeş** kılmaya söz vermişti. Ama, kapitalizm, 200 yıla yakın büyüme, gelişme ve güçlenme döneminde bu sözünü tüm insanlar açısından gerçekleştiremedi. Özel-

"Gelecekte, erkek üyelerin çocuklarının soy içinde kalacaklarını, kadın üyelerin çocuklarının buradan çıkarılarak babalarının soyuna geçeceklerini kararlaştırmak, bu iş için yeterliydi. Böylece, kadın tarafından hesaplanan soy zinciri ve analık kalıt hukuku kaldırılmış, erkek tarafından hesaplanan soy zinciri ve babalık kalıt hukuku kurulmuştur.(44)

Gene **Engels**'e göre, "analık hukukunun yıkılışı, kadın cinsinin büyük tarihsel yenilgisi" olmuş; bu olgudan sonra, kadın aşağılanmış, köleleştirilmiş; artık, "erkeğin keyif ve çocuk doğurma aracı durumuna"(45) getirilmiştir.

Toplumun ilk biçimini mayalayan, soy örgütlenmesi gibi önemli olayı gerçekleştiren yabanıllık döneminin özgür ve onurlu kadınını, erkeğin keyif ve çocuk doğurma aracı kertelerine indirgeyen kurumların en başında gelen aile ise, "değişik budunsal dönemlerde, bazen bir dönemde, biçimce öbür dönemlerden çok ayrımlı"(46) olarak, başlıca beş ayrı yapı oluşturmuştur.

İnsanlığın uzun geçmişi içinde, "aile adının geçmişi, uygarlık döneminin geçmişinden daha uzun değildir"(47) diyen **Lewis Morgan**, bu köklü kurumun gelişimini, **Kandaş Aile, Punaluan Ailesi, Syndyasmian Ailesi** (Eşleme Ailesi), **Ataerkil Aile ve Tekeşli Aile** olmak üzre, beş ayrı evrede incelemektedir.

Bunlardan **Kandaş Aile**, "bir küme içindeki erkek kardeşlerle kız kardeşler arasındaki evlenmelere"(48) dayanmaktadır.

Dilimizdeki **kız** sözcüğü; "kılmak, yapmak, etmek, eylemek, işlemek, olmak" anlamlarına gelen **kımak** eyleminden türetilmiştir. "Az bulunur, pek az, çok değerli demektir."(49) Kızkardeş ise, aynı karından çıkan dişi anlamına gelmektedir.

İlkel topluluklardan edinilen inanç ve gelenekler konusundaki verilerle tarih öncesi insanların düşünce yapılarının yeniden kurulup öğrenilebileceğini savlayan **Andrew Lang,** "kız kardeş sözcüğünün tabu sözcüğüyle aynı olduğunu" belirtirken; toplumsal yaşam ve davranışların doğup gelişmesinde erkeklerden çok dişilerin etkili olduklarını ileri süren **J. J. Atkinson** da "kız kardeş sözcüğünün kimi dillerde **kaçınma** anlamına gelen bir kökten geldiğine işaret etmektedir."(50)

Kısacası, **Morgan**'ın sözünü ettiği **kardeş** kavramını, çağdaş anlamda almamak gerekmektedir. Nitekim, ailenin değil de ana yönlü soyun birim olarak alındığı yabanıl toplumda, bir erkeğin pek çok anne ve kız kardeşinin olduğu anlaşılmaktadır.

Morgan'ın sıralamasında ikinci yeri alan **Punaluan Ailesi** de gene "bir küme içindeki birden çok erkek kardeşin birbirlerinin karıları ya da birden çok kız kardeşin birbirlerinin kocaları ile"(51) evlenmeleri yoluyla oluşmaktadır.

Evrim sürecinde dışevliliğin içevlilikten önce geldiğini ve tarihteki "en katı kuralların kadınlarla yiyecek paylaşma ve cinsel ilişki kurma yasağıyla ilgili"(52) kurallar olduğunu öne süren **Evlyn Reed**'e göre, **Kandaş Aile** ile **Punaluan Ailesi**'ne gerçek anlamda **aile** demek yanlıştır.

Çünkü, bunlardan **birincisi,** tam bir **Anayanlı İlkel Oymak, İkincisiyse** "kadınlarla erkekler arasındaki çaprazyeğen çiftleşme ilişkisinden başka birşey değildir."(53)

Aslına bakılırsa, "yabanıl toplumlarda ne tekeşli evlilik ne de çokeşli evlilik vardı. Bir erkek, nasıl ki eşinin cinsel etkinliklerini denetleyemez idiyse, bir kadın da erkeğin cinsel etkinliklerini sınırlamazdı. Erkek, kadının yalnızca arada bir ilişki kurduğu cinsel arkadaşı"(54) olmaktan öte gitmiyordu.

Kadınlar, **yaklaşık sekiz bin yıl kadar önce**, yani yabanıllıktan barbarlığa geçiş evresinde, çapayla sürdürülen tarımın yerini sabanla yapılan tarımın almasına koşut olarak, erkek egemenliğinin baskısı altına alınmışlardır.

Çünkü, **dört yüz elli bin yıl kadar önce araç kullanmaya ve üretmeye başlayan, iki yüz bin yıl kadar önce ateş yakmayı öğrenen, elli bin yıl kadar önce ok ile yayı omuzlayan, otuz bin yıl kadar önce süslenmeye soyunan, sekiz bin yıl kadar önce de tarım ve hayvancılığı örgütleyen**(55) çıplak maymun, bütün bu gelişmelerin yanı sıra, üreme ve döllenme olayının da bilincine vardı.

Aile kurumu da işte tam bu evrelerde, kadını erkeğe bağlılığının karşılığı olarak kapsamına alan özel mülkiyetin gölgesi altında tarih sahnesine çıkmıştır.

Bu bağlamda, **Eşleme Ailesi'nin**, henüz anayanlı soydan kopmamış ve bir baba ailesi durumuna gelmemiş ilk aile görünümünde olduğu anlaşılmaktadır.

Nitekim, **Eşleme Ailesi**'nde (Syndyasmian Ailesi'nde), **Kandaş** ve **Punaluan** ailelerden ayrımlı olarak, evlilik biçiminde, bir tek erkekle, bir tek kadın birleşmektedir. Ancak, bir arada ve ayrı yerde oturmak güceminde (mecburiyetinde) olmamaktadırlar.

Bu aile türüne ad olarak verilen **Syndyasmian sözcüğü, eşelemek, çiftleşmek** anlamlarına gelen **Syndyazo** sözcüğü ile **birlikte birleşen iki kişi** demek olan **Syndyasmos** sözcüğünden oluşmaktadır.

Eşleme Ailesi'nin tersine, **Ataerkil** ve **Tekeşli** aileler, artık, tam anlamıyla birer baba ailesidirler. **Beş altı bin yıl önce, barbarlık döneminin sonlarına doğru ortaya çıkmışlardır.** Bir erkeğin birden çok kadınla evlenmesine dayanan **Ataerkil** aile, insanlığın gelişiminde pek etkili olmamıştır. Bir erkeğin tek bir kadınla evlen-

mesiyle oluşan **Tekeşli** aile ise, evrensel yapısıyla çok daha etkili olmuştur.

Yalnızca **beş altı bin yıl kadar önce**, yani **Mezopotamya**'da tekerleğin, resim ve çivi yazısının, sırlıtaşın, alkollü içkilerin bulunduğu; mimarlığın, alan hesaplarının, yontuculuğun geliştirildiği; ilk kent erkyurtlarının kurulduğu, kimi değerli madenlerin para gibi değerlendirildiği;

Doğu'da bakır, bronz ve demirin işlenmeye, başta öküz olmak üzere hayvan enerjisinin üretimde kullanılmaya başlandığı;

Mısır'da kum saati ve papürüsün yapıldığı, madenleri eritmek için körüklü ocakların açıldığı, eşeğin yük hayvanı olarak insan buyruğuna alındığı;

Bronz çağına geçen **Anadolu**'da maden işçiliğinin alabildiğine geliştirildiği;

Çömlek çarkının bilindiği **İran** ile **Türkistan**'da atın evcilleştirilip taşıma hizmetine sokulduğu;

Gemilere, esintiye karşı gidebilmelerini sağlayan üçgen biçimindeki yelkenlerin takıldığı;

Karasabanın tüm görkemiyle tarlaları sürmeye koyulduğu **Dördüncü** ve **Üçüncü** yüzyıllarda, anaerkil örgütlenmenin yerini ataerkil örgütlenmeye bıraktığı aşamada ve de babanın ortaya çıkmasına koşut olarak ana ailesi bölünmüş; yetke, kadından erkeğe geçmiş; toplum, sömüren ve sömürülenlere bölünmüş; cinsel özgürlüğün yerini gücemli evlilik biçimleri almıştır.

Artık bu aşamadan sonra, **baba** ile **sahip** kavramı, birbiriyle özdeştir. Kadının düşüşünün temelinde de gene bu kavramlarla özel mülkiyetin evrimi yatmaktadır.

Kadınlar, erkek egemenliğiyle birlikte evlere kapatılmış, kocalarına yasal kalıtçılar yetiştirmekten öte, hemen hiçbir işe yaramayan, evcil köle durumuna getirilmişlerdir.

vermeksizin bağlılık yolundan ayrılıp cinsel ilişki alanında kaçamaklar yapabilir. Fakat, evli bir kadının aldatması onun iç evrenini sonsuza dek ağular, çocuklarla anne arasındaki mutlu ve içten uyumu temelinden sarsar, çocukların yasallığını kuşkuya düşürür."

"Kadın, iffetli ve temiz aktöresiyle evlenir. Onun içten dileği, sevgili kocasından çocuk kazanmak ve onları bağrına basmaktır. Bugünkü ve yarınki düşünce ve tasarımları, evinin işlerine erinç ve suskunlukla düzen vermek ve yuvasını süslemek, kocasıyla başbaşa vererek çocuklarını yetiştirmekten ibarettir"(53) diye tepinip durması bir düşgelim değildir.

Büyük İskender'in bilge öğretmeni Aristoteles'in, 2350 yıl öncesinin karanlığından, "erkekle dişi arasında, önceki doğadan üstün, beriki aşağı ve uyruktur. Bu genel olarak tüm insanlık için de geçerlidir"(54) diye haykırması ve bu sesin hâlâ yankılanabilmesi, anlamsız değildir.

William Acton'ların, **kadının cinsel isteğinin varlığından sözetmek bile kötü bir karaçalmadır**(55) diyebilecek kadar kendilerinden geçmeleri, bir öfke nöbetinden ibaret değildir.

Kadında, tek yönlü aranan eldeğmemişlik, özveri, erdem, sililik, bağlılık, temizlik, yumuşaklık, dinginlik, evcillik... ulu erkek egemenliği için, yani **Androcratie** için, belki bunların hepsi güzel... Ne var ki, XVIII. yüzyıl belindeki onmaz kamburla uğurlanırken, kadının sırtına da o göklere çıkarılan evin dışında eskisinden çok daha ağır yükler sarılmıştı.

Artık, sözgelişi bir "Staffordshire'de, bir South Wales'te genç kız ve kadınlar, kömür ocaklarında, kok yığınlarında gece gündüz" çalışıyorlardı. Bir yandan kız-

lık zarına, kadın erdemine, eldeğmemişliğe ve yüce analık duygularına övgüler düzülürken, öte yandan da "bu uygulama, parlamentoya sunulan yazanaklarda, büyük ve yaygın kötülüklerin kaynağı olarak" belirtiliyordu. "Erkeklerle birlikte çalışan, giyimleri onlardan pek de ayrımlı olmayan, kir pas içindeki bu kadınlar, işin doğal sonucu olarak kendilerine olan saygılarını" yitiriyor "ve kişiliklerini yozlaştırıyorlardı."(56)

Girişimci, gönlübol ve eliaçık yüce işadamları, analık ve evcillik adına, erdem ve sevecenlik adına ne varsa hepsini sömürüp paraya çevirmek istiyorlardı.

Örneğin, "üretimlik sahibi Mr. E., buharlı dokuma tezgâhlarında yalnızca kadınları çalıştırdığını, evli kadınları ve özellikle evde bakımıyla sorumlu aileleri bulunanları yeğlediğini" söylüyordu. Çünkü "bunlar, evli olmayan kadınlara göre daha dikkatli ve yumuşakbaşlı oluyorlar ve gerekli tüketim maddelerini sağlayabilmek için tüm çabalarını harcıyorlardı. Böylece, kadına özgü erdemler, onun aleyhine kullanılıyor ve üretmeliklerinde var olan en ince görev duygusu ve sevecenlik, onun köleleştirilmesi ve acı çekmesi için birer araç durumuna getiriliyordu."(57)

Kısacası, kadınlarla çocukların da sömürü alanına girmesiyle birlikte, insan sayısının kaynaklardan daha hızlı artışı, XIX. yüzyılın egemen azınlığının en büyük korkularından biri durumuna geldi. Adem ile Havva'dan başlayan, Aristoteles'te eytişimsel bir yaldızla parlatılan bu korku, cinsel ilişkinin doğal sonucu olan doğumu da denetim altına alma gücemliliğini birlikte getiriyordu.

1789 Devrimi'nin getirdiği eşitlik, özgürlük ve kardeşlik gibi çekinceli savsözler hâlâ kulaklarda çınlarken, azgın boğasının sırtında yepyeni çevrenlere açılan güzel Europa, giriştiği her işte Zeus'un tatlı ölümlüsü Argos'un yüz gözü ile bakıp, Uranos ile Gaia'nın oğlu Bri-

Çağdaş toplumbilimin kurucusu ve olgucu yöntemin toplumbilim dalındaki uygulayıcısı olan **Durkheim**, toplumsal etmen konusunda şunları yazmaktadır:

"Bütün tinsel yaşam, evrensel çevrenin" ya da kör içgüdülerin "değil, toplumsal çevrenin isterleri üzerine oluşup gelişmiştir. Bireyleri kendi tasarımlarına göre biçimlendirerek, onlara davranışlarını yöneten dinsel, siyasal, aktöresel inançları benimseten toplumdur. Birey, toplumsal işpayını yerine getirebilmek için zekasını geliştirmek istemektedir ve ona bu gelişme için gerekli araçları kendi bilgi hazinesinden sağlayan gene toplumdur. İnsan etkinliklerinin bu üst biçimleri toplumsal bir kökenden kaynaklandığından, amaçları da toplumsal niteliktedir. Toplumdan doğdukları için topluma yöneliktirler. Daha doğrusu, bunlar, bizim herbirimizde somutlaşıp bireyselleşen toplumun kendisidirler. Toplum, yaşamın hem kaynağı, hem de amacıdır."(61)

Kısaca dendikte, **Don Cipriano**'ların egemen olduğu, doğal içgüdülerin yok edildiği, hazal enerjinin kelepçeye dönüştürüldüğü ataerkil toplumda; özel mülkiyetin evrimi ve sınıfların oluşmasına koşut olarak evcil kölelere indirgenen acılı "kadınlar, kendi yaşamlarını, kendi geleceklerini, hatta kendi üzerlerindeki denetim olanaklarını tümüyle yitirmişlerdir."(62)

Bunun bilincinde olan ve doğası gereği "kadınlarla çocuklara kötü davranılmasına hiç dayanamayan"(63) **Marx**, coşkuyla okuduğu **Morgan**'ın yapıtını, kendi özdekçi görüşlerini de doğrulayan taze ve önemli bir belge olarak karşıladı.

Esasen eğitimsizlik, örgütsüzlük, düşük ücret ve siyasal haklardan yoksunluk gibi olumsuzluklar bir yana, anamalcılığın (kapitalizmin)gelişmesine koşut olarak, XIX. yüzyılda kadın hak ve sorunlarının da yoğun tartışıldığı bilinmektedir.

Nitekim, kadınların toplum içindeki yeri ile işçi hareketleri, doğrudan doğruya, bu yüzyılda koşutlandırılmıştır.

Kadınların çalışma ve oy kullanma hakları, bu yüzyılda gündeme getirilmiştir.

İngiltere'de, kadınlara oy hakkı tanınmasını savunanları diyemleyen ve tam 57 yıl süren **Suffragette** hareketi, bu yüzyılda yaşanmıştır.

Fransa'da kızlar için ilk, orta ve öğretmen okulları bu yüzyılda açılmış, fen ve hukuk fakültelerine ilk kız öğrenciler gene bu yüzyılda girebilmişlerdir.

İlk köktenci kadın hakları savunucularının kalıcı belgeleri, bu yüzyılda gün ışığına çıkmıştır.

Nitekim, sözgelişi **Mary Wollstonecraft**'ın **Kadın Haklarının Doğrulanması** adlı ünlü yapıtı, XVIII. yüzyıl insanından çok, XIX. yüzyıl insanının hizmetindedir.

Frankenstein romanının yazarı **Marg Shelley**'in annesi de olan **Wollstonecraft,** 1797'de yayımlanan bu yapıtında, özellikle **Rousseau**'nun görüşlerine karşı çıkmakta ve "bütün insanların kendi yazgılarını belirleme hakkına sahip olmaları gerektiğini, bundan dolayı da kadınların erkeklerle eşit bir eğitim görmelerinin kaçınılmaz olduğunu"(64) savunmaktadır.

Bu yürekli kadın, bağımlılık ve güçsüzlükten kaynaklanan yapay inceliklere karşı çıkmakta, dişlerini gösteremediği için gülümseyen ikiyüzlülerle alay etmekte, "kadın, anlık mutluluk kaygılarını bir yana bırakmalı ve usçu birliği yücelten özelliklere sahip olmak için kararlı olmalıdır"(65) diye yazmaktaydı.

Kadın hakları savaşımının halkın savaşımından kopuk olamayacağını sezinleyen **George Sand**, erkeksi bir sesle, gerçek bir başarı için "toplumun baştan aşağı yenilenmesi" gerektiğini savlamakta; "kutsanan tüm haksızlıklar içinde en göze çarpanının anlamsız bir biçimde

düzenlenmiş olan erkek ile kadın ilişkileri"(66) olduğunu söylemektedir.

Aileyi, "bir buyurganlık okulu", kadını ise, "odalık ya da evcil köle" olarak tanımlayan **John Stuart Mill**, elinde **Suffragette** deviniminin bayrağı, şöyle yazmaktaydı:

"Kadınlar, erkeklerin kıyıcılıklarından kaçma olanağı bulunmayan tek kümelerdir. İki cins arasında varolan ilişkileri düzenleyen ilkenin kendi başına yanlış olmasının yanısıra, insanlığın gelişiminin önündeki en önemli engellerden de birini oluşturduğu, bir cinsi ötekine yasal bakımdan bağımlı kılan bu ilkenin yerine, taraflardan hiçbirinin öbürü üzerinde herhangi bir güç ya da ayrıcalığa sahip olmayacağı, ötekinin de herhangi bir yoksunluk duymayacağı, salt eşitlik ilkesinin benimsenmesi gereklidir."(67)

Ünlü bedizmen (ressam) **Paul Gauguin**'in anneannesi **Flora Tristan**'ın, XIX. yüzyılın en seçkin ve en yürekli kadınlarından biri olduğuna kuşku yoktur.

Kadının kurtuluşunu emekçinin kurtuluşuyla doğrudan doğruya ilişkilendiren öncü **Tristan**, toplumun ancak sevi ile canlanacağına yürekten inanmaktadır.

Ona göre, "kadın, yaşamdır; erkek ise, onu engelleyen bir sınırtaşı... Bundan dolayı, kadın, erkekten üstündür."(68)

Bütün bunların yanında; kadının gelişmesini önleyen tüm engellerin kaldırılmasını isteyen **Margaret Fuller**; onların yasal hakları için yürekli çıkışlar yapan **Elizabeth Cady Stanton**; "oy hakkından yoksun bırakılmak kendi koşullarını yaratamamak, onu biçimlendirememek ve denetleyememek demektir" diye haykıran **Susan B. Anthony**; toplumsal koşulların ürünü olduğunu vurguladığı fahişeliğin yok edilebilmesi için önce "sanayi köleliğinin ortadan kaldırılması" gerektiğini ileri süren

Emma Goldman; ekonomi evrenine **Yetkideş Tüketim**(*)ve **Yetkideş Aylaklık**(**) gibi iki önemli terim armağan eden **Thorstein Veblen**; kadınların yalnızca seçme ve seçilme haklarına değil; emekçi olarak üretime katılmalarına da karşı çıkan **Proudhon**'u öfkelendirerek, ona, "erkek ile kadın birlikte olamazlar. Cinsiyet ayrımı, aralarına, hayvanlarda soy ayrımının yarattığı bölünmeye benzer bir duvar çeker. O, yalnızca ev kadını ya da odalık olabilir"(69) gibi özdeyişler (!) ürettiren **Jeanne Drouin**'ler, hep XIX. yüzyılın kadın hakları savaşçılarıdır.

Bilimsel toplumculuğun kurucularının bütün bunlardan iletisiz oldukları kuşkusuz varsayılamaz.

Ne var ki, **Lewis Morgan**'a gelinceye kadar harcanan tüm bu çabalar ve verilen ürünler, bilimsel toplumcuların sağlam bir aile kuramı geliştirebilmeleri için yeterli olmamıştır.

Nitekim, ister sürez (zaman) bulamamasına, ister yeterli bir bilimsel temelin olmamasına bağlansın; en başta **Karl Marx**'ın, bu önemli konuda, ardıllarına kılavuzluk edebilecek bütüncül bir çalışma bırakamadığı açıktır.

Wilhelm Reich'ın, "cinsel devrimin boğulmasının ilk nedeni, cinsel devrim konusunda hiçbir kuramın bulunmamasıydı" (70) diye özetlediği o boşluğun yarattığı eksiklik ise, hâlâ duyumsanmaktadır.

Fakat tüm eksikliklerine, sözgelişi, kadının anamalcı üretimde ve emekçinin yeniden üretilmesinde yüklendiği işpayını ele alarak, gerekli bütün sonuçları çıkaracak tarzda olayı çözümlemiş olmamasına karşın, **Marx**'ın,

---

(*) Yetkideş Tüketim: Aile başkanı adına, ailenin öbür üyelerince yapılan tüketim.

(**) Yetkideş Aylaklık: Ailenin özerk ve özgür olan başkanı dışında kalan üyelerinin zamanlarını üretken olmayan tarzda tüketmeleri.

kadının toplumsal konumu, önemi, aile, kadın erkek ilişkileri üzerine söyledikleri, konu ile ilgilenenler için gene de çok önemlidir.

Marx'a göre, her şeyden önce, "köktenci olmak, köke inmek demektir. Kök, insanın kendisidir."(71) Sözü edilen insanınsa, yarısı kadındır!

"Tarihsel bir devrin gelişimi, özgürlük ve kadının ilerlemesi arasındaki ilişkiyle belirlenir. Çünkü, insan doğasının hayvanlık üzerindeki yengisi, kadın ile erkek, güçlü ile güçsüz arasındaki ilişkilerden belli olur."(72)

Öyle anlaşılıyor ki; "temel olarak erken bulguları kullanıp yazanağın bitmiş durumunu" inadına görmezlikten gelerek "kadınların fizyolojik yapıları sürezin başından beri kadınlık rollerini hem belirlemiş hem de sınırlamıştır; Freud'un dediği gibi, anatomi yazgıdır; iyi eğitim görmüş olmaları, kadınların, kendi değerlerini küçümseyip geri kalan her şeye önem verme özelliğini kazandırdı"(73) diye tepinen 1960'lı yılların **Newsweek** yazarlarını, "toplumcular, Fransız ailesini korumak için savaşmak niyetindedirler"(74) diye böbürlenen 1935'lerin **L'umanité** ilericilerini, metafizik türbesine diyalektik dualları üfleyen erkek egemenliği devrimcilerini, çağdaş insana yeniden maymun pabuçları giydirmeye kalkışan insan yağılığı güdücülerini, **Marx,** henüz hayvanlık üzerinde yengi sağlayamayan, hayvansal ilişki düzeyini aşamayan ilkel yaratıklar olarak görmektedir.

Kendisi ise, "bir yandan özel mülkiyet ve toplumculuk, öbür yandan erkek ve kadın arasındaki çifte ilişkiyi diyalektik olarak ele almakta ve doğanın"(75) inandırıcılığını yitirmiş erken bulguları yerine, bilimin tarihsel evrimi temeline yaslanmaktadır:

Henüz tarla tarımcılığının başlamadığı ilk dönemlerde, başta toprak olmak üzre, kuşkusuz, doğanın tüm varsıllıkları ortaktı.

"Dünyanın hiçbir yerinde, tek yönetim içinde toplanmış yarım milyonluk bir nüfusun bile"[76] bulunmadığı bu bolluk dönemlerinde; yeme, içme, giyinme ve barınma gibi temel gerekimlerini sağlama etkinlikleri sırasında kazanılan beceri ve araçlar insanlarda yeni gerekimler (ihtiyaçlar) yarattı ve bu gerekimler de onları, araçlarla birlikte, yeni arayışlara itti.

Ateşin denetim altına alınması, dilin evrimi, ok ile yayın bulunması, çömlekçiliğin gelişmesi, hayvanların evcilleştirilmesi, yerleşim yerlerinin kalabalıklaşması, sescil abecenin doğması, demirin ergitilmesi, sabanın kullanılmaya başlanması, ormanların açılarak ekilebilir yerlerin genişletilmesi, ev araçları ile tarımsal ürünlerin çeşitlendirilmesi gibi gelişmeler karşısında, topraktaki ortak mülkiyet, tarımsal üretim için büyük bir engel oluşturmaya başladı. Bu engelin aşılabilmesi için, topraktaki ortak mülkiyet kaldırılarak, özel mülkiyete geçildi.

"Yalnızca görünüşüyle değil, özü yönünden de geometrik bir artışla gerçekleştirilen"[77] bu ilerlemeler sırasında; ilki temel gerekimlerin sağlanmasını kolaylaştıran araçların etkisiyle doğan, ikincisi ise doyum sonunda üretilen yeni gerekimlerle ortaya çıkan iki anlamlı ilişkinin yanında, tarih sahnesine, "bir üçüncü ilişki" daha çıktı.

"Bu üçüncü ilişki şudur ki, hergün kendi öz yaşamlarını yenileyen insanlar, başka insanlar yaratmaya, kendi kendilerini yeniden üretmeye koyulurlar. Bu, kadın ile erkek arasındaki, ana babalar ile çocuklar arasındaki ilişkidir. Bu, ailedir."

"Yaşamı üretmek, iş ile kendi öz yaşamını olduğu kadar döl vererek başkasının yaşamını da üretmek, bir yandan doğal, öte yandan da toplumsal" olmak üzre, "bize çifte bir ilişki olarak görünür."[78]

Ve "insanlara duyulan gerekim (ihtiyaç), başka herhangi bir metanın olduğu gibi, insanların üretilmesini de gücemlilikle yönetir."(79)

Görüldüğü gibi **Marx**, aile ile özdeş anlamda kullandığı bu üçüncü ilişkinin temel öğelerinden olan insanın yeniden üretilmesiyle "başka herhangi bir metanın" üretilmesi arasında doğrudan doğruya bir koşutluk kurmaktadır.

Bu görüşün yer aldığı **1844 Felsefe Yazıları**'ndan kırk yıl kadar sonra; **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni** adlı yapıtının birinci baskısına yazdığı önsözde; "özdekçi anlayışa göre, tarihteki egemen etmen, son çözümlemede, özdeksel yaşamın üretimi ve yeniden üretimidir. Ama bu üretim, ikili bir yapıya sahiptir. Bir yandan, yaşama araçlarının, beslenmeye, giyinmeye, barınmaya yarayan şeylerle bunların gerektirdiği araçların üretimi; öbür yandan, doğrudan doğruya insanların üretimi, türün üremesi"(80) demek suretiyle **Engels** de aynı görüşü yineleyecektir.

Stalin döneminde ise, böylesi yaklaşımların temelinden tepimlendiği (reddedildiği) halk sağlığı komiserlerinin yüksek öğrenim gençliğine, "okumanız için üniversiteye geldiniz. Erkyurt, hem sizin bakımınızı hem de çocuklarınızın eğitimini üzerine alamayacak kadar yoksuldur. Onun için, sizlere, cinsel perhizi öğütlüyoruz"(81) diyebildiği o yoksunluk dönemlerinde, **Jean Baby**'nin deyişiyle, "Marxist düşünceye ağır bir yumruk indirilerek, **Engels**'in yanılgıya düştüğünün"(82) öğretilmeye başlandığı bilinmektedir.

Kuşkusuz, insan üretimiyle ilgili sorunları, salt ekonomik terimlerle açıklama olanağı yoktur. Esasen, tarihin her dönemi için geçerli olması gibi bir savla, böyle bir çabaya, **Marx** ve **Engels** de girmiş değildirler.

En başta bu nedenle, özellikle **Marx**'ın konuya yaklaşımı es geçilerek, "Engels, türün üremesiyle yaşama araçlarının üretimini, toplumun ve toplumsal kurumların gelişmesindeki belirleyici koşullar olarak aynı plana koyma yanlışını yapıyor"(83) gibi savların, inandırıcı bir ağırlığı yoktur.

Daha 1846'larda ortaklaşa hazırladıkları **Alman İdeolojisi** adlı çalışmalarında, "yaşamak için herşeyden önce yemek içmek, barınmak ve daha kimi başka şeyler gerekir; demek ki, ilk tarihsel olay, bu gerekimlerin sağlanmasını elverişli kılan araçların üretimi, özdeksel yaşamın kendisinin üretimidir; bu, bütün tarihin temel bir koşuludur"(84) derlerken, bu iki dost, kuşkusuz aynı dili konuşuyorlardı.

Engels'in, 38 yıl sonra tek başına yaptığı ise, olayı biraz daha açıklamaktan ibaretti.

Öte yandan, **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni** adlı yapıt, daha yazarının sağlığında çeşitli dillere çevrilmiş ve birçok baskı yapmıştı. **Engels** gibi çok düşmanlı bir bilim adamının ilk baskıya yazdığı önsözü bir daha okumadığını ya da orda yaptığı bir yanlışlığa bile bile gözyumduğunu düşünmek olanaksızdır.

Bizce, herhangi bir yanılgı söz konusu değildir. Çünkü, gerek **Eski Toplum**'da, gerek **Alman İdeolojisi**'nin ilgili bölümünde incelenen **sürez kesiti**nden de anlaşılacağı gibi, **Marx ve Engels,** tarihteki temel etmen olarak özdeksel yaşamın üretilmesiyle insanın üretilmesi arasında bir koşutluk kurarlarken, insanın değil ama, özellikle toprağın henüz özel mülkiyete konu olmadığı tutsaklık dönemlerinden söz etmektedirler.

Soyut düşüncenin gelişmediği, düşüncesiz eylemin egemen olduğu, yaşamın ve varoluş amacının "doğrudan doğruya fiziksel biçimde sahip olma" ilkesine dayandığı, "kadına, toplumsal kösnünün savaş vurgunu

ve hizmetçisi"[85] olarak yaklaşıldığı bu kaba toplumculuk dönemlerinde, başka herhangi bir metanın üretilmesiyle insanın üretilmesi arasında bir koşutluğun bulunması sanırız hiç de yadırgatıcı olmayacaktır.

Bu dönemlerde, gerçek anlamda bir insanlar arası ilişkiden söz etmek de güçtür. Oysa, geniş anlamda evrenin özdeksel birliği içinde birbirine bağlı tüm nesne ve görüngülerin karşılıklı olarak birbirinin koşullarını oluşturduğu birleşik bir bütünlüğü diyemleyen ilişki kavramı, "ilişkinin olduğu yer, benim için vardır"[86] diyen **Marx** için, toplumsal bağlamda, insan olmanın en ayırdedici özelliklerinden biridir.

Kadınla erkek, anneyle baba ve çocuklar arasındaki ilişki ise, aileyi oluşturan bir bütün olarak, salt insanın üretilmesi ya da kalıt ve mülkiyet gibi sorunlardan öte, çok daha önemlidir.

Çünkü, aile, başlangıçtaki tek toplumsal ilişkidir. Bu ilişki, sürez içinde, özellikle de nüfusun artması sonunda oluşan yeni gerekimler karşısında, daha alt bir ilişki kertesine düşmüştür.

Şimdiye kadar aile kurumu incelenirken uygulanan yöntemler, hep yetersiz kalmıştır. Artık geleneksel yaklaşımlar bir yana bırakılmalı ve bu kurum, "mevcut ampirik olaylara göre incelenip geliştirilmelidir."[87]

Görüldüğü gibi **Marx**'ın önerisi, getirdiği eleştiri kadar açık değildir. Çünkü, duyumsal deneyimi bilginin tek kaynağı gören, bütün bilginin deneyimler üzerine kurulduğunu ve deneyimler yoluyla kazanıldığını savlayan ampirizm; önce deneyimin işpayını olağanüstü abartması, sonra da bilimsel soyutlama ve kuramların bilgideki yerini küçümsemesi, düşüncenin etkinliği ile oransal bağımsızlığını tepimlemesi gibi nedenlerle, öyle pek de Marxistçe bir bilgi kuramı öğretisi değildir.

Nitekim, özdekçi bilgeler, bilgi kuramının temel sorunlarını uygulamanın eytişimi açısından inceleyerek ampirizmin bu kusurlarını aşmaya çalışmışlardır.

Öyle sanırız ki, **Marx**'ın önerisini de uygulamanın eytişimi açısından değerlendirmek gerekmektedir.

Sözgelişi, "aile yaşamımızın yeniden kurulması görevi, en iyisi uygulamalı olarak yerine getirilmelidir. Kararname ve özendirmelerin pek etkisi olmuyor. Yeni tarzları birer örnekle sergilemek bin tane asıdan (afişten) çok daha yararlı oluyor"(88) diyen cinsel perhiz öğütçüsü **Nikolay Semaşko**, 77 yıl sonra, biraz da **Marx**'ın bu sesini yankılar gibi değil midir?

Cinsiyet yaşamı üzerine hemen hiçbir örnek ve öğretisi bulunmayan kapsamlı bir devrimin çalkantıları içinde bunalan **Nikolay Semaşko**'nun olüşturulacak örneklere göre geliştirilmesini istediği aile ile onun türel diyemi sayılan "evlilik, başlangıçta, erkekle kadın arasındaki cinsel ilişkilere değil, tümüyle ekonomik ve toplumsal ilişkilere dayanıyordu."(89)

Öyleyse, ekonomik ve cinsel yaşamın birbirinden iyice ayrılarak kadın cinselliğinin meta olmaktan çıkarılması; hem kadına karşı uygulanan ayrımcı bir tutumu diyemleyen cinsiyetçiliğin ortadan kaldırılması, hem de **erkekegemenliği** (androkrasi), **penisegemenliği** (fallokrasi) ve **erözekçilik** (androsantrizm) gibi kavramların tümüyle yok edilmesi anlamına gelecektir.

Marx, daha sonra **Morgan**'ın ünlü yapıtı yayımlanmadan otuz yıl kadar önce, eleştirmen **Pavel Vasilyeviç Annenkov**'a yazdığı 28 Aralık 1846 tarihli mektubunda; "toplum" diyordu, "insanların karşılıklı eylemlerinin ürünüdür. İnsanın üretici güçlerinin belirli bir gelişme aşamasını alırsanız, buna denk düşen bir aile, zümre ya da sınıflar örgütü, tek sözcükle, buna denk düşen bir uygar toplum elde edersiniz. Belirli bir uygar toplum alırsanız, uygar toplumun yalnızca resmî diyemi olan belirli politik koşullar elde edersiniz."(90)

Ne var ki, bilgi yetersizliklerini aşmasını sağlayan yöntem ve düşüncesindeki tutarlılıkla geçmişin derinliklerini böylesine çözümleyen, kentsoylu ailesindeki kadının ezilmişliğini başarıyla betimleyen, kapitalizmin kadına yaptığı ekonomik baskıyı yetkiyle açıklayan ve "hiç kimse kadını köle gibi kullanması yüzünden erkek kadar alçalmamıştır"(91) diye kükreyen **Marx**, geleceğin toplumunda aile ve kadın erkek ilişkilerinin nasıl olacağı konularında hemen hemen hiçbir şey yazmamıştır.

Yüksek öğrenim gençliğine cinsel perhiz öğütleyen Halk Sağlığı Komiseri **Nikolay Semaşko**'dan, "Ortaklaşmacı Gençlik Örgütü üyesi, üniversiteli ya da başka bir yüksek okul öğrencisi genç kız, kendisinden hoşlanan her erkeğin gönlünü yapmalıdır"(92) diyen ünlü ortaklaşmacı **Smidoviç**'e; kadının sevişme özgürlüğünü savunan **Inessa Armand**'tan, "güzel, boylu boslu bir köylü kızı, cins bir köpekle değiştirilir"(93) türünden gazete ilanlarıyla kurulan eski köy ailesini daha sağlam bularak öven ve en başta kadının ekonomik özerkliğini tepimleyen **V. Perevedendsev**'e, törensiz evlilikle boşanmaya karşı çıkan aktöre bekçimeni **A. Andreyef**'ten, "günümüz kentsoylu düzeninde, toplumsal bir birim olan ailenin artık bir üretici işlevi kalmamıştır"(94) diyen ve kadının gerçek özgürlüğe kavuşabilmesi için ailenin yüklediği ağırlığın zincirlerinden kurtulması gerektiğini ileri süren **Aleksandra Mihaylovna Kollontay**'a kadar konu üstünde düşünen ya da düşündüğünü sanan hemen herkes, **Marx**'ın bırakamadığı işte bu **örneği** arıyordu...

Ama biz, şimdi, biraz daha gerilere gidelim:

Engels'in de dediği gibi, "bütün uygar halklar, işe, toprağın ortak mülkiyeti" ile başlamışlardır.

Fakat, bu "ortak mülkiyet, belirli bir ilkel aşamayı aşan halklarda, tarımın gelişmesi içinde, üretim için engel durumuna" gelmiştir.

İşte böylesi bir **Engels** karşısında ve "az çok uzun ara aşamalardan sonra, gücemli olarak"[95] ortak mülkiyet kaldırılmış; onun yerini, **Marx**'ın, kaba gerekimleri yüce gerekimlere çeviremediği, bütün benliğini sardığı insanı gerçek anlamda yoksul ve tek boyutlu kıldığı gerekçeleri ile kargıdığı özel mülkiyet almıştır.

Ve bir yandan topraksal mülkiyette bu köklü dönüşümlere tanık olunurken, bir yandan da aile ile evlilik kurallarında kendini gösteren büyük değişikliklere tanık olunmuştur.

Sözgelişi, soy örgütlenmesinin doğal bir ürünü sayılan fratrilerin nedeni bağların çözülmesi, birkaç soptan kurulu iki kümenin oluşturduğu tribülerin işlevlerini yitirmeleri, belki hâlâ ortak mülkiyete dayanmasına karşın değişik bir yapıyı sergileyen oymak ve köy topluluklarının ortaya çıkması gibi nedenlerle evlilik, artık, "iki köy"ve giderek "iki aile arasında yapılmaya"[96] başlanmıştır.

Amerikalı insanbilimci **Ruth Fulton Benedict**, "bütün kadınlara cinsel eş gözüyle bakan bir insan topluluğunun varlığı saptanmış değildir"[97] demektedir.

"Kadının, toplum yaşamının başlangıcındaki erkeğin kölesi olduğu yolundaki" görüşü, XVIII. yüzyıldan kalan "en saçma düşüncelerden biri" olarak niteleyen **Engels** ise, "ailenin en eski ve en ilkel" biçiminin "bir küme erkekle bir küme kadının birbirine karşılıklı sahip olduğu ve kıskançlığa çok az yer bıraktığı" kabul edilen "küme evliliği"[98] olduğunu ileri sürmektedir.

Genelde kabul edilen biçimiyle **sop**, mal ortaklığına dayalı, totemleri aynı, kendi aralarında evlenmeleri yasak üyelerden oluşan ilkel bir dizgedir.

Sop üyeleri, cins ve yaş ulamlarına (kategorilerine) göre, belirli kümelere ayrılır. Bu **sınıflayıcı** dizgedeki cins ulamlarına, **Lewis Morgan**, "erkek ve kadın sınıfları"[99] demektedir.

Soptaki kız ve erkek kardeşler, topluluk içindeyken bir arada olmalarına karşın, aynı bölümlerde otururlar. Yani, kadınlarla küçük çocuklar **dişiler** bölümünde, yetişkin adamlar ise **erkekler** bölümünde ylyip içer ve yatıp kalkarlar.

Belirli bir yaşa gelen erkek çocuklar, "kimi yerlerde altı, kimi yerlerde sekiz-on yaşlarında erkekler bölümüne geçirilirler ve erkek olarak sınıflandırılıp avcı ve savaşçı eğitimi"(100) görürler.

Kız çocuklarından ayrımlı olarak erkek çocukların av ve savaş için yetiştirilmeleri, hiç kuşkusuz, tek bir toplumsal üretim dizgesinin kapsadığı çeşitli iş etkinliklerinin ayrışması ve karşılıklı bağlılığı sürecini diyemleyen işbölümünün daha ilkel topluluklarda bile ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.

Özyapı ve biçimleri üretici güçler tarafından belirlenen ve ileri aşamalarda düşünce ve kol işçiliği olarak derin bir kopmaya uğrayan işbölümünün, ailenin evriminde de önemli bir işpayı yüklendiği kuşkusuzdur.

İnsanlığın başlangıç aşamalarında gözlenebilen "ilk işbölümü, kuşkusuz, erkekle kadın arasında, döl verme bakımından yapılan işbölümüdür. Tarihte kendini gösteren ilk sınıf baskısı ile ilk sınıf çatışması da gene erkekle kadın arasındaki çelişmenin karı koca evliliği içindeki gelişmesi ve dişi cinsin erkek cins tarafından baskı altına alınması ile aynı süreze (zamana) düşgelmektedir."(101)

Evliliği, "özel mülkiyetin özgül bir biçimi" olarak gören **Marx**, bu konuda şöyle demektedir.

"Aile içindeki doğal işbölümünde ve toplumun ayrı ve birbirine karşıt ailelere ayrılışında yatan işbölümü, aynı sürezde, işin ve ürünlerinin üleştirilmesinin, aslında, nicelik bakımından olduğu kadar, nitelik bakımından da

eşit olmayan dağılımını içerir. Şu halde, ilk biçimi, tohumu, kadının ve çocukların erkeğin kölesi oldukları aile içinde bulunan mülkiyeti içerir."(102)

"Aile içindeki, elbette henüz çok ilkel ve gizli olan kölelik ilk mülkiyettir ki, bu mülkiyet, ayrıca çağdaş iktisatçıların tanımlamalarına eksiksizce uymaktadır. Bu tanımlamalara göre, mülkiyet, başkasının işgücünden bağımsızca yararlanma yeteneğidir. Kaldı ki, özel mülkiyet ile işbölümü de özdeş terimlerdir."(103)

Kadının toplum yaşamının başlangıcında erkeğin kölesi olduğu yolundaki düşünceyi **Engels**'in **saçma** bulması ile **Marx**'ın **aile içinde kadının ve çocukların erkeğin kölesi** oldukları doğrultusundaki görüşü arasında herhangi bir **çelişki** aramak kuşkusuz boşunadır.

Çünkü, her iki **bilim** insanının da sözkonusu ettikleri olgular, birbirinden çok ayrı sürezlerin görüngüleridirler.

Bir milyon yıl kadar süren Yabanıllık dönemi ile **sekiz bin yıl** kadar süren Barbarlık döneminin ilk evrelerinde, kadınların, köle olmak bir yana, erkeklerden daha üstün bir konuma sahip oldukları bir gerçektir.

Yalnız bu gerçek, daha küçük yaşlarda erkekler bölümüne alınarak av ve savaş için yetiştirilen erkeklerin hiçbir sürez kadını avlamadıkları ve ona **toplumsal kösnünün ganimeti ve hizmetçisi** gözüyle bakmadıklarını da diyemlemez.

Hatta, olaya salt fiziksel güç açısından bakılınca; "erkek, işe, doğaya ve kadına taparak başlamış, daha sonra da onu denetimine almıştır. Kadının durumu, ataerkillik altında çok kötüleşmiştir. Ama, kadınlar, zaten hiçbir sürez iyi bir durumda olamamışlardır. Tapılmak, özgür olmak demek değildir. Anaerkillik, kadının ezilmesini asla engellememiştir. Kadınlar, bedensel işlevleri yüzünden, tarih boyunca, ekincin her evresi ve her türünde ezilmişlerdir"(104) diyen kadın özgürlüğü savunucusu **Shulamith Firestone**'ye de hak vermek olasıdır.

Ne var ki, insansı usun olduğu yerde, **anatomi yazgı** olmaktan çıkar; Bay avcı üç beşini avladı diye, bütün kurda kuşa salt birer av gözüyle bakılamaz; kadınlar, yalnızca bedensel işlevleri yüzünden birer köle kertesine oturtulamazlar; **toplumsal kösnünün birer ganimeti ve hizmetçisi** olarak değerlendirilemezler.

Marx ve Engels, kadınların tarihin en yaşlı kölelik zincirlerini kırıp parçalamalarını, büyüyen karınları ve irileşen kalçaları yüzünden yücelme yolunda yaya kalmamalarını, içinde bulundukları toplumun özerk, özgür, üretici ve onurlu birer üyesi olarak yaşamalarını; yakaladığı yolcuların kol ve bacaklarını kesip ya da uzatarak onları yataklarına **uyarlayan Prokrustes**'lerden kurtulmalarını, herşeyden önce kendilerini sıradan birer üretim aracı gibi gören ve salt kârla satın alma açlığına dayanan kapitalist üretim tarzının son bulmasına bağlıyorlardı.

İnsanlık, anamalcılıkdan sonra, toplumculuğa ulaşacaktı. "Tarih" diyordu **Marx,** "buraya, mutlaka gelecektir. Toplumculuk, olumsuzlamanın olumsuzlaması olarak konumudur ve dolayısı ile insanın kurtuluşu ve iyileşmesi sürecinde tarihsel gelişmenin bir sonraki aşaması için gücemli olan eylemli bir evredir."(105)

Daha **yirmi** küsur yaşlarındaki **Marx**'ın, "özel mülkiyetin ya da insanın kendine yabancılaşmasının olumlu biçimde aşılması ve insansal öze insan tarafından ve insan için sahip olunması" diye konumlandırdığı ve "tam gelişmiş doğalcılık olarak, hümanizm ile eşit"(106) bulduğu toplumculukta, en başta üretim araçları toplum mülkiyetine geçirilecek, "emek, sıradan bir meta olmaktan" çıkarılacak, "emekçi ile üretim araçları arasındaki kopukluk" giderilecek ve "kapitalizmin en önemli koşulu" olan insanın insanı sömürmesi"(107) tümüyle yok edilecektir.

Bu dönüşümlerle birlikte "evlilik de yeni bir temele" oturtulacak, sevgi yaratan bir güç olan gerçek sevginin yolunu tıkayan "tüm ekonomik engeller"(108) aşılacak, "nasıl olduysa oldu, birinden **on dolar** borç aldım. Bir de baktım ki, bu parayı ödememe olanak yok. İşte bu işe (fahişeliğe) böyle girdim"(109) diyen acılı kadınların kendilerini satmalarına hiç gerek kalmayacaktır.

İçine düşenlerin onda dokuzunun yoksul çevrelerden geldikleri ve asla birtakım sayrısal doyumlar arayan varlıklar olmadıkları bilinen **tarihsel bataklık** kurutulup da "fuhuş ortadan kalkınca, tekeşlilik, çekinceye düşmek bir yana, tam tersine, hatta erkekler için bile, en sonunda, bir gerçek olacaktır."

Ancak, kuşku yok ki, "kadının kurtuluşunun ilk koşulu, bütün kadın cinsinin yeniden kamu işlerine dönmesidir. Bu koşul" ise, en başta "karı koca ailesinin toplumun ekonomik birimi olarak ortadan kaldırılmasını gerektirir."

"Üretim araçları kamusal mülkiyete geçtikten sonra, karı koca ailesi, toplumun ekonomik birimi olmaktan çıkar. Özel ev ekonomisi, toplumsal bir sanayi durumuna dönüşür. Çocukların bakımı ve eğitimi bir kamu işi olur. Yasal ya da yasal olmayan bütün çocukların bakımını, toplum kendi üzerine alır. Kendini sevdiği erkeğe koşulsuzca vermekten bir genç kızı alıkoyan başlıca toplumsal neden, yani **sonra ne olacak** kaygısı, böylece ortadan kalkar."(110)

Görüldüğü gibi, kuramcı toplumcular, karşılıklı sevgiye yaslanan evliliğe ve **Prokrustes** tipi haydutların baskılarından öte, tüm nesne ve koşulların da egemenliğinden kurtulmuş olan özgür ve özerk kadın erkek eşitliğine dayanan aileye karşı değildirler.

Onların karşı oldukları şey, kadını, salt çocukların babalığını sağlama bağlayabilmek için kocanın acıma-

sına bırakan, onu sıradan bir üretim aracı durumuna indirgeyen, erkeğe **patron** dişiye **emekçi** işlevini yükleyen, "gerçekte, evli kadınlar üzerinde kurulmuş bir ortaklıktan" başka birşey olmayan kentsoylu ailesidir. "Kapitalist üretim tarzının kaldırılması ile en azından, bundan kaynaklanan kadınlar üzerindeki ortaklığın, yani evlilik içi ya da evlilik dışı fuhşun yok olacağına"[111] inanmaktadırlar.

Kendi tanımıyla, "bir başkasının emeğinin ürünleri üzerindeki özel mülkiyetin"[112] ta kendisi olan sermaye ile bencil çıkar ilişkilerine yapışık bulunan kentsoylu evlilik kurumuna böylesine karşı çıkan **Marx;** bu evliliğin yerini, kadınların, yasal olarak "ortaklaşa kullanılması ile doldurmak isteyen düşünceden yoksun"[113] ve "önceden tasarlanmış bir en azdan başlayarak bu ortak düzeye indirgeme isteği ile kıskançlığın son kertesine varmaktan başka birşey olmayan"[114] **kaba toplumculuğa** da şiddetle karşı çıkmaktadır.

Çünkü, ilkel ortak mülkiyette doğan üretim engellerini yıkarak ulaşılan özel mülkiyet ve onun kurumlarının karşısına böylesine eskil bir yapıyı çıkarmak, evrim sürecinde önemli bir aşamayı diyemleyen "evlilik kurumunun karşısına, henüz bütünüyle kaba ve düşünceden yoksun bir toplumculuğun gizini ele veren bir kadının toplumsal ve ortak mülkiyet olduğu **Kadınlar Topluluğu** düşüncesini çıkarma"[115] girişimlerine benzer.

Yeniden anne karnına dönme özlemi gibi sayrılı bir tutkuyu anımsatan bu tür girişimler, kuşkusuz, hiç kimseyi kurtaramaz.

Daha sonra **İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi** ile başka birçok uluslararası anlaşmalarda yer alan, birey özgürlüğünün ana öğesi sayılan ve eşlerin karşılıklı istençleriyle kimseyi tedirgin etmeme ilkesine dayanan cinsel özgürlükten öte kadınların ortaklığı düşüncesi,

temelde, "yalnızca aynı düzeye getirme istemiyle yaşam bulan ve ele geçirme açlığını gidermek için özel mülkiyete karşı duran işlenmemiş bir toplumculuğun diyemidir"[116] ve toplumcuların kadınları ortak mülkiyete dönüştüreceklerini savlayan kentsoylu, bu savı ile karısına sıradan bir üretim aracı olarak baktığını nasıl da açığa vuruyorsa, kadınların ortaklaşa kullanılmasını isteyen kaba toplumcular da bu istekleriyle, cinsel açlık ve kıskançlıklarını özel mülkiyetin sersemleştirici etkisinden henüz kurtulamadıklarını açığa vuruyorlar demektir.

Hiç kuşkusuz, kurtuluş, insanlığı geldiği noktadan gerilere zıplatmakta değil, tam tersine, çok daha ilerilere sıçratmaktadır.

Zaten özel mülkiyetin "yeni baştan ortak mülkiyete dönüştürülmesine yönelen" çağdaş toplumcu istekler de o "eski ilkel ortak mülkiyetin canlandırılması anlamına değil, tersine, çok daha yüksek ve çok daha gelişmiş" bir toplumsal dizgenin "kurulması anlamındadır."[117]

Engels ile birlikte, "toplumculuğun ayırdedici özelliği, genel olarak mülkiyetin değil, kentsoylu mülkiyetinin ortadan kaldırılmasıdır"[118] diyen ve **1844 Felsefe Yazıları**'nda da "özel mülkiyet ilişkisi, topluluğun nesneler dünyasıyla ilişkisi olarak süregelir" görüşünü savunan **Marx**'a göre, "işçinin üretim ile olan ilişkisinde, insanın köleliğinin bütünü içeriktir ve köleliğin her tür ilişkisi, bu ilişkinin yalnızca biraz değişik bir biçimi ve sonucundan" ibarettir ve de işçinin kurtuluşu, aslında, "bütün insanlığın kurtuluşunu içermektedir."[119]

Marx'ın sözünü ettiği **insanın köleliği** kavramının, kadının ezilmişliğini, nesnelleştirilmişliğini, sıradan bir üretim aracı kertesine indirgenmişliğini, ona karşı uygulanan ayrımcı tavrı diyemleyen cinsiyetçiliği; kısacası, kadının tarihsel köleliğini de kucakladığından kuşku duyulamaz.

Öyleyse; "paryanın zihninde duygusal düşlemler ve Fourierist esinlemeler içinde boğulmuş soyut bir kesinleme"[120] olmamak koşuluyla, cinsel özgürlük de dahil, kadının tam anlamıyla kurtuluşu, onun sıradan bir üretim aracı olmaktan çıkarılması, karı koca ailesinin toplumsal bir ekonomik birim olma özelliğini yitirmesi, bütün kadın cinsinin yeniden kamu işlerine dönmesi gibi olumlu, önemli ve gerekli kazanımlar yanında, temelde, doğrudan doğruya işçinin kurtuluşuna bağlıdır.

Çünkü, toplumculara göre, işçinin köleliği bütün sonuçları ile son bulmadıkça kadının köleliği; "kadınlar için tam bir özgürlük elde edilmedikçe"[121] de işçinin köleliği, bütün sonuçları ile ortadan kaldırılamaz.

Gelişmek için gösterdiği tarihsel çabanın ana amacı kendisiyle öbür insanlar ve parçası olduğu doğa arasında **yeni bir uyum** kurmak olan insanı kaba ve sıradan gerekimleri dolangacına hapseden, yalnızca sahip bulunduğu sınırlı nesnelerle kışkırtılmış istekleri arasında onu ezen; yaşamla çalışma koşulları, etkinlik ya da emekle ürünleri, toplumla bireyleri, doğayla insan dizgeleri ve tüm bunların birbirleri arasındaki ilişkileri bozan; düşüngüyü çarpıtarak doğru bilincin yerine yapay bir **belirlenimciliğe** boyuneğen düzmece bir bilinç yerleştirmeye kalkışan, **yıkıcı,** yarışmaya dayanan bir işbölümü anlayışıyla yaratıcılığı ve çok yönlü gelişmeyi engelleyen, görüngü ve ilişkilerin sayrılı bir biçim almasına neden olan **anamalcılık** ise; kadın ve işçinin köleliğini kaldırmak bir yana, insanoğlunun içinde bulunduğu topluma, serpilip geldiği doğaya ve hatta doğrudan doğruya kendi özbenliğine yabancılaşmasına yol açmakta, robotlaşma koşullarını hazırlamakta, onun, sevme ve sevgi uyandırma yetilerini yok etmektedir.

"Her şeyden önce, hem insanın hem doğanın katıldığı ve insanın kendisiyle doğa arasındaki özdeksel

tepkimeleri dilediği biçimde başlattığı, düzenlediği ve denetlediği bir süreç"(122) olan emeğin amacı, hiç kuşkusuz, "insanın türsel yaşamının nesnelleştirilmesi" ve kendi türsel varlığının algılanmasına ilişkin anlayış düzeyinin yükseltilmesidir.

"İnsandan kendi üretiminin nesnesi çekilip alındığında ise, yabancılaşmış emek, insanı kendi türsel yaşamından, kendi gerçek türsel nesnelliğinden koparmış olur ve onun hayvanlar karşısındaki üstünlüğünü, organik olmayan bedeninin, doğanın elinden alınması elverişsizliğine dönüştürür."(123)

Kendi eylemleri, kendi tarafından yönetilmek yerine, kendi üstünde ve kendine karşı işleyen yabancı bir güç durumuna gelen böyle bir insan, kuşkusuz doğadan, toplumdan, kendi özünden kopmakta; varlığının temel güçlerini anlama, yaşama coşkusunu yüreğinin derinliklerinde duyma ve kendini türsel bir yaratıcı olarak algılama gücünü yitirmektedir.

Belli bir insana, belirli bir nesneye, bencilce bağlanmaktan öte, belki de tümüyle evrene bağlılığı gösteren özgür bir kişilik yapısını, yaratıcı bir paylaşma etkinlğini, özerk ve olumlu bir tavrı içeren sevgi; hiç kuşkusuz, çok ciddi ve çok derin bir şeydir. Kendi köleliliğinin bekçisi durumuna getirilen, sıradan bir üretim aracı kertesine indirgenen, yarattığı her değere elkonan, kendi kendisinin karşısına çıkarılan, yapayalnız ve tek boyutlu bir insanın böylesine ciddi ve derin bir olayı anlamasına olanak yok gibidir.

Hele tarihin en uzun kölelik sürecini yaşayan kadın, sevginin çiçekli yolunda, erkekten daha da yayadır.

Bu nedenledir ki, **Marx**'a göre kadın; kurulu düzenin kalesi olan aileye göz yaşartıcı destanlar düzen, cinsel gerekimi "dirimsel bir üreme işlevi" diye tanımlayan, "gücemlemelerle yasalar, aslında doğa tarafından em-

poze edilmiş sınır ve baskıların yasalaştırılmış toplumsal biçimleridir" deyiveren, "kadınla erkek arasındaki ilişkinin doğal bir ilişki" olmadığını savlayan, metafizik türbesinin diyalektik üfürmeni **Dr. B. Muldworf**'un saptırmacası gibi "kösnünün hizmetçisi ve avı"(124) filan değil, sınırlarının bilincinde olan ve salt kendi ayaklarının üstünde duran yüce bir varlık olmalıdır:

"Topluluk kösnüsünün (şehvetinin) ganimeti ve hizmetçisi olarak kadına yaklaşmada, insanın kendisi için varoluşundaki sonsuz alçalma dile gelir. Çünkü bu yaklaşımın gizi belirsiz olmayan, kesin, düpedüz ve apaçık bir biçimde erkekle kadının ilişkisini ve dolaysız ve doğal çoğalma ilişkisinin ele alınış tarzını göstermektedir."

"İnsan özünün insan için ne dereceye kadar doğa olduğu ya da doğanın ne dereceye kadar insan için insanın insanca özü olduğu, duyusal olarak görünür, gözlemlenebilir bir olguya indirgenir. Onun için bu ilişkiyle insanın bütün gelişme düzeyi yargılanabilir. Bu ilişkinin özelliğinden, bir tür varlığı, insan olarak insanın ne dereceye kadar kendi bilincine vardığı, kendini kavradığı anlaşılır. Erkekle kadının ilişkisi, insanla insanın en doğal ilişkisidir. Bu yüzden, bu ilişki insanın doğal davranışının ne dereceye kadar insansı olduğunu, ya da içindeki insancıl özün ne dereceye kadar doğal bir öz olduğunu, insansı özelliğinin onun için ne dereceye kadar doğal olabildiğini gösterir."

"Bu ilişkide, ayrıca insanın gerekiminin ne dereceye kadar insansı olduğu da görükür Dolayısıyla, bir kişi olarak öteki kişinin ne dereceye kadar insanın gereksemesi olduğu, insanın kendi bireysel varoluşunda aynı sürezde (zamanda) toplumsal bir varlık olduğunun ne dereceye kadar gerçekleştiği görülmüş olur."(125)

Özellikle kadınlarla çocuklara kötü davranılmasına hiç dayanamayan **Marx**, kadın ve erkek arasındaki iliş-

kinin, bu iki cins arasındaki önsüz ve sonsuz sevginin, insanoğlunun kendi türsel varlığını, bir insan olarak anlama derecesini gösterdiği kanısındadır.

Ne var ki, böylesine yetkin bir ilişki, böylesine ödünçsüz bir sevgi, ancak ve ancak güvenerek ve güven vererek, ancak ve ancak severek ve sevgi yaratarak gerçekleştirilebilir.

Çünkü, "insanı insan olarak, dünya ile ilişkilerini de insancıl ilişkiler olarak kabul ederseniz, sevgiyi yalnız sevgiyle, güveni yalnız güvenle değiştirebilirsiniz."

"Karşılığında sevgi uyandırmadan seviyorsanız, yani sevgi olarak sevginiz karşılığında sevgi yaratamıyorsa, seven bir kişi olarak dışa vurumunuzla kendinizi sevilen bir kişi yapamıyorsanız, sevginiz güçsüzdür, bir talihsizliktir."(126)

İnsanın insanlık düzeyini kadın ve erkek arasındaki ilişkiye göre belirlemenin gereğini vurgulayan **Marx**, sevgi konusunda böyle demektedir...

Öte yandan, toplumcu düzenlemelerin gerçekleştirilmesi üzerine ekonomik kaygı ve yarın korkusunun da yok edilmesi nedeniyle evliliğin "yepyeni bir temele" oturacağına, "evlenmek için tek gerekçe olarak karşılıklı sevginin"(127) kalması sonucu fuhşun ortadan kalkarak tekeşli evliliğin somut bir gerçek olacağına yürekten inanan **Engels**, kadın erkek ilişkileriyle sevgi konusunda aşağı yukarı **Marx** gibi düşünmektedir.

"Kadının ezilmişliğini onun üretime katılma düzeyine" bağlayan, "cinsler arasındaki çatışmayı özel mülkiyetin ortaya çıkmasına" bağlayan ve "cinsler arasında uzlaşmanın ancak özel mülkiyet ortadan kalktığında gerçekleşebileceğine"(128) inanan **Engels**'e göre; üyeleri arasında haksız ve adaletsiz bir bölüşüm eşitsizliği bulunmayacak olan geleceğin özgürlükçü toplumunda, cinsel ilişkiler düzenlenirken, işe hangi öğelerin karışacağını, şimdiden kestirmek olanaksızdır.

Bunun için; "yaşamlarında bir kadını para ya da başka bir toplumsal güç aracılığı ile satın almamış olacak yeni bir erkekler kuşağı ile kendini gerçek aşktan başka bir nedenle bir erkeğe vermeyecek ya da bunun ekonomik sonuçlarından korkarak kendini sevdiği kimseye vermekten vazgeçmeyecek olan yeni bir kadınlar kuşağı yetişince" belli olacağını; "işte bu insanların dünyaya geldiklerinde, bugün onların nasıl davranmaları gerektiği üzerine düşünülen şeylere" hiç kulakasmadan, "kendi yaşayışlarını" kendilerinin kuracaklarını ve "herkesin davranışını, bu yaşayışa uygun olarak yaratacakları kamuoyuna göre"(129) değerlendireceğini öne süren **Engels;** sevilen öznenin sıradan bir doygunluk aracı olmasını asla kabul etmeyen aşk ile yani iyiliğin adayıcı kertelerine kadar yükselebilen **Agape** ile birleşme ve üremeyi sağlayan doğal gücün diyemleyicisi **Eros**'u da birbirinden iyice ayırmaktadır.

Nitekim, kadının ezilmesiyle aile kurumuna ilişkin çözümlemlerinde (tahlillerinde) herşeyi ekonomiye indirgemekle suçlanan **Engels**; psikanalist ve düşünür **Erich Fromm**'un, "sevilen şeyin yaşaması ve gelişmesi için duyulan etkin bir ilgi"(130) biçiminde tanımladığı sevgi ya da aşk ile emekçilerin ozanı **Hesiodos**'un:

"*Ve sonra Eros, en güzeli ölümsüz tanrıların,*
O Eros ki elini ayağını çözer canlıların,
Ve insanların da tanrıların da ellerinden alır
Yüreklerini, akıl ve istem güçlerini"(131)

Diye övgülediği Eros için şöyle demektedir:

"Bizim anladığımız cinsel aşk, sıradan bir cinsel istekten, Yunanlıların Eros'undan adamakıllı ayrılır. Bir yandan cinsel aşk, sevilen kimsenin de sevmesini gerektirir. Bu bakımdan, cinsel aşkta kadın erkeğe eşittir. Oysa antik Eros'ta kadının düşüncesi hiç sorulmazdı."(132)

Engels; en başta üretim ilişkilerinden kaynaklanan dış baskılardan sıyrılmayı, önyargı ve göreneklerden

güç alan boğucu iç baskılardan kurtulmayı, bencil içgüdülerin kör isteklerinden arınmayı, doygunluk için sıradan bir araç olmayı kabullenmeyi, salt belli bir insana değil, onunla birlikte tüm evrene de insanca ilişkilerle bağlanmayı, özgürlüğü, iyiliği, sorumluluğu ve saygıyı diyemleyen bir aşk olgusunu kavrayabilen aktöre anlayışının, yalnızca cinsel ilişkinin evlilik içi ya da evlilik dışı mı olduğu değil, ayrıca, bu ilişkinin karşılıklı aşka dayanıp dayanmadığını da dikkate alacağına inanmaktadır.

"Kadının ezilmişliğini dirimsel bir durum olmaktan çoktarihsel bir sorun olarak ortaya koyan"(133) **Engels**'e göre, "cinsel aşk, özü gereği tekelci olduğundan" ancak "cinsel aşk üzerine kurulu evlilik de özü gereği karı koca evliliği" olacak ve "eğer yalnızca aşk üzerine kurulu evlilik aktöresel ise, yalnızca aşkın sürdüğü evlilik aktöresel"(134) sayılacaktır.

"İnsanlar arasındaki duygusal" bağlılıkların, en başta da "iki cins arasındaki" ilişkilerin, insanlığın başlangıcından beri var olduğu, "özellikle de cinsel aşkın, son sekiz yüz yıl boyunca"(135) büyük gelişmeler gösterdiği bir gerçektir.

Öyleyse, şu koşullar böyle sürerse şöyle olur; yok başka koşullar işlerse böyle olur, gibilerden kurgular çıkaran **Sanıbilim**'den (Futurulogie'den) çok öte, sorun, "bir doğa bilimcisinin kökeni ve değişikliklerinin yönü bilinen yeni bir dirimsel türün evrim sorununu"(136) ortaya koyuşu gibi ele alınınca, geleceğin özgürlükcü toplumunda cinsel aşkın yükleneceği işpayı (rol) şimdiden anlaşılabilecektir.

Geçmiş, bu konuda, belki de iyi bir örnek değildir. Çünkü, şimdiye kadar "tekeşli aile, herşeyden önce, egemen sınıfların aile biçimi"(137) olagelmiştir.

Bu aile biçiminde, erkeğin cinsel özgürlüğünden vazgeçmemesi ve kadının zina biçimini alan cinsel başkaldırısı olmak üzre, iki temel çelişki, hep var olmuştur.

Engels, olayı şöyle değerlendirmektedir:

"Özdeksel mallardaki eşitsizliğin ortaya çıkmasından sonra, yani Barbarlığın yukarı aşamasından itibaren, köle çalışmasının yanısıra, ücretli çalışma da kendiliğinden ortaya çıktı. Aynı sürezde, bununla gücemli bir biçimde bağlı olarak, köle kadının kendini vermek gücemliliğinin yanısıra özgür kadınların profesyonel fuhşu da görüldü"(138)

Anamalcılık ise, bir yandan ücret köleliğini, öbür yandan da fuhşu artırdı. Hatta fuhuş, kentsoylu evliliğin bir özelliği, bir parçası durumuna geldi.

Çünkü, kentsoyluda, "evlilik, tarafların sınıf durumları üzerine kurulmuştur. Bu bakımdan, her sürez kendi dışlarında kararlaştırılan bir evlilik demektir. Bu evlilikte, kadın, eğer olağan orospudan ayrılıyorsa, bunun tek nedeni, bedenini bir ücretli gibi parça başına kiralamayıp bir köle gibi tümüyle satmasıdır."(139)

Engels'e göre, toplumculuk, kadının üstündeki bütün bu olumsuzlukları silecektir. Toplumculuk, "kadınların ortak kullanılmasını getirmek şöyle dursun, tersine, bunu tümüyle ortadan kaldırarak; cinsler arasındaki ilişkileri, yalnızca buna katılanları ilgilendiren ve toplumun karışamayacağı özel ilişkiler durumuna getirecektir."(140)

Çocuklar, toplumsal kurumlarda yetiştirilecekleri için anne ve babaya, kadınlar da doğrudan doğruya üretici olacakları için **ekmek ağacı** erkeğe bağımlı olmayacaklardır. Tıpkı evlenme gibi, ayrılmanın ölçütü de gene **aşk** olacaktır. Aşk, bu toplumdaki birlikteliğin, tek yapıştırıcı öğesi durumuna getirilecektir.

"Aşkın tümüyle bitmesi ya da yeni bir aşk tutkusuyla yitirilmesi" ise, "eşlerin ayrılmaları için yeterli"(141) sayılacak, kesinlikle kimse boşanma davalarının yararsız bataklıklarında uğraştırılmayacaktır.

Çünkü, **Marx**'ın da dediği gibi, **"aşksız bir evlilik, ayakta duramaz. Böyle bir evlilik için, boşanma, gerçek bir çözülmüşlüğün, türel olarak onaylanmasından"**(142) ibaret olacaktır.

1842'lerin henüz 24 yaşındaki **Marx**'ı ile aynı çizgide olduğu anlaşılan 1884'lerin 64 yaşındaki **Engels**'i, aile ve kadın-erkek ilişkilerinin düzenlenmesi konusunda, daha ilerilere gitmek istemez.

"Süpürülmesi yakın görünen kapitalist üretimden sonra" der, "cinsel ilişkilerin düzenlenme biçimi üzerine bugünden düşünülebilecek şey, özellikle olumsuz bir nitelik taşır. Esas bakımdan, ortadan kalkacak olanla yetinilir. Ama bu işe hangi yeni öğeler katılacak? Bu, yeni bir kuşak yetişince belli olacaktır."(143)

Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni'nden beş yıl kadar önce yayımlanan **August Bebel**'in **Kadın ve Toplumculuk** adlı çalışmasının da aile, kadın erkek ilişkileri, kadının toplumsal konumu ve sevi (aşk) konularını Marxist açıdan ele alan temel yapıtlardan biri olduğu kuşkusuzdur.

Alman toplumcularının önde gelen adlarından olan August Bebel, kadın sorununu toplumsal sorunun bir yönü olarak değerlendirdiği ve "işçi kadının kendi cinsine mensup kentsoylu kadınla değil, kendi sınıfına mensup erkek arkadaşlarıyla birleşerek, toplumsal kurumları, her iki cinse de ekonomik ve düşünce bağımsızlığını tam bir biçimde veren yeni bir düzene"(144) dönüştürme savaşına girmesinin gerekli olduğunu vurguladığı bu çalışmasında, **Marx**'ın yirmi yıl kadar önce, **Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı** adlı yapıtının ünlü önsözünde ortaya koyduğu temel yaklaşıma sıkı sıkıya bağlı gözükür:

"Varlıklarının toplumsal üretiminde, insanlar, aralarında belirli, gücemli (zaruri), kendi istençlerine bağlı ol-

mayan ilişkiler kurarlar; bu üretim ilişkileri, onların özdeksel üretici güçlerinin belirli bir gelişme derecesine denk düşer. Bu üretim ilişkilerinin tümü, toplumun ekonomik yapısını, belirli toplumsal bilinç biçimlerine denk düşen bir türel (hukuki) ve siyasal üstyapısının üzerinde yükseldiği somut temeli oluşturur. Özdeksel yaşamın üretim tarzı, siyasal ve genel olarak düşünsel yaşam sürecini koşullandırır. İnsanların varlığını belirleyen şey, bilinçleri değildir; tam tersine, onların bilincini belirleyen toplumsal varlıklarıdır."(145)

Marx'ın, "insanlık, kendi önüne ancak çözüme bağlayabileceği sorunları koyar. Çünkü, yakından bakıldığında, her sürez görülecektir ki, sorunun kendisi, ancak onu çözüme bağlayacak olan özdeksel koşulların varolduğu ya da gelişmekte bulunduğu yerde ortaya çıkar"(146) tezine uygun olarak ve tıpkı Engels gibi, esas çözümü kapitalist üretimden sonraki toplumcu aşamada gören **Bebel**, onun yorum ve çözümlemelerine de pek bir varsıllık katamaz.

Üstelik, kadın erkek ilişkilerini yemek, içmek ve uyumak kadar kimsenin karışamayacağı, tümüyle kişiye özgü doğal bir özel alan ilan ederek, önce cinsel sevgide sevişecek en az iki ayrı kişinin bulunması gerektiğini, sonra da "artık bize çifte bir ilişki olarak"(147) gözüken bu ilişkinin, son çözümlemede, doğal gerekimlerden daha ağırlıklı bir toplumsal nitelik taşıdığını unutuyor izlenimini verir:

"Cinsel gerekimlerini gidermek, her bireyin, öbür doğal gerekimlerinde olduğu gibi, kendine özgü bir iştir. Hiç kimse, öbüründen sorumlu değildir, hesap soramaz. Bir üçüncüsünün karışmaya hakkı yoktur. Ben nasıl yer içerim; nasıl uyurum, nasıl giyinirim; bu benim özel işimdir. Bunun gibi kendi cinsimden olmayan biriyle ilişki kurmam da gene benim özel işimdir."(148)

Geleceğin özgürlükçü toplumunda, "her insan gibi özgür, erkekle eşit ve alınyazısına sahip yaşayacak olan kadın, aşk sorununda da erkek gibi özgür ve baskıdan uzak yaşayacaktır. Evlilik birliğine hiçbir neden ya da çıkar kaygısıyla değil, yalnızca duygularının itmesiyle girecektir. Bu birlik, özel bir anlaşmadır. Resmi makamların hiçbir biçimde karışması sözkonusu değildir."(149)

Kadının toplumdaki konumunu ekonomik koşulların belirlediğini; dinsel ve türel yapının da "erkyurdun cinsel aşkı düzenlemesine, yani evliliğin yaptırımlarına bağlanmasına üstün bir kutsallık vererek"(150) bu konumu egemen sınıfların çıkarları doğrultusunda pekiştirdiğini; kadının gerçek kurtuluşu için, yeryüzünden her türlü sınıf baskısını kaldıracak olan işçi hareketinin başarıya ulaşmasından başka hiçbir yol bulunmadığını savlayan **Bebel,** geleceğin eşitlikçi toplumundaki aile birliğini bozacak şeylerin "iktidarsızlık, hayal kırıklığı, sevgisizlik ve geçimsizlik"(151) olacağını söylemektedir.

Ona göre, "iki cinsin toplumsal eşitliği ve bağımsızlığı sağlanmadıkça, insanlar için kurtuluş yoktur."(152)

Ama, "bugünkü koşulları eleştiren bir insanın çıkış noktası" da herhalde "toplumsal koşulların yeniden örgütlenmesi olmalıdır. Çünkü, bugün var olan örgütler çerçevesinde bu koşullar değişemez. Cinslerin birbiri arasındaki ilişkilerin de tümden değişmesi gerekir. Bunu, bir cinsin öteki cins üzerine egemenliğini kabul eden"(153) kapitalist dizgeden beklemek boşunadır.

Şundanki, "kadının bedensel ve düşünsel özgürlüğüne kavuşması demek, herşeyden önce, yaşamını kazanmak için öbür cinse dayanmaması, ekonomik bağımsızlığını kendi erkiyle sağlaması demektir." Oysa, anamalcı dizgede "kadının işe girmesi" ona özgürlük getirmek bir yana, tam tersine, "iş pazarındaki yarışı ar-

tırır ve bunun sonucu olarak da gerek kadın gerek erkek işçinin ücretini azaltıp her ikisini de daha çok sömürerek"[154] iyice bağımlı kılar.

Görüldüğü gibi, "haksız görünen koşulları değiştirmek için etkin bir harekete geçmezden önce, toplumun gerçek niteliğini, toplumsal gelişimi yöneten yasaları bulmak gücemlidir"[155] diyerek yola çıkan ve kadının gerçek kurtuluşu için "kendini anamalcı düzen içerisindeki kıpırdanmalarla sınırlayan" yarım girişimlerle yetinmeyerek, tüm gücünü, yıkıcı bir "yarışmaya dayalı bu düzenin ekonomik temellerine"[156] yönelten **Bebel**'in geleceği vuran gür sesi, sözgelişi, kendinden tam 94 yıl sonra konuşan bir **Sheila Rowbotham**'ın alçakgönüllü sesine karışır gibidir:

"Sömürüye ve baskıya getirilecek çözüm, sözcüğün artık boş yankılı sesler veren bir anlam kazanmasına karşın, toplumculuktur. Kadınların kültürel ve ekonomik kurtuluşu, artık insanların yaşamlarının çalınarak ellerinden alındığı, üretim ve üreme koşullarının artık cinsiyete, ırka ve sınıfa dayalı baskı yöntemiyle çarptırılmadığı ya da engellenmediği bir toplumun yaratılmasından ayrı düşünülemez."[157]

Kadının kurtuluşuna ilişkin çabaların ve devrimci cinsel aktörenin belli başlı sözcülerinden biri de **Aleksandra Mihaylovna Kollontay**'dır.

Rus soylularından **General Domontoviç**'in kızı olan **Kollontay,** aynı sürezde, **dünyanın ilk kadın büyükelçisidir.** Genç yaşlarında bir subayla evlenmiş, üç yıl sonra da ondan ayrılmıştır.

Kollontay, gerek evlenmeden önceki ve gerekse evlendikten sonraki kimliğiyle, pek çok yazı ve kitap yayımlamıştır.

Daha 1909'da yayımlanan bir yazısında; evli bir kadının her bakımdan kocasına bağımlı olduğunu, kişisel

bir borçlanma anlaşması bile yapamadığını, ülkesinde, kendinden kaçmaya kalkışan eşini, kocanın, savga (silah) gücüyle geri getirme hakkına sahip bulunduğunu anlatmakta ve tüm bu olumsuzluklardan öte, kadının gerçek kurtuluşuna kavuşabilmesi için, herşeyden önce aile zincirlerinden kurtulması gerektiğini ileri sürmektedir:

"Gerçekten özgür olabilmek için, kadın, bugünkü biçimiyle sürez aşımına uğramış ve engelleyici" bir nitelik kazanmış olan "ailenin yüklediği ağırlığın zincirlerinden kurtulmak gücemindedir. Kadın için ailesel sorunun çözümü, ekonomik bağımısızlığın tam olarak elde edilmesi ve siyasal eşitliğin kazanılmasından daha az önemli değildir."(158)

Kollontay'a göre, aile, 1900'lü yıllarda, bir üretim birimi ve eğitim yeri olarak, artık önemini yitirmiştir. Aileye, "edinilmiş kalıtı dolaysızca aktarmaktan" başka, herhangi bir görev kalmamıştır. Bu görev ise, aileyi, "kentsoylu düşüngücülerin hoşlandıkları bir tanımla, birbirini seven iki yüreğin birleşmesi yerine, utanmazca bir çeyiz alımı ya da soyluluk belgeleri satımı"(159) özeği kertesine indirgemiştir.

Bireysel ve öznel çözümlemelere inanmayan **Kollontay**, ilk kez XIX. yüzyılda toplumcular tarafından ortaya atılan ve sorunun özeğine bağımsız aşkı yerleştirmek isteyen ilerici kentsoylu aydınların pek hoşlarına giden **Bağımsız Birlik, Bağımsız Aşk** ilkesine de karşı çıkar.

Çünkü, kadını, **sermayenin** ve **kocanın** çifte bağımlılığından kurtaracak olan üretim ilişkilerindeki köklü dönüşümleri yaşama geçirmeden, özgür aşkın "belli ölçüde uygulanabileceği elverişli bir ortamı" hazırlanmadan, "aile yükümlülüklerini topluma ve erkyurda geçirecek" anlamlı düzeltimleri gerçekleştirmeden, bu son de-

recede "esnek Bağımsız Aşk ilkesini" yürürlüğe koymaya kalkışmak, "kadına yeni acılar getirmek ve onun omuzlarına yeni bir yük yüklemekten"(160) öte hiçbir işe yaramayacaktı.

"Kadın ya da erkek, her bireyin kendi yazgısını belirleme hakkına tümüyle ve özgürce sahip olması ve herkese doğal yeteneklerini geliştirip uygulayabileceği en geniş olanakların sağlanmasını" isteyen ve kadınların "gerçekten özgür ve eşit bir duruma ancak dönüştürülmüş ve yeni toplumsal ve ekonomik ilkeler üzerinde kurulmuş bir dünyada"(161) kavuşabileceklerini ileri süren **Kollontay**; bağımsız aşk ilkesini savunduğu yolundaki değerlendirmeler üzerine, Norveçli devrimci ozan ve yazar **Nordahl Grieg**'le 1936'da yaptığı bir söyleşide, "bağımsız aşk diyemini hiçbir sürez aktöresizlik, gelişigüzel cinsel birleşme ya da başıboş yaşama anlamında kullanmadığını"(162) dile getirmiştir.

Bilgi eksikliğinden kaynaklanan yanlışlıklar ve bilerek yapılan saptırmalar bir yana, toplumcuların kadın sorununa yaklaşımları ile aile anlayışları değerlendirilirken:

Erkyurdun nie olduğu, nasıl geliştiği, hangi toplumsal aşamalardan sonra hangi yöntemlerle ve hangi sınıf tarafından kaldırılacağı sorunlarındaki uzlaşmaz karşıtlıklarını görmezlikten gelen;

Başta **Marx**'ın kendisi olmak üzre, toplumcuların, ailenin yeri ve kadınların üretime katılmaları konularında, en çok **Proudhon** ve **Bakunin** gibi kargaşacılarla (anarchiste'lerle) uğraştıklarını bilmezlikten gelen;

Her türlü erkyurt kuramına, anamalcı erkyurda olduğu kadar toplumcu erkyurda da karşı çıkan bireyci bir dünya görüşü olan kargaşacılığın hemen hiçbir alanda toplumculukla anlamlı bir uzlaşma içinde gösterilemeyeceğini unutmuş gözüken **Prof. Dr. Bülent Dâver**'e, "anarşizm, aile, özel mülkiyet ve din konusundaki tavrı

ile ihtilalci sosyalizme, komünizme benzemektedir"[163] gibi **garip** sözler söyleten;

Sovyet okumuşu **Aleksandr Grebovski**'yi, "yakın bir gelecekti toplumun dişileşeceğini ileri sürecek kadar[164] kaygılara gömen;

Prof. Dr. Tahir Çağatay'a, "Engels, kadınla erkek arasındaki sevgi bağlanışı, hiçbir yasal yaptırıma bağlanmamalıdır demişti. Sovyetlerde, durum, bütünüyle Engels kuramına uygundur"[165] dedirten;

Stalin döneminin **Marx-Engels Enstitüsü** yönetmeni **David Riazanov**'una, "düzensiz cinsel ilişkiler ya da cinsel toplumculuk acaba, toplumcu toplumla bağdaşabilir mi? Her türlü çokeşlilik, Özne'lerinin ve Nesne'lerinin düşük ekinç derecelerini gösterir"[166] türünden özdeyişler ürettiren;

Prof. Dr. Necmettin Erbakan'ı, "Sovyetlerde, çocuklar, aslında ailenin malı sayılmazlar"[167] diye ateşler içinde sayıklatan;

Sovyet nüfus bilimcisi **V. Perevedentsev**'e, gazetelere ilan verilerek cins köpeklerle değiştirilmiş olan kızlarla kurulan eski köy ailelerine övgüler düzdürüp kadının ekonomik kazanımlarını "evliliğe karşı yeni bir hoppa davranışın temel nedeni"[168] olarak gösterten;

Ulusçuluğundaki dayanılmaz keskinliği, kullandığı dilin erişilmez yetkinliğiyle de belgeleyen **Doç. Dr. Kurt Karaca** bilmecesini, "liberal ve Marxist aile biçimleri, aileyi maddî bir müessese olarak görür[169] gibilerinden çözümsüz bulmacalar kurmaya yönelten;

1936'ların **Pravda** başyazarına, "bağımsız aşk denilen şey ve düzensiz her türlü cinsel yaşam, tümüyle kentsoylucadır ve Sovyet vatandaşlarının davranışlarıyla ilgili değildir"[170] gibi savunmalar yaptıran etmenlerin en başında yer alan bu **Bağımsız Aşk** karşısındaki

korku, anlayışsızlık ve **yanılgı** acaba nereden kaynaklanmaktadır?!

Öyle sanırız ki, en başta, geleceğe seslenenlerle geçmişe saplananlar, özgürlüğü herkese toplumun etkin ve sorumlu bir üyesi olma olanağının sağlanması biçiminde anlayanlarla onu salt kendi varlıklarını diledikleri gibi kullanma hakkı diye kavrayanlar, özgürlüğün ereği olarak erkyurdu görmeyenlerle bu görkemli örgütün gücünü toplumun üstüne çıkarmak isteyenler, insanlığı mutlu edecek yeni bir cinsel yapıya kavuşturma yolunun paslı kalıpları parçalamaktan geçtiğinin bilincinde olanlarla eski vidaları daha da sıkmanın özlemiyle yananlar apayrı terimlerle konuşmaktadırlar.

Bir kez, **Kollontay**'ın da ustaları olan **Marx** ve **Engels** için, toplumsal bağlamda, ancak insansal ilişkilerin var olduğu yer, **vardır**.

Kişiyi, insan olarak varlayan, doğa ve öbür türdeşleriyle bütünleştiren, ondaki özün gerçek tözünü göstergeleyen ve onun vardığı düzeyin en sağlıklı ölçütü olan şey, erkek ile kadın arasındaki *dolaysız,* doğal ve işlevsel ilişkidir.

Yalnızca bu ilişkiyle ilgili tavır ve yaklaşımlarına bakarak, bir insanın bütünü yargılanabilir. Yalnızca bu ilişkiye bakarak, insanın ne dereceye kadar kendi bilincine erdiği, kendi özünü ne dereceye kadar kavradığı anlaşılabilir. Yalnızca bu ilişkiye bakarak, insanın doğal davranışlarının ne ölçüde insansal olduğu, insansal özünün ne ölçüde doğal nitelikler taşıdığı kavranabilir. Yalnız bu ilişkiye bakarak, kimin sevgiyi sevgiyle, kimin güveni güvenle değiştirebildiği, kimin severken sevgi yaratabildiği, kimin saygı ve etkin bir ilgiyle birlikte gerekli sorumluluğu da yüklendiği öğrenilebilir...

Bu ilişki, yeme, içme, uyuma ve cinsel birleşme noktalarında kalan; yeni gerekimler, bu yeni gerekimlerin doyurulması için gerekli olan yeni araçlar ve daha yetkin bir yaşam için yeni gerekler üretemeyen; yani, dirimsel sınırlarının engellerinden bir türlü kurtulamayan yaratıklarda görülemeycek kadar yüce bir ilişkidir.

Bu ilişki, bir yönüyle, ağırlıklı bir yönüyle, *aşktır*; gerçek *aşktır*. Böyle bir aşk doruğuna ise, insanı kirletecek hiçbir *olumsuzluk* tırmanamaz.

Sorun, tüm güzelliklerin yeşerebileceği gerekli ortamın yaratılmasındadır.

Evliliği, "mülkün eldeğiştirmesinde bir araç" olarak gören, emekçilerin yetiştirilmesini ve esenliğini ailelere yükleyerek tüm sorumluluklardan kurtulmak isteyen, aileyi temel "bir tüketici birim"(171) özeğine dönüştüren ve en başta da aşka karşı koyan anamalcı dizge böyle bir ortamı yaratamaz.

Gerçi, Avustralyalı kazıbilim ve tarihçi **Vere Gordon Childe**'in dediği gibi, bir anlamda kendini yeniden üretmek ve yeni gerekimler ortaya çıkarmak için gerekli şeyleri sağlayacak araçları üreten bir örgüt olan toplum, erkeğin toprağı alın teriyle işleyeceği, kadının da acı ve sancılar içinde çocuk doğuracağı yolundaki iki yanlı ilenci yok edecek uygulayımbilim çoktan yaratılmıştır.

Nitekim, yaptığı araç ve gösterdiği emek etkinlikleriyle hayvanlar evreninden sıyrılarak içgüdüsel uyumlardan kurtulan, kimbilir ne kadar bağımlı kaldığı doğayı aşarak toplumsal evrim aşamasına sıçrayan insanoğlu, bugün, üreme alanında kalıtsal verileri etkileyerek döllün fiziksel özelliklerini değiştirebileceği bir evreye gelmiştir.

Erkek tohumlarının dondurularak istendiği kadar saklanabilmesi, kadın yumurtalarının döllük dışında da döl-

lendirilebilmesi, istenmeyen gebeliklerin önlenebilmesi, kalıtım mühendisliğinin gelişmesi, insan üretiminin tümüyle denetim altına alınacağı günlerin uzakta gözükmemesi, "gerek üretimdeki, gerek bilimdeki ve gerekse uygulayımdaki insan etmeninin, artık emekçinin beden gücüyle değil de zihinsel nitelikleriyle"(172) belirtilmeye başlanması ve eğitimin kişisel bir konu olmaktan çıkarak doğrudan doğruya toplumsal bir sorun durumuna gelmesi, kadın ve çocukları ezen dirimsel aileye olan tarihsel güveni sarsmış, kadını anatomisine çivileyen gebeliğin barbarca birşey olduğuna ilişkin görüşleri yaygınlaştırmış ve kadının çocuk doğurma yükünden kurtarılması gerektiği doğrultusundaki görüşleri de güçlendirmiştir.

Fakat, bilim ve uygulayımdaki gelişmeler hangi düzeyde olursa olsun, özlemsel dilekler ne kadar yaygınlaşırsa yaygınlaşsın, çevrendeki umut görüntüleri hangi tür muştulara çağrışım yaparsa yapsın, kadınları ve erkekleri aynı tiksinti bağlarıyla köleleştiren, baskı altında tutan, zevk ve yaşama sevincinden koparan anamalcı dizge, kendi dar yörüngesinin tutsaklığından sıyrılarak kadınların kurtuluşunu sağlayamaz.

Kurtarmak şöyle dursun, bu anamalcı dizge, yarım günlük düşük ücretli işlerine güvenerek ve sağlıksız doğum denetimi haplarına inanarak erkeklere özgü cinsel yaşamı aniden, bilinçsizce benimsemeye kalkışan kadınları çok daha kötü durumlara düşürür.

Kadınların kurtuluşu ve özgürlüğü kavramlarını cinsel içerikten soyutlayarak, onların sıradan eğitim görmelerini, birtakım yardımcı işlerle ekonomik kolaylıklara kavuşturulmalarını, göstermelik bir biçimden öteye pek geçmeyen seçme ve seçilme hakkına sahip kılınmalarını kendileri için yeterli bulmak nasıl yanlışsa; "Toplumcu Gençlik Örgütü'nün her üyesinin, İşçi Üniversi-

tesi'ndeki her öğrencinin ve buna benzer her çaylağın cinsel gerekimlerini karşılamaya hakkı vardır"[173] diyen **Smidoviç** gibi, bu **varlıkların** yazgılarını tek yönlü bir **eşitsiz hakka** bağlayıvermek de aynı derecede yanlıştır.

Sorunun özeğine bağımsız aşk bilmecesini yerleştirerek kadınların toplumsal işlevlerini genişletip onları anamalcı evrenin çizdiği çerçeve içinde erkeklere eşit ve özgür kılabileceğini sanan ilerici kentsoylu feministlerin yaklaşımları nasıl yanlışsa; kadınların kurtuluşu ve özgürlüğü kavramının cinsel içerikten soyutlanamayacağı diyemini de toplumu baştan başa bir geneleve çevirme önerisi olarak anlamak aynı derecede yanlıştır.

Kadınların kimseye dayanmayan kendi ayaklarının üstünde duracakları ve toplumun onurlu, üretici, baskısız, özerk ve özgür birer üyeleri olarak varlanacakları köklü dönüşümler gerçekleştirilmeden bağımsız aşk ilkesini sınıflı bir toplumda yaşama geçirmeye kalkışmak, onları, kuşkusuz çok daha kötü bir duruma düşürecektir.

Esasen kadın sorununa, bir bütün olarak haklı ve köktenci bir sorun diye bakmayan anamalcı dizge, özellikle 1960'lı yıllardan itibaren, böyle bir serüvenin sürecine girmiştir.

Kimilerince **Kadın Özgürlüğü,** kimilerince de **Cinsel Devrim** diye adlandırılan bu serüven, kadınların cinselliği konusunda kapsamlı bir araştırma yapan **Shere Hite**'ye göre, "aile yapısını ve kadının ailedeki işpayını etkileyen toplumsal değişikliklere bir tepki olarak doğmuştur."[174]

Tıpkı öbür feministler gibi erkeklere biraz çatık kaşla bakan **Shulamith Firestone** ise, aynı konuda şöyle demektedir:

"Kadın Özgürlüğü devinimi, kadınların, uygulayımbilimin gelişmesine verecekleri kaçınılmaz bir yanıttır. Kadınları, cinsel doğurganlıklarının boyunduruğundan ancak gelişen uygulayım kurtarabilirdi. Bu boyunduruk, hem kadınların temel dirimsel yapısı, hem de bu dirimsel yapıya dayanılarak kurulan ve durumu kötüleştiren cinsel sınıflama düzeni idi."(175)

Emekçinin kurtuluşunu, yaratıcı kollarından vazgeçmesine bağlayıvermek gibi , garip bir çağrışım yapan bu tür yaklaşımcılara göre, kadınların 380 günde bir çocuk doğurmaya yiğitçe başkaldırıp her gün gebeliği önleyici bir hap yutarak cinsel özgürlüklerini ilan etmelerinin tam sırasıdır:

Kalabalık ve gösterişli orduların yerini ateş gücü yüksek savgalarla yıkım gücü sınırsız çekirdeksel dizgeler almıştı.

Gelişen uygulayım, yetkinleşen makinalar ve yaşanan bilgi patlaması eğitimi daha çapraşık, daha uzun süreli ve daha pahalı bir duruma getirmişti.

Bir yandan bilimle yoğrulan yeteneklere gerekim artarken, öte yandan kol emeğine duyulan tarihsel görümlülük de azalmıştı.

Kalabalık aileler, artık birer toplumsal güç olmaktan çıkmıştı.

Temel amacı üretim artışı olan ve "yarattığı keşmekeşe yönelik en küçük bir gözdağı karşısında bile erkeklere karşı kadınları, kadınlara karşı da erkekleri oynayan bir tepki gösteren"(176) anamalcı dizge, bir kadını salt çocuk doğurdu diye alkışlamıyordu artık.

Dişil kaçamakları önleyen güvencelerin en sağlamı bilinen **gebelik korkusu**; gebeliği önleyici ilaçlar, araçlar ve güvenilir kürtaj uygulayımları sayesinde yok edilmişti.

Kadınlar, tarihte ilk kez, hangi sürez gebe kalacaklarını seçme olanağına sahip olmuşlardı. Üstelik, gebe-

lik korkusu duymaksızın, istedikleri kadar cinsel ilişki de kurabileceklerdi...

Ne ki, bu olgu, madalyonun yalnızca bir yüzüydü. Madalyonun öbür yüzüyse, cinsel özgürlük ve haz ilkesini içtenlikle yaşama geçirmekten öte, **daha çok tüketim** yaratmak ve **daha çok kâr** sağlamak amaçlarına yönelikti.

Nitekim, görüngünün temeline inildiğinde, hoşgörü ve cinsel özgürlük ile ilgili sözlerin, tüketime izin verilmesinden başka bir anlam taşımadığı anlaşılıyordu.

"Özel ortaklıklarca yürütülen araştırmaların akışı, yoksul **Üçüncü Dünya** kadınları üzerindeki fiziksel ve tinsel etkiler konusunda" gösterilen kayıtsızlık, hap ve gereçlerin yarattığı yeni sayrılıklar karşısındaki ilgisizlik, büyük kazançlar sağlayan **Playboy, Playgirl** ve **Penthouse** gibi yayınların salt "kâr amacı güden, sömürüyü ve erkekleri kayıran bir yanlılığı yansıtması"(177) gibi veriler, hep bunu göstermekteydi.

Aslında, anamalcı dizge, eskiden beri olageldiği gibi, cinsel özgürlüğü ancak meta üretiminin disiplini dışında kalan dar bir seçkinler kümesine tanıyabilirdi. Daha geniş bir özgürlük, onun sınırlarının dışında kalırdı.

Öte yandan, kadınların bir bütün olarak ne yapacaklarını bildikleri ve amaçlarında kararlı oldukları da söylenemezdi. Gerçi, gebeliği önleyici ilaç ve gereçler, sözgelişi kadın belgeliminin binlerce yıllık yazgısını değiştirmişti. Hiçbir korkuya kapılmaksızın, diledikleri ölçüde haz duyabilmelerinin özdeksel yolları açıktı.

Ancak, özellikle cinsel birleşme sırasında belgelimlerini sağlayabilen kadınların oranı %30'ları geçmiyordu. Bu olumsuz durum ise, kadınları yalnızca cinsel bir araç konumunda tutmakla kalmıyor, onları daha da nesneleştirerek, kendileriyle gerçekleştirilen her türlü cinsel birleşmeyi eşdüzey bir kerteye indirgiyordu.

Suçluluk duyguları altında ezilen **başarısız** kadınlar, bilmedikleri o büyülü belgelimini öğrenebilmek için sağaltmanlara koştular!...

Albert Ellis gibi kösnü uzmanları böylesi kadınlara birer elektrikli sarsaç (vibrateur) edinmelerini öğütlerken, **Paul Ableman** gibi erözekçi yazarlar da erkeklere kadınların **ağzını** kullanmalarını salık veriyordu.

Kendilerini hesaba katmayan bir dizgenin kurbanı olduklarını unutmuş gözüken acılı kadınlar, sürümlük (cosmetic) işleyiminin olağanüstü ürünlerine, gebeliği önleyici süslü haplara, dölyoluna kurulan belsuyu tuzaklarına, hemen hepsi de erkek olan dölüt alımcılarına ve düşük ücretli yarım günlük işlerine yaslanarak cinsel özgürlüklerini elde etmek isterlerken, özlemlerinin tersine, tam bir cinsel nesne konumuna indirgenerek, **3A Güzellemesi**(*) deyivereceğimiz **erkek saldırısına** hedef oldular.

Artık, erkekler daha çok **çıplak kadın** görebiliyor, daha çok kadınla **bedava** yatabiliyor, **Playboy** sahibi **Hugh Hefner**'ler daha çok kazanıyor ve daha çok kadın kalçasını oynatarak belgelimine ermiş numarası yapabiliyordu.

Erkekler, kendilerine askıntı olmayan, gebeliği önleyici haplarını sürezinde almayı unutmayan, sağlıklı, bakımlı, rahat ve havalı kızlar istiyorlardı.

Yeni yaşam biçimine uymayan kızlar cinsel yönden **başarısız, soğuk** ve **pasaklı** sayılıyorlardı.

Sevişme biçimlerini sergileyen yapıtlar erkeğin renkli beklentilerini dile getiriyor; kadınlara güvenilir yollar gösteriyordu:

Londra'da yayımlanan **Kadında Cinsel Doyum** adlı **çalışma** bu tür yapıtlardan yalnızca biriydi. İlk baskısı 48 saatte tükenen yapıtı, **Bayan "J"** yazmıştı.

Yazar; kadınların alımlı yanlarını ön plana çıkarıp itici yönlerini nasıl saklayacaklarını, erkekleri hangi yön-

(*) 3 A Güzellemesi: Kadınların, "A" yazacıyla başlayan üç organı.

leriyle kendilerinden geçirebileceklerini, en kışkırtıcı **ısırma, çimdikleme, yalama** ve **emme** yollarını, her türlü sevişme **biçimlerini** ve ses tonunun önemini tek tek anlatıyordu:

"Karşınızda güçlü bir erkek istiyorsunuz. Ama böyle bir erkek her dokunduğu tuşun ses vermesini bekleyecektir. Yoksa kısa sürezde sizden vazgeçebilir."

"Sevişirken de bir kadın tıpkı dans ederken olduğu gibi kendini erkeğin istencine bırakmalıdır. "

"Bir erkek kadının her istediğini yerine getirdiğini görünce memnun olur. Kadının ne zaman ne yapacağını da kendisi söylemek ister."

"Bir malın satışında en önemli işpayı o malın paketlenmesindedir. Yani görünümünde."

"Olağanüstü bir güzelliğiniz de olsa, tırmalayan bir sese sahipseniz bir erkeğin size uzun süre bağlı kalmasını bekleyemezsiniz. Sesinizi banda alıp dinleyin. Yumuşak, kadınsı bir sesiniz mi var, yoksa çatlak çıkan kalın bir sesiniz mi var? Bir sağaltmana danışıp sesinizi düzeltmeyi savsaklamayınız."(178)

Kitapçı görümlükleri, çoğu resimli böylesi yapıtlarla dolup taşıyordu. Sözgelişi, gene Londra'da basılan **Anders Jorgens**'in yapıtı **Love Positions**'da, 90 ayrı sevişme konumu resimleniyor ve yazıyla anlatılıyordu.

Dr. Josef Weckerle'nin çalışması **Aşkın Altın Kitabı**'nda ise, Almanlara sunulan bu tür konumların sayısı, 531'e çıkmıştı!

Bu sınırsız pazara seslenen çalışma ve **buluşlar** gittikçe artıyordu. Nitekim, **G. Legman**'ın 1969 yılında New York'ta yayımlanan **Oragenitalisme**'sinde tam 3780 olası sevişme biçimi saptanmaktaydı.(179)

Böylesi sevişme biçimleriyle ilgili **derin** yapıtları dikkatle gözden geçiren, kendilerini bilmedikleri bir cinsel özgürlük furyasına kaptıran ve gerçek doyumun salt

belgeliminden çok öte birşey olduğunu yeterince düşünmeyen pekçok anne de kızlarına yardımcı olabilmek için ellerinden geleni yapıyorlardı.

Sözgelişi, **Hite Raporu**'nda yer alan **hoşgörü toplumunun**un kimi anneleri şöyle diyorlardı:

"Kızlarımdan biri, geçenlerde bir dölüt aldırdı ve bana kendini gebe bırakan çocuğun da en iyi erkek arkadaşı olmadığını söyledi. Arkadaşına kızmamı istemiyordu."

"On dokuz yaşındaki kızımı, dümenler çevirip hiçbir şey yapmıyormuş gibi davranmaktansa, erkek arkadaşıyla geceyi evimizde geçirmesi için yüreklendirdim. Kızım, 20 yaşında aynı gençten gebe kaldı ve çocuk aldırdı. Bu dönemde de onu destekledim."(180)

Gebeliğin **barbarca** birşey olduğunu savlayan **Shulamith Firestone**'ye göre, annelerle kızlarının işbirliği hangi noktalara varırsa varsın, "kadınlara hiçbir şey getirmeyen Cinsel Devrim, erkeklerin ekmeğine yağ sürmüştür. Kadınlara, her zamanki dişilik oyunlarının ve isteklerinin kötülük, haksızlık, namus budalalığı, eskimişlik, katılık taşıdığı ve dokuncalı olduğu söylenerek, yepyeni bir **hazır kadınlar topluluğu** oluşturulmuştur. Geleneksel cinsel sömürüye açık kasıtlı mal sunusunu genişletmek amacıyla yapılan bu iş, kadınların güçlükle elde ettikleri sınırlı savunma güçlerini de ellerinden almıştır."(181)

Erkeklerin sevemeyeceklerini ileri süren **Firestone**, bu tür görüşlerinde pek de yalnız değildir. Sözgelişi, gene **Hite Raporu**'nda yer alan kadınların bir bölümü, Cinsel Devrim serüvenini şöyle değerlendirmektedirler:

"Cinsel Devrim, reklamcılık, yarış ve tüketim düzeni tarafından başlatılmıştır. Yepyeni bir pazar açıldı bu biçimde."

"Cinsel Devrim, 1960'lı yılların palavrasıydı. Erkeklerin özgürlüğüyle ilgiliydi. Kadınların özel mal olmayıp paylaşılabilir bir mal oldukları düşünülüyordu."

"Cinsel Devrim, bana, düşgeldiğim her Tom, Dick ya da Jane ile yatmayı istemesem olağandışı olduğumu söylüyor. Yalnızca **evet** deme özgürlüğü var."

"Cinsel Devrim, büyük ölçüde erkek hayvanlığını, yağılığını ve sömürüsünü başıboş bıraktı. Az sayıda genç kadın **hayır** diyebiliyor. Öbürleri, korunma yöntemlerini yitirdiler."(182)

Kısacası, anamalcı dizgede yaşanan bu **serüven** de gösteriyordu ki, sınıflı bir toplumda kadının kurtuluşu ve cinsel özgürlük gibi amaçlara, salt sürümlük (cosmetic) işleyiminin pahalı ürünleri, gebeliği önleyici hapların yanetkili güçleri, yarım günlük çalışmanın getirdiği ekonomik soluklanmalar, annelerin korku ve yaşanmamış özlemlerine dayanan sözde hoşgörü ya da cinsel organların başıboş bırakılıvermeleriyle varılamazdı.

Öyleyse, toplumculura göre, **artık açıkça anlaşılmış olmalı ki, tıpkı emekçinin kurtuluşu gibi, kadının kurtuluşu da anamalcı dizgenin tümüyle son bulmasına bağlıdır. Bu dizgenin özünde bulunan insan varlığına yapılan her türlü baskı kaldırılmadıkça, insanın insanı sömürmesi sona erdirilmedikçe, savurganlık ve savaş çığırtkanlarına engel olunmadıkça, gelişim yolunu tıkayan tüm engeller tepelenip aşılmadıkça, ne gerçek bir kurtuluş sağlanabilir ve ne de gerçek bir özgürlüğe kavuşulabilir...**

"Gerici ya da düzmece düşüngüler karşısında, Marxizm, kadına, kurtuluşuna götüren devrimci yolu"(183) göstermiştir. Binlerce yıllık bir tutsaklık zinciri parçalanmaktadır. İnsan ırkının yarısını oluşturan bir kitle, **yeniden** özgürleşme yoluna girmiştir. Herkesin en soylu duygularını korkusuzca söyleyebileceği bir evrenin kurulması olası duruma gelmiştir.

Herhalde bu duygular içinde bulunan **Lenin**, uganlığı (iktidarı) ele geçirdikten sonra, kadınların statülerini belirleyen bir dizi **Kararname** imzalar.

Bilindiği gibi, tarihte gözlenen "kan yakınları arasındaki evlilik biçiminden tekeşli aileye kadarki" bütün gelişmeler, kesinlikle "kurgusal kaygılardan değil, tümüyle olgulara dayanılarak ortaya çıkmıştır."(184)

Şimdi, tarihte ilk kez bu **Kararnameler** ile cinsel aktöre (ahlak), evlilik, kadın ve erkek ilişkileri; gelenek ve boş inançlardan kurtarılarak, yaşamın tüm alanlarında her iki cinsin eşitliği ile birlikte ussal yaklaşımlarla belirlenmeye çalışılmaktaydı.

19-20 Aralık 1917 tarihini taşıyan ilk iki **Kararname** ile kilisede evlenme gücemliliğini kaldırır. Evillik sözleşmesine imza koyan kadın ve erkeğin tam eşitlikleri kabul edilir.

Evlilik yaşının başlangıcı erkeklerde 18, kadınlarda ise 16'dır. Evlilik, **çocuk sevgisi üzerine** oturtulmaktadır. Yasal anne ve baba ile doğal anne ve baba arasındaki tarihsel ayrıcalık ortadan kaldırılmıştır.

Kadınlar ekonomik, toplumsal ve cinsel açılardan **kendini belirleme** (self-determination) hakkına sahip kılınmıştır. Yaşayacakları yeri, kullanacakları soyadı ve bağlanacakları uyruğu özgürce seçebilmektedirler.

Boşanma kolaylaştırılmıştır. Hiç kimse özgür istenci dışında bir arada kalmaya ve cinsel ilişkiye gücemlenememektedir. Eşlerin, ayrılmak için karşılıklı anlaşmaları durumunda, isteklerini nüfus görevlisine bildirmeleri yetmektedir. Taraflardan biri ayrılmak istemezse, iş, mahkemeye gitmektedir.

Boşanma durumunda, görümlü (muhtaç) olan eşe, geçimlik ödenmesi kabul edilmektedir. Bu durum, esasında 6 ay kadar sürüyordu. Fakat eşin görümlülüğü ya da geçim sıkıntısı sürerse, geçimlik (nafaka) ödeme yükümlülüğü de sürüp gidiyordu.

Kararnamelerle yetinmeyen **Lenin**, 1918 yılında, ilk **Sovyetler Birliği Aile Yasası**'nı çıkardı.

Yasa, dinsel nikahı tümüyle kaldırıyordu. Laik nikahla yapılmayan evlilikler, yasa dışı sayılıyordu. Eşler, anlaşarak bir soyadı seçiyorlardı.

Boşanmak için, **eşlerden birinin istek göstermesi yeterli** sayılıyordu.

Lenin, insanca bir düzenin kurulabilmesi için "kadına her konuda erkeğinkilere eşit haklar verilmesi" gerektiğini, özellikle "tam bir boşanma özgürlüğü" olmaksızın ezilen bu cinsin kurtuluşunun sağlanamayacağını, demokrasinin ve hele toplumculuğun asla kurulamayacağını; ne ki, kadının "yatak odası, çocukların odası ve mutfakta kapalı bir evcil köle"(185) olarak tutulduğu sürece de ona tanınan tüm hakların kâğıt üstünde kalmaya yargılı olacağını zaten hep savunagelmişti.

Uganlığı (iktidarı) ele geçirdikten sonra da bu doğrultudan sapmadı. Ekonomik ve cinsel devrimi atbaşı götürmeye çalıştı. Kadın hakları konusunda, o günlere kadar hiç gündeme getirilmeyen en yürekli girişimlerden çekinmedi.

Kadınların politik haklarını sınırlayan tüm engeller ortadan kaldırıldı. Kamu hizmetlerinde görev almaları, ordunun saflarına katılmaları ve her alanda tıpkı erkekler gibi eğitim görmeleri sağlandı.

Kadınlar, artık "erkeklerle aynı koşullarda çalışacak ve aynı ücreti alacaklardı. Cinsel özgürlük töre içine girecek, sevişme, ücreti ödenen bir hizmet"(186) olmaktan çıkacaktı.

Kadınlar, aile yaşamının ve mutfağın **aptallaştırıcı** ortamından kurtarıldılar. Anne ve çocukların sorunlarıyla ilgilenmek üzre ayrı bir örgüt kuruldu. Doğum yapan kadınlara 16 haftalık ücretli izini bu örgüt sağladı. Orduya katıldılar. Gerilla savaşlarında subay ve er olarak savaştılar. Komünist Parti'de etkin bir **Kadınlar Kolu** (Genotdel) oluşturuldu.

Şöyle diyordu **Lenin:**

"Biz biliyoruz ki, rastgele bir işçi ya da rastgele bir aşçı kadın hemen erkyurt (devlet) yönetimine katılmaya yeterli değildir." Ancak "bütün kurtuluş hareketlerinin deneyimleri gösteriyor ki, devrimin başarısı, kadınların katılımına bağlıdır." Bu nedenle, "Sovyetler Cumhuriyeti'nin görevi, ilk olarak, kadın haklarındaki her türlü sınırlamaları ortadan kaldırmak, evlenme ve boşanma yasalarındaki" eşitsizliklere son vermek, "politikayı her kadın emekçiye açık tutmak" ve toplumu, "halk yemekevleri, çocuk yuvaları ve çocuk bahçeleri"[187] gibi olanaklarla donatarak, bu cinsi, üretici olmayan çabalardan kurtarmaktır.

Öte yandan, kadının kurtuluşu ve toplum gönenci için dişil emeğin "üretici sosyal emeğe" katılmasını böylesine gücemli (zorunlu) gören **Lenin**, henüz yeterince örgütlenilemediğinden, kadını, "emeğin üretkenliği, gösterilen çaba, iş koşulları ve çalışma süresi bakımlarından erkeğe eşit"[188] görmenin yanlışlığını da vurgular.

Bu nedenle, gece dönemleriyle sağlığa aykırı işleyim kollarında onların çalıştırılmaları önlenir.

Kadın çalıştıran işletmelerde çocuk yuvaları, emzirme odaları, çocuk park ve bahçeleri gibi anneliği kolaylaştırıcı yerlerin açılmasına özen gösterilir.

Emzikli kadınların günlük çalışma süreleri 6 saat dolaylarında tutulur. Bunlara, ayrıca, her 3 saatte bir, en az yarım saat emzirme izni verilir.

Hiç kuşkusuz, köleliğin ancak 1861'lerde kaldırılabildiği bir ülkede gerçekleştirilen bütün bu kazanımlar, kadının kurtuluşu yönünde toplumculuğa doğru ilerleyen bir gelişmeyi yansıtmaktadır.

Ve gene hiç kuşkusuz, devrimin ilk yıllarının bu iyi niyetli düzenlemeleri, kentsoylu düşüngücülerin savladıkları gibi aileyi ortadan kaldırmayı da amaçlamamaktadır.

Yapılmak istenen şey, daha çok çıkar ilişkilerine dayanan anamalcı toplum ailesini yıkarak, onun yerine, kadını aptallaştırıcı ev işlerinden kurtaran, onun emeğini de en az erkeğinki kadar üretici kılan, üyelerinin her ikisi de aynı derecede eşit, özgür, bağımsız, yalnızca karşılıklı saygı, kalıcı sevgi ve etkin ilgi temellerine yaslanan, hiçbir dış düşünce, etki, hesap ya da koşullarla biçimlenmeyen bir duygu ve arkadaşlık birliğini oluşturmaktı.

Bunu sağlayabilmek için, salt yasal düzenlemelerin yetmeyeceği de açıktı. Nitekim, bir toprak kölesinin torunu olan ve köleliğin kusurlarıyla yüklü bir kitlenin elde edeceği yasal hakları iyi değerlendiremeyeceğini yakından bilen **Lenin**, daha işin başında şöyle diyordu:

"Kuşkusuz, yalnız yasalar yetersizdir ve sıradan Kararnameler ile hiç de yetinmemekteyiz."(189)

Lenin'e göre, tıpkı emekçinin kurtuluşu gibi, kadının kurtuluşu da doğrudan doğruya kendi eseri olmalıydı. Yoksa, hiçbir yasal kazanım, kalıcı olamazdı; yaşama geçip toplumsal bilince işleyemezdi. "Bunun içindir ki, kadın emekçilerin kamu işletmelerinde ve erkyurt yönetiminde giderek daha büyük bir oranda işpayı (rol) yüklenmeleri" gerekmekteydi.

"Toplumcu toplumun" gerçek anlamda "kurulması, ancak kadının tam eşitliğini elde etmiş olacağımız anda başlayacaktır. Şu halde, bu yeni işe bayağı, aptallaştıran, üretici olmayan gerekimlerden kurtulmuş kadınla birlikte başlayacağız" diyen **Lenin**, emekçinin de aslında "kadınlar için tam özgürlüğü açınlamaksızın kendini tümüyle kurtaramayacağını"(190) iyice bilmektedir.

Ne var ki, "duyumsayan, konuşan, devinen ve düşünen" **Dostoyevski**'nin ateşli kahramanları gibi, "dünyayı yeniden kurma görevinin kendilerine verildiğini sanan" kişilerin önderliklerinde gerçekleştirilen toplum-

cu devrim; kadının acımasızca ezildiği, aşağılandığı, sömürüldüğü, özdeksel ve ekinçsel açılardan kısır, ekonomik bakımdan geri, "binlerce yıldan beri süregelen barbar bir bilinçsizlikten Avrupa uygarlığına atlayıveren"[191] ama hâlâ yarı feodal bir yaşam süren çok uluslu ve yoksul bir **ülkede** patlak vermiştir.

130 dolaylarında değişik halk ve 40 dolaylarında da değişik budunsal kümenin yaşadığı bu ülkede köylü kızlar cins köpeklerle değiştirilmekte, erkek, evinin salt anlamda efendisi sayılmaktadır. Koca, karısını dövüp aç bırakabilmekte, kadın kaçmaya kalkışırsa, onu, polis aracılığıyla geri getirebilmektedir.

Karı, kocasının her sözünü dinlemek, her dediğini yapmak ve her an iyiliğini düşünmek gücemindedir. Ona, sınırsız bir saygı ve engin bir sevgi beslemekle yükümlüdür.

Yalnızca dinsel evlilikler yasal sayılmaktadır. Kızlar, kocalarını kendileri seçemezler. Böyle bir seçim yapmaya kalkışanlar hapse atılır ve kalıt haklarından da yoksun bırakılırlar.

Yasa dışı mezheplere bağlanan Yahudiler, Hıristiyan olanlarla evlenemezler.

Boşanma, ancak çok varsıllarla sözü geçer kişilerin gerçekleştirebilecekleri kadar güç ve pahalıdır.

Kadın emeği acınacak kadar ucuzdur. Zaten, çalışan kadın sayısı da çok azdır. Sözgelişi, 1900'lerde yapılan bir sayıma göre, kendi geçimini sağlayan kadınların oranı, yalnızca %10 dolaylarındadır. Bunların da %57'ye yakını hizmetçilik yapmaktadır. Örneğin, kadın mühendis, sağaltman ya da bilimadamı yoktur.

Tüm ülkedeki kadınların %80'i okuma yazma bilmemektedir. Çorba pişirmekten öte, herhangi bir uğraşı (meslek) ya da beceriden yoksundur.

Çalışan kadınların çocukları için açılan çocuk yuvasının sayısı, 1913'de, yalnızca 44 adettir.

Bütün bu olumsuzluklara karşın, kadınların tümüyle sessiz kaldıkları da söylenemez. Nitekim, daha 1860'-larda başlayan kadın deviniminin, 1900'lere gelindikte, sesleri duyurmadıkları ülke köşesi kalmamış gibidir.

Sözgelişi, 1875'te toplanan **Gotha Kurultayı**'nda **August Bebel**'in geri çevrilen önerisinin bir benzeri olan **kadınların seçme hakkı**, 1907'de toplanan **Stuttgard Kurultayı**'nda, 50 yıllık bir savaşımın ödülü olarak oybirliğiyle kabul edilir.

Eski Kafkas ordusunun kurumlu komutanı **Nikolay Nikoylayeviç Yudeniç**'in 20.000 kişilik ordusunu 1919'un sonbaharında **Petrograd** önlerinde karşılayan 3.000 kadın savaşçı ve bu kentin sokaklarında siper kazan 12.000 kadın işçinin de yüreklerinde hiç kuşkusuz bu savaşımın coşkusu vardır.

Ancak, eğitimde fırsat eşitliği, oy kullanma hakkı ya da **Petrograd** sokaklarında kılıç sallama girişimleri gibi kazanımlar; "açıklık" anlamına gelen **Glasnost** ve "yeniden yapılanma" anlamına gelen **Perestroika** akımlarının öncüsü **Mihail Sergeyeviç Gorbaçov**'un, "tüm sıkıntıları ile sorunları ile ve umutları ile insanın varoluşunun en güncül (actuel) sorunlarına bir yanıt olmak üzre ortaya" çıktığını diyemlediği **Marxizm** ile "karmaşık gerçekliğin kesin olarak saptanmış düşüncelerin, kavramların ve formüllerin kalıbında biçimlendirilebileceği bir çaba sonucu donmuş, değişime yabancı" bir dizge değil, tersine, "gerek tarihsel deneyimler ve gerekse nesnel koşullar gözönünde tutularak daha varsıl bir içerik kazanmaya"[192] açık bulunan toplumcu öğretinin devrimci özünü kavramaya yetmemiştir.

Bütün psişik oluşumları Çarlık Rusyası'nın ataerkil aile çevresinde gelişen ve **Nikolay Çernişevski**'nin deyişiyle de gerçekten "acınası bir ulus; tepeden tırnağa köleler ulusu; hepisi köle"[193] durumunda bulunan Rus

halkı, devrimci önderlerin de pek çoğu dahil, kılgısal ya da kuramsal olarak **kafa eğitimi** devriminin getirdiği güçlüklere, özellikle cinsel özgürlüğün hak ve sorumluluklarına asla hazır değildirler.

Nitekim, özellikle de iç savaşı izleyen yoksunluk yıllarında, insanın bütün gelişme düzeyinin ölçütü olan cinsellik, **Kate Millett**'in deyişiyle, "hayvansı bir nitelik kazanmıştır."(194)

Bu çok uluslu ülkede, **Marx**'ın, "öz olarak, insanın ve doğanın uygulamalı ve kuramsal duyusal bilinçliğinden kalkarak yola çıkar" dediği ve "insanın olumlu biçimde kendi bilincine varışı"(195) biçiminde konumlandırdığı gerçek toplumculuğu kurup geliştirecek somut koşullar henüz yoktur.

Acımasız Çarlık yönetimi, "Ukraynalı, Beyaz Rus, Kızgız, Özbek, Türkmen, Tacik, Azerî, Volga Tatarı, Kırım Tatarı, Buharalı, Kivinli, Başkır, Ermeni, Çeçen, Kabard, Oset, Çerkez, İnguş, Karaçay, Balkar, Kalmuk, Kareli, Avar, Darghin, Kazıkumuk, Kurin, Kumik, Mari, Çuvaş, Votyak, Volga Almanı, Buryat, Yakut ve öbürleri" gibi **Büyük Rus** kitlesi dışında kalan öğeleri yoketme politikası gütmüş ve onların herhangi bir yerde kök salmalarını engellemeye çalışmıştır. "Onlardaki her türlü erkyurtçuluk tohumlarını öldürmeye, ekinçlerini bozmaya, dillerinin kullanılmasını önlemeye, onları bilgisizlik içinde tutmaya ve elden geldiğince Ruslaştırmaya" uğraşmış ve "böyle bir siyasetin sonuçları da kaçınılmaz olarak bu halkların ekinçsel eksiklikleri ve siyasal gerilikleri olmuştur."(196)

Nitekim, Devrim'in gerçekleştirildiği yıllarda, bu ulusların pek çoğu hâlâ göçebe yaşamı sürmekte, avcılık ve hayvancılıkla geçinmekteydiler.

Kuşkusuz, **Marx** ile **Engels**'in sözünü ettikleri ve "bütün ülkelerin işçileri, birleşiniz"(197) sözüyle diyemedlk-

leri **Proletarya Enternasyonalizmi**, çadırınının önünde ok yontan insanları amaçlamamaktadır.

Öte yandan, Devrim'den birkaç yıl önce, 1913 yılında, tüm ülkeye egemen olan **Büyük Rus** kitlesinin genel nüfusa oranı, yalnızca %43 dolaylarındadır ve bu kitlenin izlediği ulusçuluk, geri kalan %57 çoğunluğu ezim ezim ezmektedir.(198)

Troçki, Devrim'den 6 yıl sonra, 1923 yılında, şöyle yazacaktır:

"Bizim proletaryamız eski tarihlere uzanan bir proletarya değildir. Ataları yoktur. Son 20-30 yıl içinde, dar gelirli kent halkından ve daha çok köylülerden oluşmuştur."

"Toplumcu kuram, bizim bugünkü Rus gerçeğinden 40-50 yıl, kimi kesimlerde belki 100 yıl ileridedir."(199)

Marx'ın, "insanın kurtuluşu ve iyileşmesi sürecinde tarihsel gelişmenin bir sonraki aşaması için gücemli olan eylemli evre" dediği ve "yakın geleceğin kaçınılmaz kalıbı ve devingen ilkesi"(200) diye nitelediği toplumculuğa uzanan devrimin böylesine karmaşık, toplumcu kuramdan 50-100 yıl daha geride bulunan böylesine yoksul bir ülkede patlak vermesi; gene **Marx**'ın, "anamalcı toplumla, toplumcu toplum arasında, birinciden ötekine geçişin dönüşümcü" sürecinde bir ara evre olarak gördüğü "proletaryanın devrimci diktatörlüğünü" **Lenin**'de **"Marxçı** öğretinin asıl özü"(201) durumuna getirmiş, **Stalin**'de ise, aynı şeyi, daha çok üretim sağlamak ve %57'lik yabancı öğeyi Büyük Rus kitlesinin çevresinde toparlayabilmek için nerdeyse sürekli bir yönetim tarzına dönüştürmüştür. Bu durumdan ise, ençok dokuncaya uğrayanlar, hiç kuşkusuz kadınlar olmuştur.

Çünkü, "temel amaç olarak üretim artışını benimsemiş bir toplumda, bu toplumun adı **toplumcu** da olsa, kadın bir sömürü ulamının içine girmektedir."(202)

Öte yandan, toplumculuğun kuruluşu gibi, çok çetin bir görevi üstlenen **Sovyetler Birliği**'nin, en başta geri kalmışlığı yüzünden **yakın geleceğin gücemli kalıbına** hazır olmaması ve geri kalmışlığını hızla aşabilmek için temelli yapısal değişiklikleri gerçekleştirecek bir üretim artışını mutlaka sağlamayı kaçınılmaz görerek, toplumculuğu bir anlamda yalnızca ekonomiye indirgemesi yanında, bir yandan da canına gözdikmiş, "toplumculuğun ortaya çıkışını, düzeltilmesi gereken tarihsel bir yanlışlık olarak" algılayan ve bu yanlışlığı "bedeli ne olursa olsun, hangi araçlar kullanılırsa kullanılsın"[203] düzeltmek isteyen acımasız bir dünyaya karşı iki büyük savaş verdiği de sanırız unutulmamalıdır.

Bu iki savaşta vatan toprakları yağı çizmeleriyle çiğnenmiş, ülke acımasızca yakılıp yıkılmış ve baştan başa iç ayaklanmalarla sarsılmış, insan onurunun en temel değerleri bir dilim ekmek için zevk pazarlarına çıkarılmış ve işte böylesine çetin koşullar karşısında; "birinci sınıf **vuraçlara** (fusée'lere) sahip" olabilmek için "üçüncü sınıf yaşam" sürmeye razı olan ve **özitimleçleri** (rocket'leri) "şaşılacak bir yanılmazlıkla **Halley** kuyruklu yıldızını bulabildiği" halde, "evdeki kullanım araçlarında acınası"[204] derecede geri kalan oransız bir işleyimin temelleri atılmıştır.

Her yönüyle hayli elverişsiz bir ortamda kalan Sovyet yöneticileri, yatağa uydurabilmek için konuklarının kol ve bacaklarını kesip kısaltan ya da çekip uzatan söylence kahramanı **Prokrustes**'i çağrıştıran bir davranışla önce **Marxizm**'i "emekçi sınıfın kurtuluşu deviniminin kuramı"[205] biçimiyle **Leninizm**'e, daha sonra **Leninizm**'i de "genel olarak emekçi devrimin kuram ve taktiği, özel olarak emekçi sınıf diktatörlüğünün kuram ve taktiği"[206] biçimiyle **Stalinizm**'e **çevirmişler** ve evrenselliği gölgelenen tek ülke toplumculuğunun belleğinden üretim

artışı dışındaki toplumsal amaçları ya silmişler ya da bir türlü ulaşılamayan düşlemsel geleceklere doğru gönderivermişlerdir.

Lenin'in deyişiyle, "bir miktar Sovyet yağı ile" yağlanmış olmasına karşın, aslında "Çarlık'tan alınan o eski Rus aygıtından" başka bir şey olmayan bir özdeksel erkyurt aracılığı ile toplumcluğu gerçekleştirebileceğine inanan ve ülkede bulunan uluslar arasındaki tüm özgül ayrılıkları yok ederek onları **Orta Rusya**'nın ekinçsel potasında eritip bütünleştirmek isteyen "katıksız yönetim sevdalısı"(207) **Stalin,** bu tür yöneticilerin en başında gelmektedir.

Stalin, Nisan 1922'de, **Merkez Komitesi Genel Sekreterliği**'ne getirilmiştir. Aynı yıl yazdığı bir mektuptan anlaşıldığına göre, **Lenin**, onun "bu yetkeyi her sürez (zaman) için yeterli beceriyle ve adaletle kullanabileceğinden emin"(208) değildir. Ancak, **Lenin**'in ölümü üzerine Mayıs 1924'te toplanan XIII. kurultay **Stalin**'in bu görevi sürdürmesine karar vermiştir.

Stalin, 21 Aralık 1879'da, bugünkü Gürcistan'ın **Gori** kasabasında dünyaya geldi. Annesi bir toprak kölesinin kızı, babası ise yoksul bir kunduracı idi.

İlk öğrenimine, kasabasındaki bir papaz okulunda başladı. Rusça'yı burada öğrendi. Çalışkandı. Örnek bir öğrenciydi.

Papaz okulunu bitirdikten sonra, 1894'te, sağladığı bir bursla **Tiflis Meslek Okulu**'na girdi. O sürezlerde, Tiflis, Çarlık yönetiminin Ruslaştırma siyasetine karşı gelişen başlıca muhalefetin önemli merkezlerinden biriydi. Öğrenciler öz dillerinde ve daha özgür bir eğitim için direnişlere, işçiler ise daha yeterli bir ücret için yaygın işbırakımlarına gidiyorlardı.

Tiflis Kent Kitaplığı'ndan yararlanarak Gürcü, Rus ve Avrupa edebiyatının başyapıtları ile toplumcu dü-

şünceyi içeren yapıtları da okumaktan geri kalmayan **Stalin**, 1898'de **Gürcü Toplumcu Grubu**'na girdi.

Bir yandan da yurtseverlik ve sosyal adalet izdemlerini (temalarını) işleyen şiirler yazıyor ve onları **Soselo** takma adı ile yayımlıyordu.

Mayıs 1899'da son sınıftayken okuldan atıldı. Aynı yıl Tiflis Gözlemevi'nde çalışmaya başladı. İlki Nisan 1902'de olmak üzre 1913'yılına değin 7 kez tutuklandı, 6 kez sürgüne gönderildi; 1917'ye değin toplam 7 yıl hapis yattı.

Aralık 1905'te **Lenin** ile tanıştı. Nisan 1912'de yayıma giren **Pravda** gazetesinin **ilk başyazarı** oldu. Daha önce kullandığı **Koba** (Başaçıkılmaz) takma adını bırakarak **Stalin** (Çelikadam) takma adını kullanmaya başladı.

Lenin'in ölümüyle birlikte, Sovyetler Birliği'ne tümüyle egemen oldu. **İkinci Dünya Savaşı**'nda başkomutanlık görevini de üstlendi ve **Çarlık Rusyası**'nın 130 yıl önce **Napoléon'a** karşı başvurduğu savunma gengüdümünü (stratejisini) uyguladı. Bağlaşıklarıyla **Tahran, Yalta ve Potsdam** görüşmelerinde ustaca pazarlıklar yaparak ülkesine olumlu koşullar sağladı.

Savaştan sonra, tüm yarıştaşlarından kurtulan **Stalin**, bireylerin ancak üretimi denetleyebildikleri taktirde özgür olabileceklerini unutarak, **Demir Perde**'nin arkasında sarsılmaz bir **kişiye tapma** tapıncı (kültü) geliştirmiş ve ortak tanımayan **katıksız bir yönetim** kurmuştur.

Aslında **Stalin** eyleyiciliğinin, Sovyetler Birliği'nin kuşatılmışlığına verilen iyi bir yanıt olduğunu gözardı ederek 1924-1953 arasındaki Sovyet toplumunun tüm kötü yanları ile toplumsal yaşamı düzenleyen tüm gerici düşünceler için onun kişiliğini suçlayıvermek, tam anlamıyla işin kolayına kaçmak olur.

Çünkü, toplumcu anlayışa göre, "insanların toplumsal tarihleri kendi bireysel girişimlerinin tarihinden başka birşey olmamasına"(209) ve "toplumsal insanın kendi ilişkilerini, yani toplumsal ilişkileri kendisinin yaratmasına" karşın gene de **"hiçbir büyük adam, üretim güçlerinin durumuna artık ya da henüz uygun düşmeyen ilişkileri"**(210) yaratamaz ve onları uygulayabileceği toplumsal bir ortamı bulamaz.

Ne var ki, **Stalin**'in, özellikle güçlerini amacına katmak istediği kadınlarla ilgili çok güzel sözler söylemesine karşın, aslında **Marx** ile **Lenin**'in öngördükleri demokratikleşme ve kadın haklarıyla pek barışık olmadığı da bir gerçektir.

Nitekim, onun döneminde ağır işleyime saplantı derecesinde öncelik verilmesi, ne pahasına olursa olsun daha çok üretim anlayışının insan öğesinin önüne geçirilmesi, ucuz halk yemekhaneleri, ortak mutfaklar, kantinler, çocuk yuvaları ve bahçeleri türünden kadının ev köleliğinden kurtulmasına katkıda bulunacak olan kuruluşlar için gerekli kaynakların iyice kurutulması, **Stalin**'in **katıksız bir yönetim** yolunda hırs ve kindolu savaşımı, toplumculuğun temel amaçlarından biri sayılan kadın devriminin yarıda kalmasına neden olmuştur.

"Tarihsel özdekçilik anlayışına göre, tarihteki belirleyici etmen, son çözümlemede, özdeksel yaşamın üretimi ve yeniden üretimidir. Ne **Marx** bundan daha çoğunu söyledi ne de **ben** söyledim. Herhangi bir kimse, bu düşüncemizi, ekonomik etmen biricik belirleyici etmendir biçimine sokacak kadar değiştirir ve bozarsa, ileri sürmüş olduğumuz bu yargıyı bomboş, soyut ve saçma bir söz durumuna getirmiş olur"(211) uyarısında bulunan kişinin **Engels** olduğunu, dillerinden hiç düşürmedikleri **Lenin**'in ise, "ekonomiye dayanmakla birlikte, top-

lumculuğu yalnızca ekonomiden ibaret sayamayız"[212] dediğini unutan yüksek Sovyet yetkilileri, tüm dikkatlerini üretim artışına vererek, cinsel sorunların, ekonomik sorunlar çözüldükten sonra ele alınması gibi çok **sakat** bir tutum içine girmişlerdir.

Böylece, Devrim'in gerekli ve gücemli kıldığı **kafa eğitimi** sürecinin en can alıcı noktasını oluşturan cinsel süreç savsaklanmış, 1918'de getirilen evlilik düzenlemeleri kaldırılmış, insanlığına doğru adım atan kadın yeniden annelik tahtına oturtulmuş ve büyük umutlar içeren cinsel devrim, korunması kararlaştırılan eskil aile ve aktörenin karanlık sindirim dizgelerine bırakılıvermiştir.

Sözgelişi, **Lenin**'in, **"tam boşanma özgürlüğünü istemeksizin ne demokrat ve ne de toplumcu olunabilir. Çünkü, bu özgürlüğün yokluğu, ezilen cinse, yani kadına karşı, aşırı bir önlem olur"**[213] türünden uyarıları, **bilinçli olarak**, belleklerden silinmeye kalkışılmıştır.

1924'te, **Lenin** ölür ölmez harçlar yükseltilerek, emekçiler için boşanma alabildiğine güçleştirilmiştir. Eşlerin ortak bir soyadı seçmeleri kaldırılmış, her boşanmanın da geçişliğe (pasaport) işlenmesi gücemli kılınmıştır.

1926'da boşanma özgürlüğü iyice sınırlandırılmış, öncü toplumcuların yerlere batırdıkları geleneksel aile, tüm söylencesi, türesi, aktöre ve töreleriyle, handiyse yeniden diriltilmiştir.

Troçki'ye göre; emekçilerin gelenekçi aile kurumundan çok daha hızlı gelişip ilerlemeleri, kitlelerin eski aileyi parçalayan devrimin karmaşık dönüşümleri ile "yepyeni ve daha üst düzeyde bir aile yaşamına kavuşmanın gizli olanaklarını kavramaya" henüz hazır olmamaları, "kentsoylu tarzı bir geçmişin ve kentsoylu tarzı bir şimdiliğin bu kitleler üzerindeki kentsoyluca etkisi"

ve "savaşın aileyi daha başta dağıtan, insanları birbirinden uzun süre ayıran ya da öylesine bir araya getiren o korkunç yıkıcılığı"[214] aileye ilişkin düzenlemelerdeki başarısızlığın ana nedenleri sayılmalıdır.

Gene **Troçki**'ye göre, sayıları kırk milyonu bulan Sovyet ailesinde "köklü bir düzeltim, daha genel olarak, ev yaşamının tüm düzenini kapsayan köklü bir düzeltim, işçi sınıfının tümüyle destekleyeceği adamakıllı bilinçli çabaları kaçınılmaz kılmaktadır."[215]

Lenin'in "yalnızca yasalar yeterli değildir ve sıradan Kararnameler ile hiç de yetinemeyiz"[216] biçimindeki sözlerini ve yasal düzenlemelerle gücemleyici ailenin ortadan kaldırıldığı o günlerde bile bu inatçı kurumun kılgısal varlığını sürdürdüğü unutulmamakla birlikte bütüncül **Troçki**'nin ardına takılıp hazır olmadığı bir evrenin gerçekleşmesi için kitlelerin tüm katılımlarını bekleyerek, ivecen devrimin kapsamlı amaçlarını sabırlı evrimin yatalak yöntemlerine bırakıvermenin aslında ipe un sermekten başka birşey olmadığı da sanırız gözden ırak tutulmamalıdır.

Çünkü, özellikle sıradan bireylerin dünya görüşlerinin değiştirilmesini gerektiren ekinçsel devrim, sözgelişi siyasal devrimden çok daha çetin sorunlar yaratır ve "köktenci olmayan düzeltimler, hiçbir sürez amaçladıkları yere ulaşamaz ve önünde sonunda geri teperler."[217]

Nitekim, öyle de olmuştur! Devrim yasaları karşısında sinen gericiler bir bir ayağa fırlamış; her fırsat ve araçtan yararlanarak, kan ve kin kusmaya başlamışlardır.

Üstelik, cinsel siperlerin bu taşlaşmış gericileri, en başta ekonomik açmazlarla Rus kadınının o kireçleşmiş aktöresel dokusundan yararlanarak kendi eski püsküllerini yeniden pazarlarken, bir yandan devrimci cinsel kuramın başlıca sözcülerinden **Aleksandra Kollontay**

gibi yazarların "emekçi anneler tasalanmasınlar; geleceğin toplumu çocuğu anne ve babasından almayı, bebeği anne kucağından ayırmayı, aileyi yıkmak için gücemleyici yollara başvurmayı hiç düşünmüyor"(218) türünden pısırık sözlerine, bir yandan da "dünya yüzeyinin altıda birini kaplayan ve ayrı ekinç ve dinsel geleneklere sahip 130 kadar ulus ve budunsal kümeyi barındıran uçsuz bucaksız bir ülkede cinslerin ekonomik, yasal, siyasal, ekinçsel, cinsel ve hatta dirimsel eşitliklerini duyurumlayan Lenin'in"(219) değerlendirmelerine de göndermeler yapabilmişlerdir.

Yaşamının ilk ereklerinden biri erkek şovenizmini yok ederek kadının salt ve tam kurtuluşunu sağlamak olduğu bilinen Lenin'e ilişkin kötüye kullanılan bu tür kaynaklardan ilki; emekçi kadınlar için yazmayı tasarladığı bir kitabın içeriğiyle ilgili görüşlerini almak isteyen **İnessa Armand**'a gönderdiği 17 ve 24 Ocak 19-15 tarihli iki kısa mektubu olmuştur.

Lenin, bu mektuplarında, **İnessa Armand**'ın yapıtında işlemek istediği **kadının sevişme özgürlüğü** isteği diyemini yeterince açık bulmamakta ve esasen böyle bir eğilimin, emekçi kadınlardan çok kentsoylu kadınlarına uygun düşeceği için gereksiz çağrışımlar yapıp yanlış anlaşılacağını savunmaktadır.

Lenin'e göre, emekçi kadınlara yaraşan şey, kentsoylu kadınlarında görüldüğü gibi, "sevgideki ciddi öğelerden, çocuk doğurmaktan ve bağlılıktan uzak olmak değil"; fakat, "sevgi konusunda özdeksel hesaplardan, ekonomik kaygılardan, Papa ve benzerlerinin yasaklamalarından, çevrenin dar koşullandırmalarından, yasaların ayakbağından, dinsel ve toplumsal önyargılardan uzak olmaktır."(220)

Kadının sevişme özgürlüğü isteği diyemi ise, kentsoylu kadınlarında görülen özelliklerle emekçi kadınlara

yaraşmayan eğilimleri yeterince ayırdetmiyor, nesnel gerçekleri gözardı ederek, olguyu, amaç dışı yorumlara açık bırakıyordu.

Şöyle diyordu **Lenin:**

"Halk ve okuyucu, sevişme özgürlüğü deyince, genellikle kentsoylu kadınlara özgü" özellikleri anlayacak, "sen istemesen de bu böyle olacaktır." Çünkü, "**sorun, sevgi konusunda sınıf ilişkilerinin nesnel mantığıdır. Kadının sevişme özgürlüğü isteği emekçil değil, kentsoyluca bir istektir.** Bu nesnel gerçek" gözden uzak tutulmamalıdır. "Yoksa, kitabınızdan işlerine gelen yerleri alırlar, kendi bildikleri gibi yorumlarlar ve onu değirmenlerine su taşımak için araç diye kullanılar."(221)

Gericilerin, **değirmenlerine su taşımak için araç diye** kullandıkları ikinci kaynaksa, hiç kuşkusuz, **Lenin**'in, 1920 sonbaharında, **Kremlin**'deki çalışma odasında, Alman Sosyal Demokrat önderlerden **Clara Zetkin** ile yaptığı uzun ve ateşli söyleşidir.

Lenin, bu ünlü söyleşinde, 1914'ten beri on iki ayrı cephede on beş milyon insanını yitirmiş ve ekonomisi tam anlamıyla çöküntüye uğramış yapayalnız bir ülkenin yapayalnız bir sorumlusu olarak:

Sözgelişi, "Moskova'ya yakın bir kent olan Vladimir'de" görüldüğü gibi, "18 yaşına gelen her genç kız erkyurt mülkiyetine geçer. Bu yaşa gelip de evlenmemiş her kız, özgür aşk bürolarından birine yazılır. Ve kendine 19-50 yaş arasında evli olmayan bir erkeği eş olarak seçer. 19-50 yaşlarındaki bütün erkekler, erkyurdun çıkarları uyarınca kayıtlı kızlardan herhangi birini eş olarak seçebilir. Bu tür birleşmelerden doğan çocuklar, Cumhuriyetin malı olur"(222) diyen bildirilerden ve bu tür bildirilerin toplumculuğu kötülemek amacıyla kullanıldığını anlamak istemeyen sağgörüsüz yetkililere dert anlatamamakta çektiği güçlüklerden;

"Görev bitimi dönen askerleri taşıyan trenler köylerde durunca, tam bir cinsel açlık içinde bulunan askerlerin Devrim'in kendilerine bu özgürlüğü sağladığı inancıyla her gördükleri kadına saldırmaları"[223] biçiminde kendini gösteren taşkınlıklardan;

Pravda yazarlarından **Smidoviç** gibi kimi Parti üyeleri ve **Komsomol** (Genç Toplumcular Birliği) 'un gevşek cinselliği savunan yoğun yaymacılığından iyice sıkılmış gözükmektedir.

"Kendilerini korkunç zeki sanan kentsoylu anlayış tarzı yumurtasından yeni çıkmış acemi çaylaklar" tarafından yöneltilen "dar kafalı ve erincine düşkün kentsoylu" türünden suçlamalar karşısında hiç kaygılanmadığını; çünkü, "donuk bir çilekeş" olmaması yanında, "gençliğe de keşişlerin çilekeşliğini"[224] öğütlemeyi kesinlikle yanlış bulduğunu söylerken, doğrusu ya, biraz da tümüyle Çarlık Rusyası'nın ataerkil aile çevresinde gelişen kendi tinsel evrenini seslendirir gibidir.

Devrimin öngörülerine uygun düşen bir aile yapısı ve insan ilişkilerinde gerekli yetkinliğin sağlanamadığını, özellikle de cinsel alanda işlerin hiç de iyi gitmediğini bilmektedir.

Daha 23 Eylül 1919'da, Devrim'den yalnızca iki yıl sonra, **Moskova Partisiz Kadınlar IV. Konferansı**'nda, kadınların gerçek kurtuluşu için yalnızca yasa çıkarmanın yetersiz olduğunu söyleyen **Lenin** değil miydi?

En güç olan şey, hiç kuşkusuz, kağıt üstündeki güzel şeyleri yaşama geçirmek, geleceğin kurum ve ilişkilerini yeniden kurmaktı. Ne ki, **Lenin**, yeniden kurulması gereken şeyin temel öğeleri konusunda hemen hiçbir şey söylemiyor, cinselliğin özellikle gençliğe yansıyan kesiminde de alabildiğine katı davranıyordu:

"Duygular ve düşünceler gibi erkeklerle, kadınlar arasındaki anlayış biçimleri de alt üst oldu. Bence, doğal

nedenlerle ilk plana geçen cinsel sorunların bu yıllar arasında, gençlerin başlıca ilgi alanı durumuna gelmesi iyi değildir. Cinsel yaşamı ilgilendiren sorunlar karşısındaki yeni tavrıyla gençlik, ilke olarak kurama başvurmaksızın edemiyor. Pek çoğu tutumlarını devrimci ya da toplumcu olarak nitelendiriyor. Bunu bana güç yoluyla kabul ettirebilmeleri için çok yaşlıyım."(225)

Dişil kazanımları, kadınların kurtuluşu yanında, ama belki bundan daha da çok, toplumcu devrimin başarısı iç-in savunagelmiş izlenimini veren ve şimdi gerçekten de biraz yaşlı ve bezgin gözüken **Lenin**'e göre, yeni evlilik koşullarıyla cinsiyetler arasındaki yeni ilişkileri, sürez, kendi eytişimi içinde çözecektir. 1920'li yıllarda ise, dünyanın tüm karşı devrimcileriyle savaşmak ve Sovyet uganlığını sağlamlaştırmak güceminde bulunan güçlerin bölünmemesi gerekmektedir.

"Sınıf düşüncesiyle savaşım veren bilinçli emekçiler arasında ve Parti içinde, cinsiyetler ve evliliklerin geçmişte, günümüzde ve gelecekteki biçimleri" üzerine tüketecekleri enerji yoktur. Devrim, sürez içinde, evlilik koşullarıyla cinsiyetler arasındaki yeni ilişkileri belirleyecektir. Şimdi ise, özellikle işçi kadınların "tüm düşünceleri emekçi devrime yönelmelidir."(226)

Lenin, bu bağlamda (contexte'de), "cinsel içgüdüleri ve sevisel gerekimleri doyurmanın toplumcu toplumda bir bardak su içmek kadar sıradan ve anlamsız olduğunu" ileri süren **Bir Bardak Su Kuramı**'na şiddetle karşı çıkmakta ve bu anlayışı, "kentsoylu genelevinin birçok çehresinden biri" diye niteleyerek, böyle bir safsatanın, "toplumcuların tasarladıkları aşk özgürlüğü ile hiçbir benzerliği"(227) bulunmadığını vurgulamakta ve özetle şöyle demektedir:

"Bir Bardak Su Kuramı, gençliğimizi kesinlikle çılgın bir duruma getirdi. Ben bu kuramı, **Marxist** olmaması

bir yana, bundan da öte, karşı toplumsal görüyorum. Aslında, su içme olgusu, kişisel bir sorundur. Aşkta ise, iki ayrı ilgili vardır. Buna da üçüncü bir varlık katılır. Toplumculuk, kuşkusuz çilecilik değildir. Ne var ki, toplumculuk, aşkın bolluğuna ve bütünlüğüne bağlı bir canlılık ve yaşama zevki getirmeyi gücemli görür."

Ekim 1916'da toplumculuğun yalnızca ekonomiden ibaret olmadığını savunan **Lenin,** 1921'de, kendini tümüyle ekonomiye kaptırarak, "spor, beden eğitimi, yüzme, gezinti, her türlü bedensel ve tinsel çabalar, incelemeler, çözümlemeler, araştırmalar, bütün bunlar aynı sürezde uygulanırsa, cinsel sorunlarla yaşamdan zevk alma biçimi hakkındaki tükenmez tartışma ve yazanaklardan çok daha ötesini gençliğe kazandıracağını"[228] ileri sürmektedir.

Umarsızlığın kol gezdiği bu 1921 yılında, istemeyerek de olsa, anamalcılığa doğru tikel bir dönüş yapılmıştır. İç tecim ve özellikle, tarımsal ürünlerin alışverişi serbest bırakılmış, kalıt hakkı geri verilmiş ve işleyim kesimi kâr kurallarına göre yeniden düzenlenmiştir.

Yeni Ekonomi Siyaseti (Novaya Ekonomiçeşkaya Politika) diye anılan bu düzenlemeler, ortaya, paralı bir kitle çıkarmıştır. **Nepmen** ya da **NEP**'çiler adı verilen bu yeni katman, kısa sürezde (zamanda) aktöre iklimini etkilemiş, Devrim'in yok etmek istediği şeyleri yeniden ayaklarının üstüne dikmiştir.

Sözgelişi, "cinsellik için para ödeyebilecek erkeklerin" uçvermeleriyle birlikte, "bu hizmeti para karşılığı sağlamaya hazır bir kadınlar topluluğunun ortaya çıkmasını ve böylesi etkinliklerini yüksek görevlilerin ya da varlıklı NEP'çilerin sekreterliği maskesi ardına gizleyen bir kapatma kadınlar katmanının doğmasını"[229] ve buna karşılık cinsel gericiliğin büyük boyutlarda hortlamasını kimseler engelleyememiştir.

Esasen Devrim'le birlikte belirli ölçüde sinen cinsel gericiliğin aslında hiçbir sürez tümüyle ortadan kalkmadığı ve hatta her fırsatta da başkaldırmaktan geri durmadığı bilinmektedir.

Nitekim, 1923 yılında 17 yaşındaki bir kızın salt **Kızılordu**'da subay olduğu için sevdiği erkekle evlenmesini annesi tarafından engellenmesi ve genç kızın kendi canına kıyması üzerine, aşk gibi insanın insanlık derecesini ortaya koyan yüce bir ilişkiyi bir bardak su ile karıştırıveren basının "Kızılordu subayının böylesine geri bir ailenin kızına bağlanmasını" anlayışsızca eleştirerek, adeta gençlerin yaşam arkadaşlarını seçerlerken bile "kendilerini anne ve babalarına teslim etmelerini"[230] isteyen karşı devrimci bir tavır takınması;

1928'lerin Bakü'sünde yaşayan 20 yaşındaki acılı **Zarial Halilova**'nın kadın haklarını savunan toplantılara katılması, peçe takmayı tepimlemesi ve mayo ile denize girmesi üzerine babası ve erkek kardeşlerinden oluşan özel bir mahkeme tarafından yargılanarak ölüme mahkûm edilmesi;

Devrim'den hemen sonra Komünist Parti içinde oluşturulan **Kadınlar Kolu** (Genotdel) örgütünün 1929'da dağıtılması;

Özellikle **Stalin** dönemine gelindikte kadın erkek eşitliğinin hemen tümüyle bir yana itilerek Marxist kuramcıların baştan beri kargıya geldikleri çifte cinsel aktörenin yeniden yaşama geçirilmesi;

Aptallaştırıcı ev işleri ve aile köleliğinin kadının toplumsal nitelikteki etkinliklerinin tamamlayıcı bir parçası durumuna getirilmesi;

Doğurganlığın alabildiğine yüceltilerek on binlerce kadının **Annelik Madalyası** ile avutulması;

Kadın haklarıyla ilgili Devrim Yasaları'nın uğursuz bir **bumerang** gibi geri sektirilerek birer birer eski aktöresel kalıplara oturtulmaları;

Girişilen gerici yapılanmaların yalnızca ilk usa gelen birkaç örneğidirler...

En başta **Stalin** olmak üzere, "insanlarla değil, kağıtlarla çalışmayı dahası insanlara kağıtlar aracılığıyla bakmayı"(231) yeğleyen yeni yöneticiler, Devrim'e karşı arkadan indirilen darbeler, kurulan tuzaklar, işçi erkyurdunun gittikçe artan yalnızlığı, özdeksel ve ekinçsel yoksunluklar karşısında kadınlara düşen hizmetleri hafifleterek eşitlik sağlayacakları yerde, eski aile düzenini yeniden hortlatarak onlara birer köle ve damızlık hayvan olma yolunu açtılar.

Hiç kuşkusuz, bu, kesin "bir geri dönüştü ve bu geri dönüş, aile yaşamında özellikle belirginleşiyordu." (232)

Bu amaç yağısı dönüş, 1930'larda, yeni bir aile düzenlemesi getirdi. Sovyetler Birliği'ni ataerkil Batı toplumları ve hatta Nazi Almanyası ile eşdüzeye indirgeyen yeni düzenleme, **Lenin**'in getirdiği hemen her kazanımı geri alıyordu.

Gericiler, bu yeni düzenlemeden pek memnun oldular. Onlara göre, yeni aile yasası doğaya, aktöreye ve kadının dirimsel yapısına çok uygun düşmekteydi. Ayrıca gerek ataerkil ailenin ölmezliği ve gerekse erkeğin tartışılmaz üstünlüğü, böylece, bir kez daha kanıtlanmış oluyordu.

Aktörenin barbarlığa dönüştüğünü savlayan azgın gericilerin bitmeyen çığlıkları, kökleri çok derinlere inen dev boyutlu sorunlar, savaşın daha da dayanılmaz kıldığı yoksunluklar, yasaklanan dinsel törenleri **doğum günü** ya da **çıraklığa giriş** mutluluklarına çeviriveren toplumsal canlıcılık (animizm) ve **Lenin**'in "işçilerin kurtuluşu doğrudan doğruya kendi eserleri olmalıdır ve doğrucası kadın işçilerin kurtuluşu da gene aynı biçimde kadın işçilerin eseri olmalıdır"(233) biçimindeki sözlerini algılamaktan uzak gözüken insanlara **Octobrina** (Ekim-

kızı), **Ninel** (Lenin sözcüğünün tersten okunuşu) ve **Mir** (barış) gibi Devrim'i simgeleyen sözcükleri bebeklerine ad olarak seçtiren devrimsel kargaşa, bütün ağırlığı ile ailenin üzerine çöküvermişti.

Kuşkusuz, tarih, çürüyen ilişkileri silip atacaktır. Ancak, yeşerebildiği çok uluslu bir ülkenin somut gerçeklerinden yüzlerce yıl ileride olan **Marxist** kuram, Devrim'le birlikte yok etmek istediği çürük ilişkilerin yerine yeni ve sağlıklı bir ilişkiler dizgesi getirememişti. Yeni bir aile tipi oluşturamamıştı. Kitlelerin gerekim düzeylerini yükseltememiş, buyurgan aktörenin yerine kendi kendini yönetmeyi öngören yeni bir disiplin, tutarlı bir iç-disiplin yaratamamıştı.

Aslında, "eski koşulları ayıplayıcı tutumlar, aileden yakınmalar, toplumcu işçi sınıfı arasındaki sınır çizgisinin çok ötelerine uzanmakta"(234) ve sanıldığından çok daha derinlere inmekteydi.

Sözgelişi, eşlerin aile içindeki kılısal (tatbiki) eşitliklerini yaşama geçirmek; onların üretimlik (fabrica), işlik (atelier), sendika ve siyasetteki yasal eşitliklerini sağlamaktan çok daha güçtü. Oysa, ailenin gözbebeği olduğu bir toplumda, aile içindeki kılgısal eşitliği sağlamadan toplumsal düzeyde kadın erkek eşitliğinden söz etmek olası değildi.

Troçki'ye göre; asker, emekçi ve değişik örgüt üyesi olarak toplumsal etkinliklere daha çok katılan ve dolayısıyla düşünsel açıdan gelişen erkekle aynı olanaklara sahip olmayan kadın arasında gittikçe derinleşen çelişki, Devrim sonrası aileyi sarsan en etkin etmenlerin başında gelmektedir. Nitekim, "ailenin parçalanması denen olay, işçi sınıfındaki birèysel uyanışın acılı bir diyeminden (ifadesinden) başka birşey değildir. Emekçi kadın ve erkeğin ekinçsel düzeyleri yükselmeden, yüksek tipten yeni bir ailenin oluşturulması olanaksızdır."(235)

Kim bilir, cinsel sorunların siyasallaştırılmasını **Alman Komünist Partisi**'ne getirdiği için, **Parti**'nin sözcüsü durumundaki bir gazete tarafından "sapkınlık ve emekçi kadınlara hakaret etmekle" suçlanan, çalışan kadınlarca, "biz işçi kızların cinsel sorunlarının olduğuna nasıl inanabilirsiniz" biçiminde soru yağmuruna tutulan, Partili bir Bayan sağaltman tarafından "senin kuramın yüzkarası bir kuramdır! Bedensel boşalma sorunu, tümüyle kentsoylu kadınlarına özgü bir sorundur. Emekçi kadın içinse, böyle bir sorun sözkonusu değildir"[236] diye azarlanan **Wilhelm Reich**'in savladığı gibi, başta cinsel yaşam konusunda ortalama bir düzeyi ancak tutturabilen **Sovyet Devrimcileri** olmak üzere, "devrimci devinim, bugüne kadar, cinsel yaşamı özel" ve kişisel "bir iş saymakla" belki de "çok büyük bir yanılgıya düşmüştür."[237]

Üstelik, toplumcu devrimin görkemli amaçlarını evrimin ve bireysel kıpırdanmaların sabırlı ve engellerle dolu yoluna serivermekten çekinmeyen Sovyet yöneticileri; bir yandan "bireyin aile içindeki içdisiplin gücünün doğrudan doğruya kendi yaşamının niteliği, eşleri birbirine bağlayan değeri ve kapsamı" olduğunu vurgulayarak "yüksek tipten bir ailenin" oluşturulabilmesi için "dış gücemlemelerden"[238] asla söz edilemeyeceğini savlarlarken, gene aynı yöneticiler, bir yandan da yeniden tahtına oturttukları geleneksel ailenin en özel katmanlarına el atmaktan hiç de çekinmemişlerdir.

Nitekim, 1932 yılında toplanan **Kiev Kurultayı**'nda ulus varlığını korumak, insanlığın yok olmasını engellemek ve buyurgan aktörenin çökmesini önlemek uğruna, **Lenin**'in, Sovyet uganlığı, "eski kentsoylu yasalarını, kadına yasal bir aşağılık veren o rezil yasaları tümüyle ortadan kaldıran dünyada ilk ve tek uganlık oldu"[239] diye övündüğü çocuk aldırmayı suç olmaktan çıkaran

20 Kasım 1920 tarihli **Kararname** şiddetle eleştirilmiş ve çocuk aldırma özgürlüğüne, ailenin hiçbir içdisiplini filan düşünülmeden karşı çıkılabilmiştir.

1935'te ise, işçilere karşı hayli güçlendiğine inanan Sovyet ugancası, kendi erkesinin önemli bir bölümünü aileye aktararak, çocukların bakımı, yetiştirilmesi ve eğitimi gibi temel etkinlikleri bu kuruma bırakmıştır. Cinsellikle aile ve üreme olayı birbirine iyice karıştırılmış; evlilik, çocuklarla birlikte, yaşam boyu sürmesi gereken bir birliktelik olarak konumlandırılmıştır. "Kötü bir babanın iyi bir yurttaş olamayacağı"(240) izdemi (teması) özenle işlenmiş, baba erkesi yeniden eski altın tahtına oturtulmuştur.

1936'da, 1932 yılında toplanmış olan **Kiev Kurultayı**'nın gerici özlemleri gerçekleştirildi ve çocuk aldırmayı suç olmaktan çıkaran düzenlemeler tümüyle ortadan kaldırıldı. Gericiler, emek gücüne duyulan gerekimi, niyetlerine gerekçe olarak gösteriyorlardı. Oysa, emeğe duyulan gerekim, 1920'lerde de en azından 1936'lardaki kadar sözkonusu idi. Ne ki, tersine dönen sürünün önündekiler, 16 yıl önceki durumu tümüyle unutmuş gözüküyorlardı.

Nitekim, gözleri dönen **Bay Troud**, şöyle haykırmaktaydı:

"İnsanlara gerekimimiz var. Yaşamı yıkan çocuk düşürme olayı, ülkemizde kabul edilemez. Sovyet kadını, erkeklerle eşit haklara sahiptir. Fakat, bu, onu, doğa tarafından kendine verilen onurlu ve büyük ödevden alıkoyamaz; O, annedir; o yaşam verir! Ve bu, kuşkusuz, kişisel bir sorun değil; çok önemli olan toplumsal bir sorundur."(241)

Çocuk aldırma yasasının ortadan kaldırılmasını isteyen **üreme severlerden** biri de **Yüksek Sovyet Mahkemesi** üyelerinden evlilik sorunları uzmanı **Bay Soltz** idi. **Soltz**, aşağı yukarı şöyle diyordu:

"Çalışmayan kimsenin kalmadığı bir toplumcu toplumda **analık sevincini** yok etme hakkı olamaz. Yaşamın mutlu olduğu bir ülkede çocuk aldırmayı hapisle cezalandırmak gereklidir. Tıpkı içsıkıcı anamalcı ülkelerde olduğu gibi. Bizim, nüfusa gerekimimiz var. Onun içindir ki, çocuk taşımaktan asla çekinmeyiniz."(242)

Marxist kuramcı **Troçki, Pandora'nın Kutusu**'ndan fırlayıp çıkan bu kötülük güçlerinin gürültüleri arasında, gittikçe cılızlaşan sesini duyurmaya çalışıyordu:

"Bu efendiler, toplumculuğun, kadını çocuk aldırmaya iten nedenleri ortadan kaldırması ve onlara **Analık Sevinci**'ni polis gücüyle tattırmaya çalışması **gerekmediğini** unutmuşa benziyorlar. Çünkü, en yüksek bir Sovyet yargıcı olan **Soltz,** çocuk aldırma yasasına karşı çıkarken, Merkez Yönetim Kurulu, kimsesiz ve öksüz çocukların yetiştirilmek üzre özel ellere verilmesi için karar çıkarmaktadır."(243)

Ama, gemi azıya alanların **Troçki**'yi filan dinlemeye hiç niyetleri yoktu. Sözcüklerin anlamları değiştirilmeye, devrimci etkinliklerin içleri boşaltılmaya çoktan başlamıştı. Nitekim, Komünist Partisi'nin Merkez Yayın Organı olan **Pravda** gazetesi, coşkulu bir başyazısında şunları yazabiliyordu:

"Biz, Sovyet ailesinin güçlenmesinden söz ettiğimiz zaman, evlilik, kadınlar ve çocuklar karşısında kentsoylu davranışının kalıntılarıyla savaştan sözetmiş oluyoruz. Çocuksuz bir kadına acımamız gerekir. Çünkü, o, gerçek yaşam sevincini tanımıyor demektir. Dünyanın en özgür ülkesinin parlak vatandaşları olan Sovyet kadınları, anneliğin ne kadar hayırlı birşey olduğunu bilirler. Ailemizi korumak, sağlam Sovyet kahramanları yetiştirmek ve geliştirmek gücemindeyiz. Aile sönmeyecek, güçlenecektir."(244)

Öyle sanırız ki, kendini çiğneyen sağaltmanları 1-2 yıl hapis yatıran, anneleri ise önce uyaran ve sonra gittikçe artan para cezalarıyla baskı altına alan bu 1936 düzenlemelerini övgüleyen böylesi seslerin, kadını kocası ile çok çocuk doğurarak erkyurduna hizmet etmesi gereken aşağı bir yaratık gören **Faşist** ya da **Irkçı** yaklaşımlarla öyle pek bir ayrımı yoktu.

Üstelik bunlar, daha 1914 yılında, "gericiler, boşanma serbestliğine karşıdırlar. Onlar, bu yasanın dikkatle ele alınması gerektiğini söyler ve yüksek sesle bunun ailenin çözülüp dağılması olacağını ilan ederler. Demokratlarsa, boşanma özgürlüğünün ailenin çözülüp dağılmasına neden olmayacağına, tersine, uygar bir toplumda biricik olanaklı ve sağlam temel olan demokratik temel üzerinde aileyi güçlendireceğine inanırlar"(245) diye yazan **Lenin**'i de dillerinden düşürmezler. Hem durmadan **Lenin**'i sayıklarlar, hem de boşanmayı alabildiğine güçleştirirler.

Nitekim, 1936 düzenlemelerine göre, nüfus görevlileri, yalnızca eşlerin ortak istenciyle gerçekleşen boşanmaları deftere işleyeceklerdi. Eşlerden birinin isteğiyle boşanma ise, nerdeyse olanaksız duruma getirilmişti.

Bir kez, boşanma ve boşanmadan alınan vergiler, boşanma nedenlerine göre derecelere ayrılmıştı. Sözgelişi, daha çok **tensel** istekleri diyemleyen **Eros**'un, evlilik için yeterli bir temel oluşturabileceği tepimlenmekteydi. Evlilik, tüm ilişkilerin en temeli, en yetkini ve en soylusu olan **Agape**'ye, yani sevgiye, aşka dayanmalıydı. Evlilik kurulurken Eros'un Agape sanılması boşanmada birinci derecede neden sayılıyor ve böylesi yanılgı eşlerden 30-50 ruble arasında **boşanma vergisi** alınıyordu. İkinci derecede nedenlerden dolayı boşananlardan 150 ve üçüncü derecede nedenlerden dolayı boşananlardansa 300 ruble isteniyordu.

Böylesine ağır bir vergiyi, 1936 Sovyetlerinde, pek az emekçi ödeyebilecek durumdaydı. Bu ise, yeni bir umarsızlık ortamı, yeni bir mutsuzluk kaynağı, yeni bir yedirmenlik (rüşvet) konusu ve yeni bir fuhuş pazarı demekti.

Sözün özü o ki, artık, sürü tam anlamıyla tersine dönmüştü. Şimdi, en arkadakiler en öne geçmişlerdi. "Yasa koyucular, yazarlar, mahkemeler, milisler, gazeteler, okullar; hepsi, herşey, herkes yeni bir yöne doğru sürükleniyordu."

"Yöneticiler, halkı, kırılan aile kabuğunun parçalarını yeniden yapıştırmaya gücemliyorlar. Yalnızca gücemlelemerle kalsalar iyi, fakat aşırı cezalarla da gözdağı vererek, bunu, etkin toplumculuğun kutsal çekirdeği olarak kabul etmeye itiyorlar. Bu geriye dönüşün sonu nereye varacak? bunu kestirmek güçtür" diye çırpınan **Troçki**, sözlerini şöyle sürdürüyordu:

"Ekim Devrimi'nin koyduğu evlenme ve aile yasaları, bir zamanlar pek geçerli bir övünç konusu iken, şimdi, kentsoylu ülkelerinin hazinelerinden ödünç alınan yasalarla sakatlanıp kötürüm durumuna getirilmektedir. Bu geriye dönüş, kusturucu bir ikiyüzlülük olmaktan başka, gücemleyici ekonomik isteklerden de öteye geçiyor. Aileyi bugünkü aktöresel durumuna gücemleyen (zorlayan) başlıca neden, hiç kuşkusuz, kendi ilişkilerini belirli bir rütbe silsilesine oturtmak için bürokrasinin duyduğu gerekimlerdir. Kırk milyonluk gençliği kendi uganlığına ve erkesine destek sağlamak için sıkıdüzene sokma gerekimidir."

"Termidoryen yasaları, kentsoylu örneklerine doğru bir dönüşü vurguluyor ve bu geri dönüş, yeni ailenin kutsallığı gibi gevezeliklerle örtbas edilmeye çalışılıyor. Toplumcu batış kendi yüzünü ikiyüzlülük dolu bir saygıyla gizlemeye uğraşıyor."(246)

Üretkenliğe övgüler düzen gericiler, eşleri çocuk aldırmaya gücemleyen toplumsal koşulları görmek istemiyorlardı. Gerçekten de Devrim, "içine kapalı küçük bir girişim olan ailenin yerini geliştirilmiş bir toplumsal bakım ve gönenç dizgesiyle" değiştirememiş, "doğumevleri, çocuk bakım merkezleri, çocuk yuvaları, okullar, toplu yemekevleri, toplu çamaşırhaneler"[247] yaygınlaştıramamıştı.

Ev yönetimiyle ilgili görev ve yükümlülükleri henüz toplumcu toplumun kurumları üstelenememişlerdi.

Nitekim, yuvarlardaki çocuk sayısı, 1930 ile 1935 arasında, 370.000'den yalnızca 1.800.000'e çıkarılabilmişti. Bu, %386,48'lik bir artış demekti. Beş yıl içinde ve onca olanaksızlıklara karşın gerçekleştirilen bu artış, elbette azımsanamazdı. Ne ki, sayıları "40.000.000'u bulan Sovyet ailelerinin oluşturduğu okyanusta, yalnızca bir damla"[248] olmaktan öte gidemiyordu.

Üstelik, bu sınırlı yatakların en iyi ve büyükçe bir bölümü de yönetici ve teknik personelin, Stakhanovist'lerin(*) çocuklarına ayrılıyordu.

Bu yıllarda başkent "Moskova'da binden fazla çocuk Olağanüstü Güç Aile Koşulları içinde yaşıyordu. Gideceği hiçbir yeri olmadığı için sokaklara düşen çocuk sayısı 1500 dolaylarındaydı. 1935'in sonbaharında, Moskova ve Leningrad kentlerinde 7500 kadar anne ve baba çocuklarını bırakıp gittikleri için mahkemeye çıkarılmışlardı."

Fuhuş da alabildiğine artmıştı. Nitekim, **İzvestia** gazetesi, "başkent sokaklarında, 177'si işçi, 92'si sekreter, 5'i üniversite öğrencisi olmak üzre, 1000'e yakın kadının kendilerini sattıkları için tutuklandıklarını" yazmaktaydı.

(*) Stakhanov: Amacı üretimi hızlandırmak ve verimi artırmak olan dizge.

Troçki'ye göre, kimsesiz çocukların ve fuhşun yeniden türeyivermelerinin "asıl nedeni, eski aile tarzının, bu tarzın yerini alacak yeni kurumlardan çok daha çabuk çöküşüyle doğrudan doğruya istihkak dağıtma yönetimini ortadan kaldıran para ilişkilerinin yeniden ortaya çıkmasından" başka birşey değildi.

Gerçekten de yaygınlaşan gerici tepki ve yeni uygulamalar, bir yandan "otomobilli haremin egemen tabakaları" yozlaştırarak" "uganlığın gönençle birleştiği o yüksek orunlarda fuhşun birbirine hizmet etmenin ince bir biçimi durumuna dönüşmesine"[249] neden olurken, bir yandan da buyurgan ailenin güçlenmesi için her türlü olanağı hazırlamıştı.

Bu gelişme süreci içinde, 8 Temmuz 1944 tarihli bir **Aile Kararnamesi** ile yalnızca yasal evliliklerin karı ve koca için hak ve ödevleri gerekli kılacağı hükme bağlandı.

Boşanmak isteyenler, bir dilekçe ile önce **Yargı Kurulu**'na başvuracaklardı. Kurul, böyle bir dileği geri çevirme hakkına sahipti. Dilekçenin kabulü durumunda ise Kurul eşleri uzlaştırmaya çalışacak ve ancak önemli durumlarda boşanmaya karar verebilecekti.

Boşanmanın gerçekleşmesi durumunda eşlerden para alınacak ve bu para, boşanmanın sayısına göre de artırılabilecekti. Öyle ki, ödenecek boşanma cezası, kimi durumlarda, 2000 rubleye kadar çıkarılabilecekti.

Lenin'in, "yalnızca toplumcu devrim, evlenme, boşanma ve evlilik dışı doğan çocuklar konusunda kesin olarak tutarlı demokratik bir devrimdir"[250] diye övünmesinden tam 22 yıl sonra, bu kararname ile evlilik dışı çocukların nüfus kağıdındaki **baba yerinin** boş bırakılması karara bağlanıyor ve çocuğu kabullenen birileri çıksa bile, bu durum gene de değiştirilemiyordu.

İnsanların adlarının ancak baba adı ile birlikte anıldığında tamam sayıldığı bir toplumda bebeğin kimli-

ğindeki baba yerinin boş bırakılması ya da **procherk** sözcüğüyle doldurulmasının yaratacağı sıkıntıyı anlamak sanırız pek güç değildir.

Yaklaşık 40 yıl sonra; "ekonominin gelişmesinde bir tempo artırımı, büyümede yeni bir niteliğin tutturulabilmesi; etkin bir sosyal politikanın izlenmesi; üretimin en ileri ölçüde yoğunlaştırılması ve toplumsal adaletin tutarlı bir biçimde gerçekleştirilmesi" biçiminde özetlediği **Perestroika** (Yeniden Yapılanma) politikası ile "toplumsal adaletsizliğin temel kaynağı, yani insanların insanlar tarafından sömürülmesini, üretim araçları karşısındaki eşitsizliği ortadan" kaldırdığını ileri sürdüğü toplumculuğu yaşama geçirilip daha da yetkinleştirilebilmesi için "toplumcu ekonomi düzeneğinin en önemli değişimi" amacı ile girişilen savaşımda, "erkeklerle aynı haklara sahip, hatta kimi konularda daha bile ilerde" oldukların savladığı Sovyet kadınlarına, aslında, "yaşamın akışının kopmamasını sağlama, gerilen sinirleri yatıştırma ve öfkeli yürekleri yumuşatma"(251) gibi edilgen görevler vermeye yatkın olduğu anlaşılan **Mihail Gorbaçov**'lara kadar yansıyıp gelen bu 1944 aile düzenlemelerini gerçekleştiren **Kremlin** yöneticilerinin yaklaşımları, doğrudan doğruya "çocuk yapınız, bir sürü çocuk; nicelik güçlüdür"(252) diye haykıran **Mussolini** ile "Alman kız çocuğu, bir gün gelecek bir Alman Annesi olacaksın; hep bunu düşün"(253) diye tepinen **Hitler**'i çağrıştırmaktaydı.

Gerçekten de bu düzenlemelerle, kadını bir **işgücü, yaşayan bir çalışma birimi** biçiminde değerleyen görüşlerden vazgeçilmiş; bunun yerine, özel, doğal ve çok önemli bir tamamlayıcı toplumsal görev olması gereken annelik, **yaşamın akışının kopmamasını** sağlayan bir birincil ödev olarak ilk plana çıkarılmış ve doğurganlık

alabildiğine yüceltilerek kadın, yeniden bir gönüllü **kuluçka makinası** kertesine indirgenmiştir.

Çok çocuklu ailelere, yardım edilmeye başlanmıştır.

Kadını, aile yuvasının bekçisi olarak gören **Mussolini**, o ölümsüz çok memeli kurtçalarını, beşer binlik gümüş liralardan oluşan ödüllere nasıl boğmuştuysa; anne ve ulus imgelerini iyice özdeşleştiren **Hitler,** ucu insan üretimi özel bölgelerine kadar uzanan o azgın ırkçı nüfus artırımı girişimleriyle kadını nasıl da tam bir döl yolu Madonnalığı ile varsıllaştırmıştıysa; 1944'lerin Sovyet yöneticileri de doğurgan kadınların sarkık göğüslerini onur madalyaları ile donatıvermişlerdir.

Nitekim, **niceliğin gücüne** yürekten inanan Sovyet yöneticileri, evli olsun olmasın, 10 çocuk doğuran her yürekli kadına, bir **Kahraman Ana** madalyası takmışlardır. 9 çocuklu kadınlar **Birinci**, 8 çocuklular **İkinci**, 7 çocuklularsa **Üçüncü** dereceden **Analık Onur Madalyası** ile onurlandırılmışlardır. 6 ve 5 çocuklu kadınlar, yalnızca **Analık Madalyası**'yla yetinmek güceminde bırakılmışlardır.

1969'da çıkarılan **Evlilik ve Aile Yasası**'nın henüz kamuoyunda tartışılmakta olduğu 1967 yılının sonlarında, yani **Prof. Dr. Mihail Sonin** gibi yetkililerin:

"Baba yeri boş bırakılmış doğum belgeleriyle dolaşmak gücemindeki çocukların uğradığı içsel çöküntü, azımsanamayacak bir yıkımdır" diye uyarıda bulunduğu;

Sibirya'nın **Omsk** kentinden yazan bilim işçisi ve pekçok benzeri gibi, "boşanan erkeklerin ücretlerinden kesilen bu büyük miktarları kim hesapladı? Geçimliğin (nafakanın) böylesi, yozlaşmayı beslemektedir. Eski eşime, çocuğumuz için, gelirimin dörtte birini veriyorum. Şimdiki ailemde dört çocuğumuz var. Yeni eşim çalışmıyor. Babam da bizimle oturuyor. Yaşlı. Her bağımlı eşit paya sahip olmalı. Esasen, geçimliğin yerinde kul-

lanıldığını da çevremde pek görmedim" diyen bağrı yanıkların tepindiği;

Kimi gençlerin, "babam, ben daha bir yaşında iken annemi ve beni bırakmış. Şimdi gelmiş, benden kendine bakmamı istiyor. Bu doğru mu?" diye sorduğu;

Kimilerinin de "eski Yunan'da, oğul, kendine bir zanaat öğretmemişse, babasına bakmakla yükümlü değildi. Babam bizi, ben okuldayken bıraktı. Beni annem yetiştirdi. Şimdi ikinci karısı babamı evden attı. Yasaya göre, babamın geçiminden ben sorumluyum" diye yakındığı o coşkulu günlerde;

"104 bini **Kahraman Ana**, 260 bini **Birinci**, 669 bini **İkinci**, 1 milyon 528 bini **Üçüncü** dereceden **Analık Onur Madalyası**; 2 milyon 777 bini **Birinci** ve 5 milyon 009 bini de **İkinci** dereceden **Analık Madalyası**"(254) olmak üzre, tam 10 milyon 347 bin Sovyet kadınının göğsünü doğurganlık madalyası süslemekteydi.

1969'da çıkarılan yeni **Evlilik ve Aile Yasası**'nın da 1944'lerin ataerkil yaklaşımını tümüyle yok ettiği söylenemez. Tam tersine, bu yasa, "toplumcu aktöre ilkeleri üzerinde temellenen Sovyet ailesinin daha da güçlendirilmesini"(255) öngörmekte ve özellikle annelikle doğurganlığı alabildiğine yüceltmektedir.

Gerçekten de sözkonusu yasa, hayli tutucu bir görünüm sergilemektedir. Eski, o Devrim öncesi geleneksel yapıyı yansıtmak ister gibidir. Erkyurdun aileyi güçlendirme girişimleriyle tam bir uyum içindedir. Kadınların önünde yeni bir kurtuluş kapısı açmaması bir yana, tersine, kadınlarla ev ve ev işlerini iyice özdeşleştirmektedir.

Yasa'da, 1977'de kabul edilen **Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Anayasası**'nın **"Devletçe Korunur"** dediği aileyi oluşturacak kadın ve erkek için evlenme yaşı 18 olarak saptanmaktadır. Ne ki, yerel gö-

reneklerin ağırlıkta olduğu yörelerde bu yaş 16'ya kadar indirilmekte; daha aşağı yaştakilerin evlenmelerine izin verilmemektedir.

Gerek 1977 Anayasası'nın 53'üncü maddesi ve gerekse Evlilik ve Aile Yasası'nın 1'inci maddesinin, nikahın "kadın ve erkeğin gönüllü olarak uzlaşmaları üzerine" yapılacağı, eşlerin "aile ilişkilerinde tastamam eşit haklara"(256) sahip olacağı; "tüm aile ilişkilerinin kadınla erkeğin gönüllü evlilik birliği ve her türlü özdeksel kaygıdan uzak sevgi, dostluk ve saygı duyguları üzerinde"(257) kurulacağı özenle vurgulanmaktadır.

Evlilik ve Aile Yasası, "Sovyetler Birliği'nde annelik sevilgen (populaire) bir onur ve saygıyla çevrelenmiştir ve doğum devlet tarafından korunur ve özendirilir"(258) hükmünü içermekte, 1977 Anayasası ise, "devlet, geniş çocuk kuruluşları, örgütler ağının kurulması ve geliştirilmesi, çocuk doğumu durumunda yardım parası ödenmesi, çok çocuklu ailelere yardım parası ve üstünlük sağlanması, yine aileye başka yardım paralarının verilmesi yoluyla aileye yardım eder"(259) demektedir.

Ancak, 1969 Aile Yasası'nda, 1944 düzenlemelerinde olduğu gibi doğurganlık, adeta gücemli tutulmuş da değildir. Nitekim, gebeliğine son vermek isteyen bir kadın, son aybaşını izleyen 12 hafta içinde ve çocuk aldırmasının sağlık açısından herhangi bir sakınca taşımaması koşulu ile yetkili bir sağaltman aracılığıyla istemediği bir bebeği doğurmaktan kolayca kurtulabilir.

Bebek aldıran bir kadın, 3 gün süreyle bakımevinde (clinique) alıkonur. Bakımevinden çıkarılırken de 5 gün ücretsiz sağlık izni yazılır.

Bebek aldırma olayının bir bakımevinde ve yetkili bir sağaltman eliyle gerçekleştirilmesi yasal bir gücemliliktir. Tersi, ağır cezaları gerekli kılmaktadır.

Bebek aldırma işi, kadınla sağlık görevlileri arasında bir giz olarak kalır. Hiç kimseye haber verilmez. Gizlilik, her koşulda korunur.

Natalia Baranovskaya, Öbürleri Gibi Bir Hafta adlı bir uzun öyküsünde, böyle bir gizlilikten sözetmektedir:

Öykünün kahramanlarından biri olan **Lucia**, yoğruk (plastique)'la ilgili bir deneylikte çalışmaktadır. **Yakov Petroviç**, bu deneylikte çalışanların yöneticisidir.

Lucia'nın kocası, tanınmış bir bilim adamıdır. Ailesini rahatça geçindirebilecek kadar para kazanmaktadır. Kooperatiften aldıkları geniş bir dairede otururlar.

"Kocası **Lucia**'nın işi bırakmasını ve daha çok çocuk doğurmasını" istemektedir. **Lucia** ise, buna pek yanaşmaz. O, annelerin ev dışı işlerinde başarısızlıklara uğradıklarını görmekte, onların durumuna düşmeken kaçınmaktadır.

Deneylikteki çalışmaları sırasında yeni bir yoğruk (plastique) bulur. Fakat, **hamiledir.** Buluşunu açıklayamadan başının derdine düşer.

Lucia, aynı deneylikte çalışan iki çocuk annesi **Olga Voronkova**'ya şöyle anlatır:

"Olga, bana yeni bir yoğruk ve Yakov Petroviç hakkında sorduğun soruyu anımsıyor musun?.. Gülünçlü bir öykü bu... Benim buluşumdu. Ancak, gebeydim ve çocuğu yapmaya karar verdim. Son anda korktum ve çocuğu aldırdım. Şimdi, buluş Petroviç'in oldu; benimse çocuğum bile yok. Her sürezki gibi bundan kocama söz etmedim. Kolay oldu. Leningrad'a birkaç günlük bir iş yolculuğu. Gebe kaldığımı ona hiç söylemem."(260)

Yapılan araştırmalar, Sovyetler Birliği'nde, Bayan **Lucia** gibi çocuk istemeyen kadınların aslında çok az olduğunu, tersine, "kadınların %99'unun çocuk sahibi olmak isteğinde bulunduklarını ortaya koymuştur."(261)

Ancak, gebe kadınların daha **kolay** işlere alınmasına, çocuk parasının her doğumdan sonra biraz daha artırılmasına, doğum öncesi ve sonrası izinlerinin hayli çekici bir duruma getirilmesine, çok çocuklu ailelere konut edinme kolaylıkları sağlanmasına, kadınların %99'u-

nun çocuk doğurmak istemesine ve doğurganlığın alabildiğine yüceltilmesine karşın, gene de doğum oranı gittikçe azalmakta, Sovyet ailesi gittikçe küçülmektedir.

Tüm Sovyet Cumhuriyetleri'ndeki ortalama aile büyüklüğü 1939'da 4,1 iken, bu büyüklük, 1970'de 3,5'e düşmüştür. Yüz kişi başına düşen doğum oranı ise, 1940'da 31,1 iken, bu oran da 1968'de 17,3'e inmiştir.(262)

Gelişmiş öbür Batı toplumlarında da görüldüğü gibi, Sovyet ailesinde gözlenen bu küçülmenin, kuşkusuz birçok nedeni vardır.

Bu nedenlerin en başında, belki de 50 yaşın altında okuma yazma bilmeyen üyesi kalmayan Sovyet kadınının **çağdaş** bilinci gelmektedir.

Bir **Türk** atasözü **niteliksiz kavunun çekirdeği çok olur** der. Bunu pek dikkate almayan yeni **Malthusçu**'lar, özellikle geri kalmış ülke kadınlarını **kıraç** döllüklerine birer **Troya Atı** yerleştirerek, acılı **Aineias**'ları, daha dölüt iken yok etmek isterler. Nüfus artışına karşı en etkili savganın (silahın) toplumsal, ekonomik ve ekinçsel gelişme olduğunun bilincinde olan **Engels** ise, kıyıma dayanan çözümsüz yöntemleri tepimleyerek, "eğitimin, insanın üreme güdüsüne gem vurmak için tek yol" (263) olduğunu savunur.

Bugünkü Sovyet kadınının aşırı doğurganlık karşısındaki tavrı, **Engels**'in görüşünü kesinlikle doğrulamaktadır.

Öte yandan, Sovyet kadını; gebeliği, doğurmayı, çocuk bakımı ve ev işlerini, ilerlemesinin önüne dikilen en büyük engeller olarak görmektedir.

Bütün çabalara karşın, gerçekten de bu ülkede henüz çocuk bakımı ve ev işleri yeterince toplumsal kurumlara aktarılamamış, hatta ev işlerini kolaylaştırıcı araçlar bile yeterli ölçüde yaygınlaştırılamamış ve bun-

lara bağlı olarak, "kadının aile ve günlük yaşamın öbür alanlarındaki etkin ve yaratıcı katılımı sağlanamamıştır."(264)

Sovyet kadınlarının "%30'u ev araçlarının çeşitlendirilmesini, bu araçları kiralayabilecekleri yerlerin artırılmasını, hazır yemek veren aşevlerinin çoğaltılmasını; %50'si daha çok çamaşırhane yapılmasını ve öbür hizmet kurumlarının yeterli kılınmasını istemektedirler."(265)

Kadınların büyük bir bölümü ise, işleri kolaylaştırıcı araçların yaygınlaştırılması yanında, kocalarının da ev işlerine daha çok katılmaları gerektiğini ileri sürmektedirler.

Gerçi, "yapılan araştırmalar" bu ülkedeki evli erkeklerin "%49.7'sinin çocuk bakımı ve yetiştirilmesine katıldıklarını, %32,3'ünün yemek pişirdiğini, %16.1'inin çamaşır ve %55.6'sının da bulaşık yıkadığını göstermektedir."(266)

Ne ki, **Mihail Gorbaçov**'un, "sağlıklı bir temele kavuşmasını ve aktöresel (éthique) gizilgücünün yükseltilmesini tümüyle güncül (actuel) nitelikte bir görev olarak"(267) gördüğü Sovyet ailesinde, sersemletici ve yerinde saydırıcı ev işlerinin hemen hepsi, tıpkı çocuk doğurmak gibi, hâlâ **kadın işi** sayılmaktadır.

Kaldı ki, "toplumcu yaşam biçiminin, **kölecil** işlerin eşit paylaşılmasını değil, fakat, **ev köleliğinin**, toplumsal bir kurum olarak tümüyle ortadan kaldırılmasını; ev işlerinin eşit bölüşülmesini değil, fakat, bu sıkıcı ve bunaltıcı işlerin tümüyle kamu hizmeti kuruluşlarına aktarılmasını"(268) öngördüğü de unutulmamalıdır.

Üstelik, **bunaltıcı, sıkıcı** ve **kölece** olduğu vurgulanıp duran ev işleri, karı ile koca arasında öyle eşit paylaşılmış filan da değildir.

1970'lerde gerçekleştirilen bir araştırmaya göre, çalışan bir Sovyet kadınının toplumsal etkinliklere, oku-

maya, ek eğitime ve dinlenmeye ayırabildiği ortalama sürez (zaman), erkeğin bu konulara ayırabildiği sürezin ancak **yarısı** kadardır ve bu kadınlar, geceleri de erkeklerden bir saat daha **az** uyumaktadırlar.

Tanınmış bir Sovyet yayımcısı olan **Elena Andreyeva** şöyle demektedir:

"Sovyetler Birliği'nde erkekle kadın yasa önünde eşittir. Bu, büyük bir kazanımdır. Ancak, bu yasal eşitlik, henüz yaşama geçirilememiştir. Çünkü, pekçok ailede kadın, uğraşısının (mesleğinin) yanı sıra ev işlerini de tümüyle üstlenmek durumundadır."(269)

Kısaca dendikte, alınan yol azımsanamaz olmakla birlikte, bugünkü Sovyetler Birliği'nde, kadınla erkek arasındaki o tarihsel çelişki, henüz tümüyle ortadan kaldırılamamıştır.

Toplam iş gücünün yarısını oluşturan kadınlar, toplam kazancın ancak üçte birini almaktadırlar.

Kadınların gerçek özgürlüklerine bütün dünya halklarının sosyal ve ekonomik baskılardan tümüyle kurtarılmalarını ve "herkes için aynı yaşama ve tüketim koşullarının" sağlanmasını amaçlayan komünist bir toplumda kavuşabilecekleri; "herkese kendi yeteneklerine göre, herkese kendi çalışmasına göre"(270) pay ve orun vermeyi öngören Sovyet topluluğunun ise komünist değil, henüz toplumcu bir aşamada bulunduğu ileri sürülerek, ev işlerinin kamu kuruluşlarına aktarılması ile kadın hak ve özgürlüklerinin daha da genişletilmesine ilişkin gücemli düzenlemeler, ertelenip durmaktadır.

Bu arada, "ancak güçlü ve ileri bir işleyim ile büyük ve yüksek derecede makineleştirilmiş bir tarıma dayanan ve uygulamada yurttaşların çok çeşitli gerekimlerini tastamam karşılamayı toplumsal gelişmenin başlıca ve dolaysız amacı sayan bir toplumcu toplumun gelişmiş olarak" nitelendirilebileceğini ve "ancak öylesine gelişmiş bir toplumcu toplumun komünist kuruculuğuna

başlama olanağı"[271] verebileceğini savlayan **Stakhanovist** yetkililer, kadın olgusunu ve istencini yeterince içermeyen hiçbir toplumsal atılımın başarıya ulaşamayacağını da çoğu kez unutmaktadırlar.

Nitekim, "kadının günlük yaşamın her alanına etkin ve yaratıcı bir biçimde katılımının sağlanmasının toplumcu toplumun ana amaçlarından biri"[272] olduğu vurgulanıp duran bu ülkede, teknik eğitim gören insanların yarısından çoğunun kadın olmasına karşın, hemen hiçbir büyük projenin başında kadın bulunmamaktadır.

En bunaltıcı, sıkıcı, yerinde saydırıcı ve kölece hizmetlerden oluşan "aile görevlerinin" tepimlenmesinin (reddedilmesinin), en azından "uğraşı (meslek) ve katılımcı amaçların" tepimlenmesi kadar "kadının kişiliğini"[273] yoksullaştıracağı görüşü, koyu bir erkyurt (devlet) düşüngüsü olarak yürürlüktedir.

Alt düzey eğitim kurumlarındaki öğrencilerin %52'si kadın iken, bu oran, üniversite sıralarında %44'lere düşmektedir.

Temel eğitim basamaklarındaki öğrencilerin %50'sini kızlar oluştururken, ülke genelindeki kadın mühendis oranı %30'larda kalmaktadır.

Üst düzeylerde yöneticilik yapan kadınlar, çalışan kadın sayısı ve uğraşılar içindeki oranlarıyla uyumlu birbiçimde temsil edilmemektedirler.

Kısacası, "komünist aktöre ilkeleri üzerinde temellenen Sovyet ailesinin daha da güçlendirilmesine"[274] ilişkin **bumerangsal** özlemlerin en temel yasalara girip yerleşmesi; "ana ve babanın çocukları üzerindeki etkilerinin "yerine hiçbir şeyin geçemeyeceği ve onların evdeki koşullar altında çocukları ile doğrudan doğruya ilgilenmelerinin gelecekte de bugünkünden daha az gerekli" olmayacağı ve "ailenin esas amacının geleceğin insanlarını yetiştirmek ve eğitmekten"[275] ibaret olduğu

türünden savların tartışılmaz birer gerçekmiş gibi yaygınlaştırılması; aile kurumunun yeniden toplumun ortadireği, temeli ve düzenin yıkılmaz kalesi durumuna getirilmesi:

"Kadının fizyolojik yapısında bir tür doğuştan gelme aşağılık duygusu olmalı" diyebilen **iskeletçilerin** sayısını;

"Dişiliği, güçsüz, yumuşak, boyuneğici ve ille de cinsel açıdan çekici olmak diye algılayan" **yatakseverlerin** bencilliğini;

"Kadınları ev işlerinin köleliğinden kurtarma savaşımının kadındaki kadını yok etmek, onları yeni bir insan yetiştirmenin mutluluk ve sorumluluğundan iletisiz kılmak" anlamına gelemeyeceğini haykıranların **üreme** tutkularını;

"Olağan bir kadının sevilmek, özlenmek; bir aileye, kendi evine sahip olmak istediğini kim yadsıyabilir?" diye soranların **sayrılı** merakını;

"Dişiliğin, bir dizi basmakalıp tanımları dışında, daha değişik tanımları olmalı. Örneğin, uzun ve güç bir görevden dönen erkeğin traşsız yanağına bir kadının yumuşak eli dokunduğunda ya da umutsuzluğun ruhu sardığı, yenilginin kaçınılmaz göründüğü bir anda, erkeğin ruhunda savaşımı sürdürme isteğini uyandıran kadındır. Başarısızlık hayaletinin arkasına sürüklenirken, erkeğinin kulağına eğilip **üzülme sevgilim; herşey düzelecek** diye fısıldayarak onu yeniden umuda kavuşturan kadındır. Dişilik budur, anlamı ve gücü burada yatar"(276) diye sayıklayan hystérique **tinselcilerin** coşkusunu;

"Eski bir meselde şöyle denir: Dünyada üç temel değer vardır: Bize yaşama gücü veren ve sağlak kazandıran günlük ekmek. Kitaplarda bulunan ve tüm sürezlerin bir bağlam (contexte) oluşturmasını sağlayan bil-

gelik. Bir de yaşamın akışının kopmamasını sağlayan kadın..."

"Tüm çağlar boyunca en iyi düşünürler, kadının barış sağlayıcı işpayını, gerilen sinirleri yatıştırma ve öfkeli yürekleri yumuşatma yeteneğini vurgulamışlardır"(277) biçiminde konuşan **yatıştırıcı düşkünlerinin** geçmişe bağımlılıklarını alabiliğine artırmıştır.

Ne ki, kadını geleneksel konumuna döndürmek isteyen böylesi erkek erekçilerinin (andokrasi yanlılarının) yoğun baskıları, gövdeyapısal bir yazgı olduğu savlanan geriletici gebelik, annelik sevecenlikleri ile sarmalanan çocuk bakımı ve dişil kişiliğin varsıllaştırılabilmesi için koşullanan köleleştirici ev işleri gibi olumsuzluklara karşın, gene de "herkesin ekmeği ve gülleri olmasını isteyen"(278) **Ekim Devrimi**'nin kadına büyük olanaklar kazandırdığı, aydınlık çevrenlerde (ufuklarda) onu geri dönülemez doruklara ulaştırdığı, onun gelişme yolu üzerindeki tüm yasal engelleri kaldırdığı, erkekle eşitliğini Sovyet Anayasası'nın güvencesi altına aldığı asla görmezlikten gelinemez.

Moskovalı bir Bayan Mimar, toplumsal üretime, siyasal, bilimsel ve ekinçsel etkinliklere çok etkin bir biçimde katılmanın kıvancını yaşayan ülke kadınlarının durumunu şöyle özetlemektedir:

"Bizden eski konumumuza dönmemizi istemek, salıverilmiş bir tutukluya, karşılıksız kalıp yemek yediği hücresine geri dönmesini salık vermek gibi bir şeydir. Burada hiçbir sav geçerli olamaz. Tarihsel olarak kölelik cezamızı çektik. Bugün, o eski sözde güvenliğin düşüncesi dahi tüylerimizi ürpertmeye yetiyor."(279)

Artık; okuyacağı okulu, tutacağı işi, yaşayacağı eşi ve yaşama tarzını özgürce seçebilen, kadın sorunsalının özünü oluşturan cinsel özgürlüğün sürezle töre içine girebileceğini kanıtlayan ve sevişmenin ücreti öde-

nen bir hizmet olamayacağını gösteren Sovyet kadını, gerçekten de eski konumuna döndürülemeyecek bir yerdedir. Artık o, gücünü yalnızca özel aile ekonomisinin çıkarları uğruna tüketmenin çok ötesinde, toplumsal yararın çok önemli ve bağımsız bir **emek birimi** durumuna gelmiştir.

Anamalcı toplumlarda kadınlara kapalı olan birçok işleyim dalı, Sovyet kadınına açıktır. Kadın ve erkek işi diye bir ayrım yoktur. Eşdeğer işlerdeki ücret, her iki cins için de eşittir.

Kadınların ülke genelindeki işe alınma oranı %92.5'e, emek gücü içindeki oranı ise %53'e varmıştır. Tıp doktorluğu, üniversite öğretim üyeliği, mühendislik ve lise öğretmenliği gibi dört saygın uğraşı dalındaki kadınların sayısı, aynı hizmet alanlarındaki erkeklerin sayısından daha çoktur.

Sağaltmanların %75'i, ulaştırma ve bilimsel etkinliklerde görev alanların ise %50'si kadındır.

Yaşları 30'un altında olan kuşaklarda, kadınlar, erkeklerden çok daha iyi eğitilmiş durumdadırlar. Bu yaş kümelerindeki kadınların yarısından çoğu üniversite mezunudur.

Bu ülkede, **kadın, sıradan bir üretim aracı ve ücreti ödenebilir bir cinsel nesne** olmaktan çıkmış, toplumun, kendi ayakları üstünde duran, üretici ve onurlu bir üyesi durumuna gelmiştir. Belirli bir orun (mevki) sahibi kadınların sayısı, tüm anamalcı toplumlardakilerden daha çoktur.

Sovyet aşama düzeninin en üst katmanlarından birini oluşturan **Politbüro** aday üyeliği ile hafif işleyim ve tüketim işlerinden sorumlu Başbakan Yardımcılığı'na kadar tırmanabilen bir **Aleksandra Biryukova**, bu tür orun sahibi başarılı kadınlardan yalnızca biridir.

Bilindiği gibi, insanlığın yarısını oluşturan kadınları acımasızca köleleştiren, bencil erkek egemenliğini yı-

karak onun yerine, her iki cinsin tam eşitliğini kurma ve bireyci aile eğitimi yerine, özgeci (altruiste) toplum eğitimini koyma amacı, toplumcu aktörenin kentsoylu aktöresine üstünlüğünü diyemlemektedir. Sovyet deneyimi bu doğrultuda hayli yol almıştır. Artık, kadını köleleştirmenin doğal gerekçesi olarak ileri sürülegelen **anatominin yazgı olduğuna** ilişkin sakat görüş, kesinlikle çürütülmüştür!

İnsanlığın yüzkarası olan örgütlü fahişelik, yüzde yüz yok edilmiştir. Artık, "hiçbir Sovyet kızı, fahişeliğe gücemlenememektedir. Bunu, ancak kendi özgür istenciyle yapabilmekte, fakat, hiçbir sürez (zaman), sürekli olarak benimseyememektedir. Çünkü, her sürez için kendi emeği ile yaşadığını kanıtlayabileceği bir işi olmalıdır. Bu ülkede, beceri iş bulmakta değil, işsiz kalmaktadır. Bu hemen hemen olanaksızdır."(280)

Marx, yıllarca önce, "çocukların ve gençlerin hakları korunmalıdır. Çünkü, onlar, kendi başlarının çaresine bakabilecek durumda değildirler. Onlarla ilgilenmek toplumun görevidir"(281) demişti.

Marx'ın bu yaklaşımı doğrultusunda, çocuklar ve gençler, Devrim sonrası Sovyet toplumunun en çok ilgilendiği kesimlerden biri olmuştur. Onlar, her türlü sömürü ve dokuncalı (zararlı) etkilere karşı, erkyurt tarafından korunmaktadırlar. Özellikle çocuklar, kimilerince, bu ülkenin ayrıcalıklı bir **sınıfı** olarak adlandırılmaktadır. Çünkü, onların hak ve çıkarları, bütün öbür yurttaşlarınkinden daha çok gözetilmektedir.

Yasal olan çocuklarla yasal olmayan çocuklar arasında herhangi bir ayrıma yer verilmemektedir. Evli olmayan bir anne, çocuğunun kimliğindeki **baba adı** bölümüne, istediği bir erkeğin adı ile kendi soyadını yazdırabilmektedir. On sekiz yaşına gelen herkes, ayrı bir kimlik çıkartarak istediği soyadını alma hakkına sahiptir.

Çocuk yapma konusunda eşler kendileri karar verirler. Erkyurt, bu işe hiç karışmaz. Yalnızca çok çocuklu ailelere yardım eder ve böylece de doğurganlığı özendirmiş olur.

Doğum denetiminde, Sovyet sağaltmanları, sağlık için dokuncalı saydıkları ilaçları yazmaktan genellikle sakınırlar. "Gebeliği önleme araçları ise, istemeleri durumunda, 16 yaşını bitiren bütün kadınlara ücretsiz olarak sağlanır."(282)

Kadın sağlığına da büyük önem verilmektedir. **Sovyet Anayasası**'nda, "her insanın özgür gelişimi, herkesin özgür gelişmesinin koşuludur"(283) ilkesi yer almaktadır. Bu ilke doğrultusunda, gerek kadın sağlığının ve gerekse **kadının özgürce gelişmesinin, son çözümlemede, tüm insanların yücelmesi demek olacağına ilişkin görüş, toplum katmanlarına gittikçe kök salmaktadır.**

"Kadınların gerçek bir toplumsal eşitliğe kavuşmaları için en büyük çabanın harcandığı ve bugünün dünyasında en ileri hak eşitliğine sahip kılındığı"(284) Sovyetler Birliği'nde, kadın yaşamının son 50 yılda 30'dan 74'e çıkması; eğitim ve iktisat gibi uğraşı (meslek) alanlarında çalışan kadınların aynı alanlarda çalışan erkeklerden daha çok olması; **Sovyet Şürası, Komünist Partisi, Bakanlar Prezidyumu** ve **Bilim Akademisi** gibi örgütlerdeki kadınların etkinliklerinin gittikçe artması, **Aleksandr Grebovski** ve **A. Hartşev** benzeri Rus tutucularını alabildiğine ürkütmektedir. Onlara göre, kadınlara sağlanan yersiz ayrıcalıkların sürmesi, erkeklerin aleyhine iyice bozulan toplumsal denge karşısında gerekli önlemlerin ivedilikle alınmaması ve hızlanan boşanma olaylarına gözyumulması durumunda, toplum, kadın egemenliği (gynécocratie) altına girmekten kurtulamayacaktır.

Boşanma, daha önceki yasalara göre, gerçekten de hayli kolaylaştırılmıştır. Sözgelişi, geçimsizlik ve sevgi azalması türünden gerekçeler, boşanma için yeterli sayılmaktadır. Eşler arasında "karşılıklı bir anlaşma bulunması, kadının hamile olmaması ve küçük çocuk bulunmaması durumlarında, boşanma, tarafların ZAGS (Toplumsal Konuma İlişkin Anlaşma Yazım Bürosu) bürolarına başvurmaları ile birlikte yazıma geçirilmekte ve başvuru tarihinden de 3 ay sonra karar kesinleşmektedir." (285)

Verilere göre, Sovyetler Birliği'nde yapılan her 3 evlilikten 1'i boşanma ile sonuçlanmaktadır. Boşanan genç kadınların %45'i yeniden evlenmektedirler. **Dr. N. Soloviev**'e göre, **eşler arasındaki uyumsuzluk, içki düşkünlüğü ve aileyi ciddiye almama** biçiminde özetlenebilecek **üç ana etmen**, bu ülkedeki boşanmaların başlıca nedenidir.

Leningrad Mahkemesi'ne yansıyan 1000 boşanma dosyasını inceleen **Prof. Dr. Harçev** ise, bulgularını şöyle özetlemektedir:

"Boşanma dilekçelerinde, kadınların %29.2'si **kocalarının sarhoşluğunu**, %26.6'sı **kabalığını**, %12.4'ü **ilgisizliğini**, %15'i **sadakatsizliğini**, %9'u **uyumsuzluğunu**, %3'ü **hapse girdiğini**, %1.4'ü **başka bir erkeği sevdiğini**, %1'i **cinsel doyuma ulaşamadığını**, %2.4'ü **kocasının çocuk istemediğini, kıskanç ve hasta olduğunu**;

"Boşanma dilekçesi dolduran erkeklerinse, %30.5'i **karıları ile aralarındaki uyumsuzluğu**, %24.5'i **eski isteklerinin kalmadığını**, %15.5'i **kadının sadakatsizliğini**, %12.3'ü **başka kadını sevdiğini**, %7'si **kendisine dostça davranmadığını**, %2.5'i **kaynanasıyla dövüştüğünü**, %2.5'i **karısının kısır olduğunu**, %2.2'i **cinsel doyuma ulaşamadığını**, %1.7'si **kıskançlığını**,

%1.3'ü **sayrılığını, sarhoşluğunu ve konut yetersizliğini** boşanma gerekçesi olarak göstermişlerdir.(286)

Sovyetler Birliği'nde, istemeyen bir kadını kocasına bağlayan ekonomik ya da yasal hiçbir etmen yoktur.

Cinsellik, erkyurt denetiminin tümüyle dışındadır; son derecede doğal olan fizyolojik bir olgu diye görülür. Kösnül yayınların olmayışı ise, bu durumu daha da güçlendirir.

Cinsel konularda, evlilik de dahil, söz hakkı genellikle kadındadır. Kocanın, karısını, istemediği bir davranış ve birleşme biçimlerine gücemlemesi, doğrudan doğruya **iğfal** sayılır. İğfal ise, son derecede ağır bir suçtur.

George St. George'nin gözlemlerine göre, "Sovyetler Birliği'nde cinsel sapıklıklardan hiç sözedilmemektedir. Özellikle de **eşcinsellik** asla bir sorun olarak görülmemektedir. Gençler, eşcinselliği bir Doğu göreneği diye tanımaktadırlar. Eskiden, geleneklerin erkeklerle, kızların bir arada bulunmalarına izin vermediği ve başlık parasının çok yüksek olduğu dönemlerde, olağan cinselliğin gelişemediği ortamlarda yaygınlaşan eşcinsellik çoktan tarihe karışmıştır."

Artık, "gençler, son derecede olağan cinsel ilişkilerde bulunmakta ve daha ötesini genellikle istememektedirler. Esasen bu gençlerin birbirlerini etkileyebilmeleri için ne paraları ve ne de hızlı arabaları vardır."(287)

Sözün özü o ki, toplumcu yönetimin Sovyet kadınını sahip kıldığı kazanımlar asla küçümsenemez. Ancak, ekinçsel düzeyleri birbirinden çok ayrımlı olan 130 dolaylarında topluluğun yaşadığı bu uçsuz bucaksız ülkede tam bir kadın erkek eşitliğinin yaşama geçirildiği de söylenemez.

Esasen, işin güçlüğünü iyice kavrayan **Engels**, yıllarca önce, tam bir kadın erkek eşitliği için, her şeyden

önce, kadın ve erkek arasında gerçek bir toplumsal eşitliğin oluşmasını gerekli görmüştür.

Böyle bir eşitliğin ise, yalnızca özel mülkiyetin ortadan kaldırılması ile değil, fakat mülkiyetin, erkyurt sahipliğinden de kurtarılmasını gerekli kıldığı açıktır.

"Ekonomik dizgesinin temelini üretim araçları üzerinde erkyurt ve kolhoz-kooperatif mülkiyeti biçimindeki toplumcu mülkiyetin" oluşturduğu **Sovyetler Birliği** ise, mülkiyet üzerinden erkyurt sahipliğinin tümüyle kaldırılabileceği bir aşamaya henüz gelmemiştir. Nitekim, Sovyet Anayasası'nın bir maddesinde, "erkyurt, emeğin ve tüketimin ölçüsünü herkesten yeteneğine, herkese çalışmasına göre ilkesine uyarak sağlar"(288) denmektedir. Yani, bu geniş ülkede, topluma maledilen kurumlar, aslında, bir avuç erkyurt görevlisinin buyruğundadır.

Buyurgan aile ve gücemleyici evliliğin ise, doğrudan doğruya üretim araçlarının mülkiyetinden kaynaklandığı bilinmektedir. Mülkiyetin, kişilerin yerine erkyurtta odaklanması, buyurgan aile, gücemleyici evlilik, geleneksel aktöre ve ataerkil anlayış gibi kurum ve yaklaşımları toplumun gözbebeği yapıp yaşatmaktan geri kalmamaktadır.

Öte yandan, kadının ekonomik durumunun değişir değişmez toplumsal konumunun da hemen düzeliverece̊ini sanmak yanlıştır.

Evrimin en önemli öğesinin ekonomik etmen olduğunda kuşku yoktur. Ne var ki, **Lenin**'in işaret ettiği gibi, "toplumun düşüngüsel üs yapısındaki bütün olayların, bütün değişimlerin anında ve düz bir çizgi boyunca ve hiçbir ayrım yapmaksızın ekonomik temelden ileri geldiği sonucunu"(289) çıkarmak da doğru değildir.

Şurası kesin görünüyor ki, kadın emeğinin üretken olmayan ev işlerinden kurtarılıp toplumsal üretim sürecine katılması, bütün yasaların kadın ve erkek eşitliği

anlayışına göre yapılması ve toplumsal kurumların ataerkil ezinci yok edecek biçimde düzenlenmesi gibi gerekler yanında, kadının ekinçsel karşı çıkışının ve düzelen ekonomik durumunun "muştuladığı ve beklediği aktöresel, toplumsal ve ekinçsel sonuçlar elde edilmedikçe, yeni kadının ortaya çıkması da olanaksızdır."(290)

Yaşlı başını onurlu ve çileli geçmişinin gömüt taşından pek kolay kaldıramayan güzelim dünyamızın, cinsel içeriği de kucaklayacak biçimde **özgür**, başka bir güç kaynağına gerek duymayacak kadar **özerk**, toplumsal boyutta **üretici** ve salt kendi ayaklarının üstünde duran yepyeni bir kadın tipini selamlamaya ve bilimin olanaklı kıldığı pekçok **yapılabiliri** alkışlamaya hazır olduğu ise henüz söylenemez.

Oysa, insanın yeniden üretimi içln bugünlere kadar gücemli olagelen **kadın döllüğü**, bilimsel açıdan bakıldıkça, artık, hiç de gerekli değildir.

Hatta, kadının yüzde yüz kurtuluşunun sağlanabilmesi, erkekle eşitliğinin kesenkes kurulabilmesi, her iki yan için de gerçek bir aşk sürecinin yaşanabilir kılınabilmesi ve çok daha aydınlık bir dünyanın kurulabilmesi için, kadın döllüğünün gelişmeyi engelleyen bir **ağırlık** olmaktan çıkarılması kaçınılmazdır.

Öte yandan, insanlar, eski çağlardan beri, dar bir aile çerçevesi içinde, ortaklaşmacı, paylaşmacı ve özgeci düşüncelerden uzak olarak yetiştirilmektedir. Böylesi kazanımların getirdiği sınırlama ve koşullandırmalar, onların, aileden daha yetkin bir toplumsal **ocak** üretmelerini engellemiştir.

Oysa, "anneliğe ilişkin tüm kuşkuları kadının omuzlarından alarak ortaklaşmacılığa yüklemek; çocukların eğitimini ailesel çerçeveden çıkararak toplumsal bir kurum işi durumuna getirmek"(291) artık kaçınılmazdır.

Köleci üretim tarzını aşan insanoğlu, hiç kuşkusuz, erkeğin kadın döllüğü üzerindeki egemenliğine dayanan insan üretimi tarzını da aşacaktır.

Doğayı denetim altına alan bilimsel güç, yenilmez sanılan yerçekimini inadına nasıl kırmışsa, değiştirilemez bir kara yazgı sanılan kadın anatomisini de mutlaka aşacaktır.

Her biri bir ayrı krallık olan dar aile çerçevesinde yapılagelen bireyci ve bencil eğitimin yerini, daha yetkin bir kurumun üstlendiği özgür, özgeci ve insansever bir eğitim alacaktır.

Artık, bulundukları noktaya demiratmak isteyenlerin tutunabilecekleri hiçbir dal, gidip saklanabilecekleri hiçbir yer kalmamıştır.

Geometride, bir üçgenin iç açılarının toplamı nasıl 180 derecenin altına düşürülemezse, toplumsal evrimde de bilim ve uygulayımın olanaklı kıldığı çözümleri, çözümsüzlük noktalarında tutmak olası değildir.

DİPNOTLAR

(1) Friedrich Engels; Anti-Dühring, Çev. Kenan Somer, Sol Yay., Ank., 1975, s.464.
(2) V.İ. Lenin; Devlet ve Devrim, Çev. Muzaffer Ardos, Emek Yay., İst., 1976, s.30.
(3) Josef Stalin; Leninizmin Sorunları, Çev. Muzaffer Ardos, Sol Yay., Ank, 1977, s.13.
(4) V.İ. Lenin; Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı, Çev. Mehmet Güneş, Sol Yay., Ank., 6. Bs., 1979, s.125, 126.
(5) Gusstav A. Wetter; Bugünkü Sovyet İdeolojisi, Çev. C. Z. Şanbey, C.I., Kültür Bak. Yay., Ank., 2. Bs., 1976, s.3.
(6) Marx-Engels-Lenin-Stalin; Kadın ve Komünizm,Çev. Ö. Ufuk, Jean Freville'nin Önsöz'ü, s.37.
(7) Freville, a.g.e., s.38.
(8) Pierre Durand; Karl Marx'ın Aşk Hayatı, Çev. F. Yazıcı, Sinan Yay., İst., 1974, s.31.
(9) Durand; a.g.e., s.31.
(10) P.N.Fedoseyev; Karl Marx - Biyografi, Çev. E. Kürkçü, Öncü Ktb., İst., 1976, s.23, 24.
(11) Fedoseyev; a.g.e., s.16.
(12) Kitab-ı Mukaddes; Eyüb, VII:16; XIII:28.
(13) Durand; a.g.e., s.52, 53, 57.
(14) Durand; a.g.e., s.57, 69.
(15) Durand; a.g.e., s.104, 105.
(16) Durand; a.g.e., s.43, 65.
(17) Durand; a.g.e., s.55.
(18) Durand; a.g.e., s.13.
(19) Engels; Sosyalist Düşüncenin Gelişmesi, Çev. S. Hilav, Sosyal Yay., İst., 1964, s.17.
(20) Georges Cogniot; İlk Çağ Materyalizmi, Çev. S. Belli, Anadolu Yay., Ank., 1968, s.13, 14.
(21) Cogniot; a.g.e., s.15.
(22) Cogniot; a.g.e., s.188.
(23) Karl Marx; Kapital, Çev. A. Bilgi, C.I., Sol Yay., Ank., 2. Bs., 1978, Almanca İkinci Baskı'ya Önsöz, s.28.
(24) Shulamith Firestone; Cinselliğin Diyalektiği, Çev. Y. Salman, Payel Yay., İst., 1979, s.18, 20, 21, 22.
(25) Durand; a.g.e., s.110.
(26) Wilhelm Reich; Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı, Çev. Bertan

Onaran, Payel Yay., İst., 1975, s.50.
(27) Freville; a.g.e., s.28.
(28) Friedrich Engels; Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, Çev. Kenan Somer, Sol Yay., Ank., 1967, Birinci Baskının Önsözü, s.13.
(29) Engels; a.g.e., s.7.
(30) Engels; a.g.e., Dördüncü Basımın Önsözü, s.18, 19.
(31) Engels; a.g.e., s.31, 32.
(32) Engels; a.g.e., s.31.
(33) Lewis Henry Morgan; Eski Toplum, Çev. Ü. Oskay, C.I., Payel Yay., İst.,1986, s.75,70.
(34) Evelyn Reed; Kadının Evrimi, Çev. Ş. Yeğin, C.I., Payel Yay., İst., 1982, s.12.
(35) Morgan; a.g.e., s.157, 163.
(36) Reed; a.g.e., s.12.
(37) Reed; a.g.e., s.34.
(38) Morgan; a.g.e., s.172.
(39) Morgan; a.g.e., s.112, 205, 206.
(40) Morgan; a.g.e., s.174.
(41) Engels; a.g.e., s.73.
(42) Morgan; a.g.e., s.73
(43) Morgan; a.g.e., s.175, 176.
(44) Engels; a.g.e., s.84.
(45) Morgan; a.g.e., s.84.
(46) Morgan; a.g.e., s.98.
(47) Morgan; a.g.e., s.195.
(48) Morgan; a.g.e., s.99.
(49) Hüseyin Kılıç; Dil Ana, Yenigün Yay., Ank., 1984, s.98, 99.
(50) Reed; a.g.e., s.23.
(51) Morgan; a.g.e., s.99.
(52) Reed; a.g.e., s.125.
(53) Evlyn Reed; Kadının Evrimi, a.g.e., C.II., .95.
(54) Reed; a.g.e., C.I., s.187, 189.
(55) Anthony Feldman - Peter Ford; Bilginler ve Buluşlar Ansiklopedisi, Çev. M. Akçalı, K. Akçalı, Milliyet Yay., İst., Tarihsiz, s.332.
(56) Kate Millett; Cinsel Politika, Çev. S. Cılızoğlu, Payel Yay., İst., 1973, s.359.
(57) Henry Miller; Sexus, Çev. D. San, C.I., Babil Kitb., Ank., 2. Bs., 1971, s.120.
(58) Wilhelm Reich; Cinsel Ahlakın Boygöstermesi, Çev. Bertan Onaran, Payel Yay., İst., 1976, s.36, 46.
(59) Reich; a.g.e., s.59, 60.

(60) Reich; a.g.e., s.62.
(61) Emile Durkheim; İntihar, Çev. Prof. Dr. Ö. Ozankaya, UNESCO Türkiye Mil. Kom. Yay., Ank., 1986, s.191.
(62) Reed; a.g.e., C.II., s.200.
(63) Durand; a.g.e., s.99.
(64) Şirin Tekeli; Kadınlar ve Siyasal-Toplumsal Hayat, Birikim Yay., İst., 1982, s.72.
(65) Feminizm-19. Yüzyıl Klasiklerinden Seçmeler, Çev. Ekip, Afa Yay., İst., 1987, s.20.
(66) Ekip; a.g.e., s.47.
(67) Ekip; a.g.e., s.53, 67, 69.
(68) Ekip; a.g.e., s.29, 37.
(69) Tekeli; a.g.e., s.75 ; Marx-Engels-Lenin-Stalin; a.g.e., s.46.
(70) Wilhelm Reich; Cinsel Devrim, Payel Yay., İst., 1974, s.234.
(71) Erich Fromm; Sağlıklı Toplum, Payel Yay., İst., 1982, s.276.
(72) Marx-Engels-Lenin-Stalin; a.g.e., s.117.
(73) Betty Friedan; Kadınlığın Gizemi, Çev. T. Mertoğlu, e Yay., İst., 1983, s.24.
(74) Reich; a.g.e., s.230.
(75) Freville; a.g.e., s.38.
(76) Morgan; a.g.e., s.98.
(77) Morgan; a.g.e., s.111.
(78) Karl Marx-Friedrich Engels; Alman İdeolojisi; Çev. S. Belli, Sol Yay., Ank., 1976, s.58, 59.
(79) Karl Marx; 1844 Felsefe Yazıları, Çev. S. Belli, V Yay., Ank.,1986, s.20.
(80) Engels; a.g.e., Birinci Baskının Önsözü, s.14.
(81) Reich; a.g.e., s.244.
(82) Jean Baby; En Güzel Dünya, Çev. M. Öçmen, Anadolu Yay., Ank., 1969, s.92.
(83) Engels; a.g.e., Birinci Baskının Önsözü, s.14'teki 3 nolu Dipnot.
(84) Marx-Engels; a.g.e., s.57.
(85) Marx-Engels; a.g.e., s.106, 107.
(86) Marx-Engels; a.g.e., s.60.
(87) Marx-Engels; a.g.e., s.59.
(88) Troçki; Sosyalizmin Günsel Meleseleri, Çev. Y. Öner, Suda Yay., İst., 1976, s.47.
(89) Reed; a.g.e., C.II., s.61.
(90) Marx-Engels; Seçme Yapıtlar, Çev. S. Belli, A. Bilgi, G. Özdural, A. Kardam, K. Somer, C.I., Sol Yay., Ank., 1976, s.625.
(91) Marx-Engels-Lenin-Stalin; a.g.e., s.117.

(92) Reich; a.g.e., s.243.
(93) Prof. Dr. Tahir Çağatay; İçtimai Nizam - Kadın - Cemiyet ; Araştırma, C.VII., DTCFFAED, Ank., 1969, s.284.
(94) Aleksandra Kollontay; Çev. A. Göztok, Kadınların Özgürlüğü, Yarın Yay., İst., 1986, s.66.
(95) Engels; Anti-Dühring, Çev. K. Soner, Sol Yay., Ank., 1975, s.223.
(96) Reed; a.g.e., s.68.
(97) Reed; a.g.e., C.I., s.21.
(98) Engels; Ailenin, Özel Mülkiyetin..., a.g.e., s.55, 73.
(99) Morgan; a.g.e., s.157.
(100) Reed; a.g.e., s.121, 122.
(101) Engels; a.g.e., s.96.
(102) Marx; a.g.e., s.106.
(103) Marx-Engels; a.g.e., s.63.
(104) Shulamith Firestone; Cinselliğin Diyalektiği, Çev. Y. Salman, Payel Yay., İst., 1979, s.94.
(105) Marx; a.g.e., s.123, 134.
(106) Marx; a.g.e., s.109 ; Freville; a.g.e., s.51.
(107) M. Rosenthal; Marx'ın Kapitalinde Diyalektiğin Sorunları, Çev. Yücel Yay., İst., 1977, s.78, 79.
(108) Wolfgang Leonhard; Bugünkü Sovyet İdeolojisi, Çev. Z. Sanbay, C.II., Kültür Bak. Yay., İst., 2. Bs., 1980, s.510.
(109) Kate Millett; Sokak Kadınları, Çev. S. Cılızoğlu, Payel Yay., İst., 1975, s.31.
(110) Engels; a.g.e., s.107, 109.
(111) Marx-Engels; Komünist Manifesto, Çev. M. Yavuz, Evren Yay., İst., 1976, s.59.
(112) P. N. Fedoseyev; a.g.e., s.73.
(113) Freville; a.g.e., s.38.
(114) Marx; a.g.e., s.107.
(115) Marx; a.g.e., s.106.
(116) Freville; a.g.e., s.39.
(117) Engels; Anti-Dühring, s.223, 224.
(118) Marx-Engels; a.g.e., s.53.
(119) Marx; a.g.e., s.86, 87, 106.
(120) Freville; a.g.e., s.35.
(121) Marx-Engels-Lenin-Stalin; a.g.e., s.207.
(122) Marx; Kapital, C.I., s.194.
(123) Marx; 1844 Felsefe Yazıları, s.81.
(124) Dr. B. Muldworf; Sosyalizm Açısından Cinsiyet ve Kadın, Çev. A. Tokatlı, Gerçek Yay., İst., 1966, s.8, 15, 19, 49.
(125) Marx; a.g.e., s.107, 108.

(126) Marx; a.g.e., s.152, 153.
(127) Wolfgang Leonhard; a.g.e., s.45.
(128) J. Mitchell - A. Oakley; Kadın ve Eşitlik, Çev. F. Berktay, Kaynak Yay., İst., 1984, s.140.
(129) Engels; Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni; s.118.
(130) Erich Fromm; Sevme Sanatı, Çev. Y. Salman, 3. Bs., de Yay., İst., 1977, s.34.
(131) Sabahattin Eyüboğlu-Azra Erhat; Hesiodos Eseri ve Kaynakları; TTK Yay., Ank., 1977, s.108, 121, 124.
(132) Engels; a.g.e., s.111.
(133) J. Mitchell - A. Oakley; a.g.e., s.155.
(134) Engels; a.g.e., s.117, 118.
(135) F. Engels; Ludwing Feuerbach, Çev. N. Burhan, Sosyal Yay., İst., 1962, s.26.
(136) V.İ. Lenin; a.g.e., s.116.
(137) J. Mitchell - A. Oakley, a.g.e., s.146.
(138) F. Engels; Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni, a.g.e., s.97.
(139) Engels; a.g.e., s.103.
(140) Marx-Engels-Lenin-Stalin; a.g.e., s.119, 120.
(141) Engels; a.g.e., s.118.
(142) Freville; a.g.e., s.38.
(143) F. Engels; a.g.e., s.118.
(144) August Bebel; Kadın ve Sosyalizm; Çev. S. Zekeriya Sertel, C.I., Toplum Yay., Ank., 1966, Önsöz, s.12.
(145) Karl Marx; Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı, Çev. S. Belli, Sol Yay., Ank., 1970, s.23.
(146) Marx; a.g.e., s.24.
(147) Marx-Engels; Alman İdeolojisi, a.g.e., s.59.
(148) August Bebel; Kadın ve Sosyalizm, C.II., a.g.e., s.119.
(149) Bebel; a.g.e., s.118.
(150) Engels; Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu, a.g.e., s.26.
(151) Bebel; a.g.e., s.119.
(152) Bebel; a.g.e., C.I. Önsöz, s.12.
(153) Bebel; a.g.e., C.II., s.23.
(154) Bebel; a.g.e., C.I., Önsöz, s.9, 10.
(155) Bebel; a.g.e., s.15.
(156) Sheila Rowbotham; Kadın Bilinci Erkek Dünyası, Çev. Payel Yay., İst., 1987, s.29, 33.
(157) Rowbotham; a.g.e., s.21.
(158) Aleksandra Kollontai; Marxism ve Cinsel Devrim, Çev. A. Göztok, Bilgi Yay., Ank., 1974, s.61, 62.

(159) Kollontai; a.g.e., s.72, 73.
(160) Kollontai; a.g.e., s.101, 102, 103.
(161) Aleksandra Kollontay; Kadınların Özgürlüğü, Çev. Y. Çongar, Yarın Yay., İst., 1986, s.25.
(162) Kollontay; a.g.e., J. Dazhina'nın Önsözü, s.18.
(163) Prof. Dr. Bülent Dâver; Çağdaş Siyasal Doktrinler, Doğan Yay., Ank., 1969, s.19.
(164) Prof. Dr. Tahir Çağatay; a.g.e., s.288.
(165) Prof. Dr. Çağatay; a.g.e., s.284.
(166) Kollontai; Marxism ve Cinsel Devrim, Judith Stora-Sandor'un Girişi; s.38.
(167) Prof. Dr. Necmettin Erbakan; Doğuda-Batıda ve İslamda Kadın, MNP Yay., Konya., 1971, s.13.
(168) Kollontai; a.g.e., Judith Stora - Sandor'un Girişi, s.51.
(169) Doç. Dr. Kurt Karaca; Milliyetçi Türkiye, Çınar Yay., Ank., 4. Bs., 1971, s.44.
(170) Judith Stora - Sandor; a.g.e., s.41.
(171) Evelyn Reed; Bilimde Cins Ayrımı, Çev. Ş. Şeğin, Payel Yay., İst., 1987, s.129.
(172) V. Turçenko; Eğitimde Devrim, Çev. A. Okan, Konuk Yay., İst., 1979, s.11.
(173) Reich; a.g.e., s.243.
(174) Shere Hite; Hite Raporu, Çev. E. Edin, Cep Ktb. A.Ş., İst., 1984, s.409.
(175) Shulamith Firestone; a.g.e., s.45.
(176) Rowbotham; a.g.e., s.93.
(177) Rowbotham; a.g.e., s.178, 179.
(178) "J"; Kadında Cinsel Tatmin, Anten Yay., İst., 1973, s.42, 111.
(179) Dr. Eric Berne;İnsanca Sevgi ve Cinsellik, Çev. E. Kapkın Yaprak Yay.,İst.,1986, s.39.
(180) Shere Hite; a.gy., s.416, 417.
(181) Firestone; a.g.e., s.173.
(182) Shere Hite; a.g.e., s.419, 422.
(183) Freville; a.g.e., s.52.
(184) Lewis Henry Morgan; Eski Toplum, Çev. Ü. Oskay, C.II., Payel Yay., İst., 1987, s.166, 167.
(185) V.İ. Lenin; Toplumda Kadını Rolü Üzerine, Çev., A. Gelen, Ürün Yay., İst., 1975, s.23, 30, 32.
(186) Simone de Beauvoir; Kadın, Çev. B. Onaran, C.III., Payel Yay., İst., 1970, s.199,200.
(187) Lenin; a.g.e., s.37, 38, 39, 40, 43, 49.
(188) Lenin; a.g.e., s.47, 56.
(189) Lenin; a.g.e., s.47.

(190) Lenin; a.g.e., s.48, 54.
(191) Stefan Zweig; Üç Büyük Adam, Çev. A. Yörükan, Tur Yay., Ank., 1975, s.64, 66, 99.
(192) Mihail Gorbaçov; Glasnost; Çev. T. Çandar, A. Cemal, Dönemli Yay., ist., 1987, s.140, 122.
(193) Lenin; Ulusların Kaderini Tayin Hakkı; a.g.e., s.126.
(194) Kate Millett; Cinsel Politika, s.267.
(195) Marx; 1844 Felsefe Yazıları, a.g.e., s.122.
(196) J. Stalin; Markizm ve Ulusal Sorun ve Sömürge Sorunu; Çev. Sol Yay., Ank., 1977, s.119.
(197) Marx - Engels; Manifesto, a.g.e., s.80.
(198) Lenin; a.g.e., s.14.
(199) Troçki; a.g.e., s.25, 27.
(200) Marx; a.g.e., s.123.
(201) Lenin; Proletarya Devrimi ve Dönek Kautsky, Çev. A. Gelan, Bilim ve Sosyalizm Yay., Ank., 1974, s.83.
(202) Maria-A.Macciocchi; Faşizmin Analizi, Çev. C. Süreya, Payel Yay., İst., 2. Bs., 1979, s.107.
(203) Gorbaçov; a.g.e., s.173.
(204) Gorbaçov; a.g.e., s.96, 97.
(205) Lenin; a.g.e., s.24.
(206) Stalin; Leninizmin Sorunları, a.g.e., s.10.
(207) Lenin; Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı, a.g.e., s.228, 229.
(208) A.Z. Manfred; Yakın Çağlar Tarihi, Çev. E. Tuncalı, C.II., Konuk Yay., İst.,1976, s.131.
(209) Karl Marx-Friedrich Engels; Seçme Yapıtlar, C.I., a.g.e., s.626.
(210) G.V.Plehanov; Marksist Düşüncenin Temel Meseleleri, Çev. S. Hilav, E. Buri, N. Burhan, S. Mimoğlu, Sosyal Yay., İst., 1964, s.314.
(211) F. Engels; Sosyalist Düşüncenin Gelişimi, Çev. K. Somer, Sosyal Yal, İst., 1964, s.12.
(212) Lenin; a.g.e., s.162.
(213) Lenin; Toplumda Kadının Rolü Üzerine, Çev. A. Gelen, Ürün Yay., İst., 1975, s.30.
(214) Troçki; a.g.e., s.38, 39.
(215) Troçki; a.g.e., s.40.
(216) Lenin; a.g.e., s.47.
(217) Erich Fromm; Sağlıklı Toplum, a.g.e., s.297.
(218) Kollontai; a.g.e., s.273.
(219) George St. George; Sovyetler Birliğinde Kadın, a.g.e., s.11.
(220) V.İ. Lenin; Mektuplar, Çev. M. Devrim, Toplum Yay., Ank., 1969, s.153.

(221) Lenin; a.g.e., s.154, 156.
(222) George St. George; a.g.e., s.28.
(223) George St. George; a.g.e., s.28.
(224) Marx-Engels-Lenin-Stalin; a.g.e., s.237, 239.
(225) Marx-Engels-Lenin-Stalin; a.g.e., s.238, 239.
(226) Marx-Engels-Lenin-Stalin; a.g.e., s.234, 236.
(227) Marx-Engels-Lenin-Stalin; a.g.e., s.239.
(228) Marx-Engels-Lenin-Stalin; a.g.e., s.241.
(229) George St. George; a.g.e., s.39.
(230) Troçki; a.g.e., s.80.
(231) Gorbaçov; a.g.e., s.132.
(232) Troçki; a.g.e., George Novack'ın Girişi, s.8, 10.
(233) Lenin; Toplumda Kadının Rolü Üzerine, s.49.
(234) Troçki; a.g.e., s.44.
(235) Troçki; a.g.e., s.45, 46.
(236) Maria-A.Macciocchi; a.g.e., s.111.
(237) Reich; Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı, s.237.
(238) Troçki; a.g.e., s.46.
(239) Lenin; a.g.e., s.53.
(240) Reich; Cinsel Devrim, s.242.
(241) Freville; a.g.e., s.65.
(242) Troçki; a.g.e., s.98, 99.
(243) Troçki; a.g.e., s.99, 96.
(244) Kollontai; a.g.e., Giriş, s.41, 42, 43.
(245) Lenin; Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı, a.g.e., s.85.
(246) Troçki; a.g.e., s.100, 101.
(247) Troçki; a.g.e., s.93.
(248) Troçki; a.g.e., s.93, 96.
(249) Troçki; a.g.e., s.97, 98, 101.
(250) Lenin; Toplumda Kadının Rolü Üzerine, a.g.e., s.33.
(251) Gorbaçov; a.g.e., s.86, 88, 92, 93, 113.
(252) Maria-A. Macciocchi; a.g.e., s.138.
(253) A. Hitler; Kavgam, Kağan Kitabevi,Çev. A. Nejad, İst.,1971, 5. Bs., s.9.
(254) George St. George; a.g.e., s.85, 87, 88, 89.
(255) George St. George; a.g.e., s.91.
(256) SSCB Anayasası; Ser Yay.,İst.,1980, 2. Bs., s.55,Madde, 53.
(257) George St. George; a.g.e., s.91.
(258) George St. George; a.g.e., s.93, 94.
(259) SSCB Anayasası; s.55, Madde, 53.
(260) George St. George; a.g.e., s.233, 245.
(261) Şirin Tekeli; a.g.e., s.120.
(262) Soviet Women, Ekip, Moscow, 1975, s.135.

(263) George St. George; a.g.e., s.160.
(264) Soviet Women, s.134.
(265) Soviet Women, s.139.
(266) Soviet Women, s.136.
(267) Gorbaçov; a.g.e., s.92.
(268) Soviet Women, s.135.
(269) George St. George; a.g.e., s.116.
(270) Gorbaçov; a.g.e., s.94.
(271) SSCB Anayasası, Leonid Brejnev'ce Sunulan Rapor, s.29, 27
(272) Soviet Women, s. 134.
(273) Soviet Women, s.134.
(274) George St. George; a.g.e., s.91.
(275) Wolfgang Leonhard; a.g.e., s.453.
(276) George St. George; a.g.e., s.114, 117, 118, 119, 122.
(277) Gorbaçov; a.g.e., s.93.
(278) Freville; a.g.e., s.71.
(279) George St. George; a.g.e., s.125.
(280) George St. George; a.g.e., s.195.
(281) K. Marx-F. Engels; Seçme Yapıtlar, Çev. A. Bilgi, A. Kardam, G. Özdural, K. Somer, C.II., Sol Yay., Ank., 1977, s.96.
(282) Mandeleine Vincent; Toplum ve Kadının Kurtuluşu, Çev. B. Arıbaş, Konuk Yay., İst., 1977, s.143.
(283) SSCB Anayasası; s.42, Madde 20.
(284) Şirin Tekeli; a.g.e., s.122.
(285) George St. George; a.g.e., s.95.
(286) George St. George; a.g.e., s.150.
(287) George St. George; a.g.e., s.186, 188, 189.
(288) SSCB Anayasası, s.36, 40; Madde, 10, 14.
(289) Freville; a.g.e., s.63.
(290) Simone de Beuvoir; a.g.e., s.201.
(291) Kollontai; a.g.e., s.285.

KAYNAKÇA

1. **Baby,** Jean (Çev. **Öçmen**, Müntekim);
   1. **En Güzel Dünya**, Anadolu Yay., Ank., 1969, s.220
2. **Beauvoir**, Simone de (Çev. **Onaran**, Bertan);
   2. **Kadın**, C.I., Payel Yay., İst., 1970, s.189
   3. **Kadın**, C.II., Payel Yay., İst., 1970, s.262
   4. **Kadın**, C.III., Payel Yay., İst., 1970, s.210
- **Beauvoir**, Simone de (Çev. **Canberk**, Osman - **Canberk**, Eray);
   5. **Yaşlılık**, C.I., Milliyet Yay., İst., 1970, s.325
- **Beauvoir**, Simone de (Çev. **Kayabal**, M. Ali);
   6. **Yaşlılık**, C.I., Milliyet Yay., İst., 1970, s.463
3. **Bebel**, August (Çev. **Sertel**, Sabiha Zekeriye);
   7. **Kadın ve Sosyalizm**, C.I., Toplum Yay., Ank., 1966, s.121
   8. **Kadın ve Sosyalizm**, C.II., Toplum Yay., Ank., 1966, s.150
4. **Berne**, Dr. Eric (Çev. **Kapkın**, Emre);
   9. **İnsanca Sevgi ve Cinsellik**, Yaprak Yay., İst., 1986, s.296
5. **Çağatay**, Prof. Dr. Tahir;
   10. **İçtimaî Nizam - Kadın - Cemiyet**, DTCFFAED, C.VII., Ank., 1969, s.247
6. **Daver**, Prof. Dr. Bülent;
   11 **Çağdaş Doktrinler**, Doğan Yay., Ank., 1969, s.195
7. **Dowling**, Colette (Çev. **Okyay**, Sevin);
   12. **Dışilik Kompleksi**, Kelebek Yay., İst., 1983, s.312
8. **Durand**, Pierre (Çev. **Yazıcı**, Fahri);
   13. **Karl Marx'ın Aşk Hayatı**, Sinan Yay., İst., 1974, s.126
9. **Durkheim**, Emile (Çev. **Ozankaya**, Prof. Dr. Özer);
   14. **İntihar**, UNESCO Türkiye Millî Komisyonu Yay., Ank., 1986, s.399
10. **EKİP** (Çeviren);
   15. **Feminizm**, (19. Yüzyıl Klasiklerinden Seçmeler), Afa Yay., İst., 1987, s.151
   16. **Sovlet Women**; Progres Publishers, Moscow, First Printing, 1975, s.228
11. **Engels**, Friedrich, (Çev. **Burhan**, Nizamettin);

17. **Ludwig Feuerbach ve Klasik Alman Felsefesinin Sonu**, Sosyal Yay., İst., 1962, s.56
- **Engels**, Friedrich (Çev. **Somer**, Kenan);
18. **Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni**, Sol Yay., Ank., 1967, s.262
- **Engels**, Friedrich (Çev. **Hulusi** Şeref);
19. **Almanya'da Köylü Savaşı**, Payel Yay., İst., 1967, s.157
- **Engels**, Friedrich (Çev. **Hilav**, Selahattin);
20. **Sosyalist Düşüncenin Gelişmesi**, Sosyal Yay., İst., 1964, s.99
- **Engels**, Friedrich (Çev. **Somer**, Kenan);
21. **Anti-Dühring**, Sol Yay., Ank., 1975, s.511
- **Engels**, Friedrich (Çev. **Gelen**, Arif);
22. **Doğanın Diyalektiği**, Sol Yay., Ank., 1979, s.478
12. **Erbakan**, Prof. Dr. Necmettin;
23. **Doğuda - Batıda ve İslamda Kadın**, MNP İl ve İlçe Gençlik Teş., Konya, 1971, 2. Bs., s.28
13. **Eyüboğlu**, Selahattin - **Erhat**, Azra;
24. **Hesiodos Eseri ve Kaynakları**, TTK Yay., Ank., 1977, s.228
14. **Fedoseyev**, P.N. (Çev. **Kürkçü**, Ertuğrul);
25. **Karl Marx Biyografi**, Öncü Ktb., İst., 1976, s.720
15. **Feldman**, Anthony - **Ford**, Peter (Çev. **Akçalı** Mehmet-**Akçalı**, Kezban)
26. **Bilginler ve Buluşlar Ansiklopedisi**; Milliyet Yay., İst., 1983, s.343
16. **Firestone**, Shulamith (Çev. **Salman**, Yurdanur);
27. **Cinselliğin Diyalektiği**, Payel Yay., İst., 1979, s.284
17. **Friedan**, Betty (Çev. **Mertoğlu**, Tahire);
28. **Kadınlığın Gizemi**, e Yay., İst., 1983, s.295
18. **From**, Erich (Çev. **Salman**, Yurdanur);
29. **Sevme Sanatı**, DE Yay., İst., 1977, s.144
- **From**, Erich (Çev. **Salman**, Yurdanur - **Tanrısever**, Zeynep);
30. **Sağlıklı Toplum**, Payel Yay., İst., 1982, s.399
- **From**, Erich (Çev. **Yörükan**, Ayda);
31. **Hürriyetten Kaçış**, Tur Yay., İst., 1979, s.375
- **From**, Erich (Çev. **Salman**, Yurdanur - **İçten**, Nalan);
32. **Sevgi ve Şiddetin Kaynağı**, Payel Yay., İst., 1979, s.159
19. **Garaudy**, Roger (Çev. **Hilav**, Selahattin);
33. **Sosyalizm ve Ahlak**, Gerçek Yay., İst., 1965, s.95
20. **George**, St. George (Çev. **Özbudun**, S. **Yener**, O.);
34. **Sovyetler Birliğinde Kadın**, El Yay., İst., 1987, s.256

21. **Gorbaçov**, Mihail (Çev. **Çandar**, Tuba Tarcan - **Cemal**, Ahmet);
35. **Glasnost** (Asıl İstediğim Nedir) , Dönemli Yay., İst., 1987, s.200
22. **Hite**, Shere (Çev. **Eden**, Esin);
36. **Hite Raporu**, Cep Kitapları A.Ş., İst., 1984, s.555
23. **Hitler**, Adolf (Çev. **Nejad**, A.);
37. **Kavgam**, Kağan Kit., İst., 1971, s.414
24. **"J"** (Çev. **Volkan**, Çiğdem);
38. **Kadında Cinsel Tatmin**, Anten Yay., İst., 1973, s.148
25. **Karaca**, Doç. Dr. Kurt;
39. **Milliyetçi Türkiye**, Çınar Yay., Ank., 1971, 4. Bs., s.228
40. **Kitab-ı Mukaddes**; Kitab-ı Mukaddes Şirketi, İst., 1969, s.902, 274
26. **Kollontai**, Aleksandra (Çev. **Göztok**, Aysem);
41. **Marksizm ve Cinsel Devrim**, Bilgi Yay., Ank., 1974, s.322
- **Kollontay**, Aleksandra (Çev. **Çongar**, Yasemin);
42. **Kadınların Özgürlüğü**, Yarın Yay., İst., 1986, s.122
27. **Lenin**, V.İ (Çev. **Kaya**, Mehmet);
43. **Devlet ve Devrim**, Emek Yay., İst., 1976, s.176
- **Lenin**, V.İ. (Çev. **Ardos**, Muzaffer);
44. **Ulusların Kaderlerini Tayin Hakkı**, Sol Yay., Ank., 1979, s.255
- **Lenin**, V.İ. (Çev. **Güneş**, Mehmet);
45. **Toplumda Kadının Rolü Üzerine**, Ürün Yay., İst., 1975, s.88
- **Lenin**, V.İ. (Çev. **Gelen**, Arif);
46. **Proletarya Devrimi ve Dönek Kautsky**, Bilim ve Sosyalizm Yay., Ank., 1974, s.188
- **Lenin** V.İ. (Çev. **Devrim**, Murat);
47. **Mektuplar**, Toplum Yay., Ank, 1969, s.240
28. **Leonhard**, Wolfgang (Çev. **Şanbay**, Ziya);
48. **Bugünkü Sovyet İdeolojisi**, C.II., Kültür Bak. Yay., İst., 1980, s.510
29. **Macciocchi**, Maria A. (Çev. **Süreya**, Cemal);
49. **Faşizmin Analizi**, Payel Yay., İst., 1979, 2. Bs., s.312
30. **Manfred**, A.Z. (Çev. **Tuncalı**, Ergün);
50. **Yakın Çağlar Tarihi**, C.II., Konuk Yay., İst., 1976, s.296
- **Manfred**, A.Z. (Çev. **Tuncalı**, Ergün);
51. **Yakın Çağlar Tarihi**, C.III., Konuk Yay., İst., 1977, s.336
31. **Marx**, Karl (Çev. **Belli**, Sevim);
52. **Ekonomi Politiğin Eleştirisine Katkı**, Sol Yay., Ank., 1970, s.337
- **Marx**, Karl (Çev. **Belge**, Murat);

53. **1844 Felsefe Yazıları**, V Yay., Ank., 1986, s.184
- **Marx**, Karl (Çev. **Belli**, Sevim);
54. **Fransa'da Sınıf Savaşımları (1848-1859)**, Sol Yay., Ank., 1976, s.222
- **Marx**, Karl (Çev. **Bilgi**, Alaattin);
55. **Kapital**, C.I., Sol Yay., Ank., 1978, s.838
56. **Kapital** (Yayına Hazırlayan **Engels**, Friedrich), C.II., Sol Yay., Ank., 1979, 2. Bs., s.580
56. **Kapital** (Yayına Hazırlayan **Engels**, Friedrich), C.III., Sol Yay., Ank., 1978, s.992
32. **Marx**, Karl - **Engels**, Friedrich (Çev. **Belli**, Sevim);
58. **Alman İdeolojisi** (Feuerbach), Sol Yay., Ank., 1976, s.149
- **Marx**, Karl - **Engels**, Friedrich (Çev. **Yavuz**, Mümtaz);
59. **Manifesto**, Evren Yay., İst., 1976, s.88
- **Marx**, Karl - **Engels**, Friedrich (Çev. **Ardos**, Muzaffer-**Belli**, Sevim - **Kardam**, Ahmet - **Somer**, Kenan);
60. **Seçme Yapıtlar**, C.I. Sol Yay., Ank., 1976, s.711
- **Marx**, Karl - **Engels**, Friedrich (Çev. **Belli**, Sevim - **Bilgi**, Alaattin - **Kardam**, Ahmet - **Özdural**, Güneş - **Somer**, Kenan);
61. **Seçme Yapıtlar**, C.II., Sol Yay., Ank., 1977, s.590
33. **Marx**, Karl - **Engel**, Friedrich - **Lenin** , İ - **Stalin**, J. (Çev. **Ufuk**, Ö.);
62. **Kadın ve Komünizm**, Öncü Yay., İst., 1970, s.262
34. **Miller**, Henry (Çev. **Enger**, Zehra);
63. **Sexus**, C.I., Babil Ktb, Ank., 1971, 2. Bs., s.384
- **Miller**, Henry (Çev. San, Deniz);
64. **Sexus**, C.II., Babil Ktb, Ank., 1971, s.344
35. **Millett**, Kate (Çev. **Selvi**, Seçkin);
65. **Cinsel Politika**, Payel Yay., İst., 1973, s.510
- **Millett**, Kate (Çev. **Cılızoğlu**, Seçkin);
66. **Sokak Kadınları**, Payel Yay., İst., 1975, s.137
36. **Mitchell**, J. - **Oakley**, A. (Çev. **Berktay**, Fatmagül);
67. **Kadın ve Eşitlik**, Kaynak Yay., İst., 1984, s.265
37. **Morgan**, Lewis Henry (Çev. **Oskay**, Ünsal);
68. **Eski Toplum**, C.I., Payel Yay., İst., 1986, s.446
- **Morgan**, Lewis Henry (Çev. **Oskay**, Ünsal);
69. **Eski Toplum**, C.II., Payel Yay., İst., 1987, s.423
38. **Muldworf**, Dr. M. (Çev. **Tokatlı**, Atilla);
70. **Sosyalizm Açısından Cinsiyet ve Kadın**, Gerçek Yay., İst., 1966, s.63

39. **Plehanov**, G.V. (Çev. **Hilav**, Selahattin - **Buri**, Erdem - **Burhan**, Nizamettin - **Mimoğlu**, Selim);
    71. **Marksist Düşüncenin Temel Meseleleri**, Sosyal Yay., İst., 1964, s.348
40. **Reed**, Evelyn (Çev. **Yeğin**, Şemsa);
    72. **Kadının Evrimi**, C.I., Payel Yay., İst., 1982, s.359
- **Reed**, Evelyn (Çev. **Yeğin**, Şemsa);
    73. **Kadının Evrimi**, C.II., Payel Yay., İst., 1983, s.262
- **Reed**, Evelyn (Çev. **Yeğin**, Şemsa);
    74. **Bilimde Cins Ayrımı**, Payel Yay., İst., 1987, s.238
41. **Reich**, Wilhelm (Çev. **Onaran**, Bertan);
    75. **Cinsel Devrim**, Payel Yay., İst., 1974, s.331
    76. **Cinsel Ahlakın Boygöstermesi**, Payel Yay., İst., 1976, s.251
    77. **Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı**, Payel Yay., İst., 1975, s.479
    78. **Bedensel Boşalmanın İşlevi**, Payel Yay., İst., 1978, s.396
42. **Stalin**, Josef (Çev. **Ardos**, Muzaffer);
    79. **Leninizmin Sorunları**, Sol Yay., Ank., 1977, s.737
43. **Tekeli**, Şirin;
    80. **Kadınlar ve Siyasal Toplumsal Hayat**, Birikim Yay., İst., 1982, s.383
44. **Troçki**, (Çev. **Öner**, Yılmaz);
    81. **Sosyalizmin Güncel Meseleleri**, Suda Yay., İst., 1976, s.453
45. **Turçenko**, V. (Çev. **Okan**, Ahmet);
    82. **Bilimsel Teknik Devrim ve Eğitimde Devrim**, Konuk Yay., İst., 1979, s.221
46. **Vincent**, Mandeline (Çev. **Arıbaş**, Bülent);
    83. **Toplum ve Kadının Kurtuluşu**, Konuk Yay., İst., 1977, s.170
47. **Weber**, Max (Çev. **Parla**, Taha);
    84. **Sosyoloji Yazıları**, Hürriyet Yay., İst., 1986, s.390
48. **Wetter**, Gustav (Çev. **Şanbey**, Cemil Ziya);
    85. **Bugünkü Sovyet İdeolojisi**, C.I. Kültür Bak. Yay., Ank., 1976, s.525
49. **Zweig**, Stefan (Çev. **Yörükan**, Ayda);
    86. **Üç Büyük Adam**, Tur Yay., Ank., 1975, s.259

DİZİN

a. AD DİZİNİ

b. KAVRAM DİZİNİ

Adlar ve Madde başlıkları siyah dizilmiştir.

AD DİZİNİ

A

Agape, 70, 115.
Aineias, 124.
Aldeman, P., 86.
Anaksimenes, 33.
Andreyef, A., 58.
Andreyeva, E., 22, 126.
Aneksimandros, 33.
Annenkov, P.V., 57.
Antony, S., 50.
Armond, I., 18, 58, 104.
Atkinson, J.J., 43.

B

Bachofen, J.J., 36, 37.
Bakunin, N., 78.
Balzac, H. de, 35.
Bauer, B., 28.
Bebel, A., 18, 73, 76, 95.
Benedict, R.F., 59.
Biryukova, A., 130.
Blanc, L., 26.
Blanqui, L.A., 26.

C-Ç

Childe, V.G., 81.
Çağatay, T., 79.
Çernisevski, N., 95.

D

Dâver, B., 78.
Demuth, H., 31.
Domontoviç, 76.
Don Ciprano, 46, 47, 48.
Dostoyevski, 93.
Durheim, E., 48.

E

Ellis, A., 86.
Engels, F., 18, 26, 31, 32, 34, 35, 36, 37, 41, 42, 54, 55, 58, 59, 60, 61, 62, 64, 65, 69, 70, 72, 73, 79, 80, 96, 98, 101, 124.
Epikuros, 33.
Erbakan, N., 79.
Eros, 70.

F

Feurbach, L., 27, 33.
Firestone, S., 34, 61, 83, 88.
Fourier, G., 25, 66.
Fromm, E., 70.
Fuller, M., 50.

G

Gaugin, P., 50.
George, G. St., 134.
Goldman, E., 19, 51, 95.
Gorbaçov, M., 119, 125.
Grebovski, A., 19, 79, 132.
Grieg, N., 78.
Guizot, F., 32.
Guşkov, 27.
Gymnasium, F.W., 27.

H

Halilova, Z., 109.
Hartşev, A., 132, 133.
Hefmer, H., 86.
Hegel, W.F., 27, 28, 33.
Herakleitos, 33.
Hite, S., 83.
Hitler, 120.
Hugo, G., 16, 28.

J-K

Jorgens, A., 87.
Karaca, K., 79.
Kerenski, 27
Kollontay, A., 103, 18, 58, 76, 77, 78, 80.

L

Lang, A., 43.
Latham, R.G., 38.
Lawrance, D.H., 46.
Legman, G., 87.
Lenin, V.I., 19, 21, 22, 26, 89-115, 118, 135.
Lennan, J.F.M., 36, 37, 38.
Leukippos, 33.
Lukretius, 33.

M

Malthus, 124.
Marks, H., 27.
Marks, J., 29, 30, 31.
Marks, K., 16-18, 20, 26-29, 32, 34, 35, 37, 48, 51, 52, 54-62, 64, 65, 67-80, 96-98, 101, 131.
Maurrer, von G.L.R., 38.
Mennais, F.R.,de la, 26.
Mill, J.S., 50.
Millett, K., 96.
Milyukov, 27.
Minos, 26.
More, T., 25.
Morgan, H.L., 35, 38,,39, 40, 42, 43, 48, 51, 57, 59.
Morgan, L.H., 18.
Muldword, B., 68.
Mussolini, 119, 120.

O

Owen, R., 25.

P-R

Perevedensev, V., 18, 19, 58, 78.
Petroviç, Y., 123.
Platon, 25.
Pressburg, H., 27.
Proktretus, 63.
Proudhon, P.J., 26, 51, 78.
Reed, E., 43.
Reich, W., 51, 112.
Riazonov, D., 79.
Rodbartus, J.K., 26.
Rousseau, J.J., 19, 49.
Rowbotham, S., 76.

S

Saint-Simon, 25.
Sand, G., 49.
Semaşko, N., 18, 19, 57, 58.
Shelley, M., 49.
Sismondi, d S., 25.
Smidoviç, 18, 58, 106.
Soltz, 113, 114.
Sonin, M., 120.
Stalin, J., 19, 54, 79, 98, 99, 100, 101,109, 110.
Stanton, E.C., 50.

T

Thales, 33.
Thierry, A., 32.
Tristan, F., 50.
Troçki, L., 22, 97, 98, 103, 111, 114, 116, 117.
Troud, 113.
Tylor, E.B., 38.

V-W

Veblen, T., 51.
Verne, J., 17.
Voronkova, O., 123.
Weckerle, J., 87.
Westphaler, L., 29.
Wollstonecraft, M., 49.

Y-Z

Yahuda, 47.
Yudeniç, N.N., 95.
Zetkin, C., 105.

KAVRAM DİZİNİ

A

Aile, 73, 78;
- 'de çifte ilişki, 53;
- 'de kadının işpayı, 83;
- 'nin amacı, 127;
- 'nin eski biçimi, 59;
- 'nin görevi ve anamalcılık, 77;
- 'nin ilkel biçimi, 59;
- 'nin parçalanmışlığı ve işçi sınıfı, 111;
- 'nin tarihi, 42;
- 'nin üreticiliği, 58;
- 'nin maddiliği, 79;
- anamalcılık, 93;
- anayanlı ilkel oymak, 43;
- ataerkil —' 42-44;
- ataerkil, 35;
- Babalık hukuku, 36-39;
- boşanma, 18;
- buyurganlık okulu, 50
- cinsel özgürlük, 66;
- cinsellik, 67;
- düşüngü (ideoloji)'de, 77;
- egemen sınıfların —' biçimi, 71;
- eğitim yeri, 77;
- ekonomik birim olarak 63, 66, 77;
- Eşleme —' 44;
- evlilik, 19;
- evlilik, 59;
- geleceğin toplumunda —' 77;
- geleneksel —' 102;
- içinde doğan işbölümü, 60;
- insanın üretilmesinde, 56;
- insanlık tarihinde, 42;
- işçi sınıfı, 103;
- kadın üzerinde ortaklık, 64;
- kadın, 127;
- kadına engeldir, 77;
- kalıt, 56;
- Kandaş —' 42, 44;
- karı, koca —' 66;
- kentsoylu 64;
- kentsoylu düzen, 58;
- kölelik ve kadın, 61;

- kurulu düzenin kalesi —' 67;
- kurum olarak, 70;
- makineleşme, 16;
- Marksizm'de, 52, 53, 57;
- Marksizm, 18, 60, 61;
- mülkiyet, 56;
- özel —' ekonomisi, 130;
- özel mülkiyet, 44;
- özgür ve özerk, 63;
- Punaluan —' 42-44;
- sevgi, 63;
- Sovyetler Birliği, 79;
- Sovyetler'de —' yasası, 90;
- Sovyetler'de —' 92, 102-104, 106, 111, 112, 114, 117-121, 122, 124, 127;
- Sovyetler'de geri dönüş, 116;
- tarihi ve Marksizm, 18;
- tek toplumsal ilişki olarak, 56;
- tekeşilik ve egemen sınıflar, 71;
- Tekeşli —' 42, 63;
- temel tüketici birim, 81;
- Toplumculuk, 22, 57, 63, 77, 102;
- toplumun kurtuluşu, 18;
- uygarlık tarihinde, 42;
- üretim süreci, 57;
- ve düşünsel ilişkiler, 40;
- ve ilk mülkiyet biçimi, 61;
- ve türün üremesi, 54;
- ve yeniden üretim, 53;
- yasalar önünde, 116;
- yeni tip —' 111;
- yeniden üretimde —'nin rolü, 53;
- yetkideş aylaklık, 51;
- yetkideş tüketim, 51;

Alman Felsefesi, 26;

anaerkillik
- 'in sonu, 44-46;
- analık hukuku, 26, 28, 39;
- Bachofen,
- cinsellik,
- dönemi, 15;
- kadın, 15, 61;
- kıskançlık, 46;
- soy zinciri, 36-39;
- ve kadına tapma, 61;
- yabanıllık, 39;

Analık Hukuku
- 'nda kalıt, 41, 42;
- 'nun yıkılması ve kadın, 42;
- 'nun yıkılması ve sonuçları, 42;
- ana soyu, 40;
- ana sözcüğü, 40;
- anayanlı ilkel oymak, 43;
- babalık kalıt hukuku, 42;
- Engels, 42;
- kadın cinsinin yenilgisi, 42;
- soy zinciri, 36-39-42;
- yabanıllık —'na göre işler, 39-42;

Anamalcılık (Kapitalizm)
- 'da aşk, 81;
- 'da cinsel özgürlük, 88;

- 'da doğa ve yabancılaşma, 66;
- 'da sevgi, 81;
- 'ın gelişimi ve kadın, 48;
- 'ın temel amacı, 84;
- 'ın temeli, 62;
- açlığa dayalı, 62;
- aile, 71, 81, 93;
- anarşizm, 78, 79;
- boşanma, 94;
- cinsel yaşam, 82;
- dinsel evlilik, 94;
- dizgesi ve cins ayrımcılığı, 75;
- dizgesi, 81, 82;
- erkyurt (Devlet),
- evlilik, 63;
- feminizm, 83;
- fuhuş, 64, 72;
- insanın insanı sömürmesi, 62;
- insanın köleliği, 65;
- işçi sınıfı, 82;
- kadın ve tüketim, 51;
- kadın, 62-65, 75, 95;
- kadının çalışması, 75;
- kadının emeği, 94;
- kadının ezilmişliği, 58;
- kadının kurtuluşu, 89;
- kadının özgürleşmesi, 84;
- kadının özgürlüğü, 75;
- kentsoylu aile, 64;
- Marksizm, 62;
- salt kâr, 62, 85;
- sınıf kavgası, 76;
- sınıflar ve—' dize, 89;
- toplum ve birey, 66;
- toplum, 93;
- toplumculuk, 62;
- ücretler, 82;
- ücretli kölelik, 72;
- üretim aracı olarak kadın, 62;
- üretim tarzı, 62;
- üretim, 72-74;
- ve düşüngü (ideoloji), 66;
- ve NEP, 108;
- ve sömürü, 75, 89;
- XIX işçi hareketleri, 49;
- XIX'da, 48;
- yeniden üretim, 51;

Ana rahmine Dönme Özlemi, 64;

Anarşizm, 26, 78, 79;

Aperion, 33;

artı değer, 39;
- ekonomi politik 39;
- Marksizm, 39;

ataerkillik
- ezinç ve kadın, 136;
- kadın, 61;
- kadına tapma, 61;
- özel mülkiyetin evrimi, 48;
- sınıfların oluşumu, 48;

B

Babalık Hukuku, 36-39;
- Bachofen, 36;
- cinsellik, 36;
- kalıt hukuku, 42;
- soyzinciri, 36, 39, 41, 42;
- uygar halklar, 36;

Barbarlık Dönemi
- erkek egemenliği, 43;

- evreleri, 61;
- kadın ve —'ne geçiş, 44;
- kadın, 61;
- özel mülkiyet, 44;
bilgide soyutlama, 133;
Bilimsel Toplumculuk, 25, 33, 51, 52;
- 'un ayırdedici özelliği, 65;
- 'un öncelleri, 37;
- kaba toplumculuk, 64;
- ütopik toplumculuk, 25, 26;
Bir Bardak Su Kuramı, 21, 107, 108;
Boşanma, 21, 58;
- 'nın sınırlandırılması, 102;
- 'nın sonucu olarak fuhuş, 116;
- aile, 18;
- anamalcılık, 94;
- evlilik, 72, 73;
- kadın, 102;
- Sovyet yasalarında —' 101-103;
- Sovyetler'de—' özgürlüğü, 102;
- Sovyetler'de, 90, 91, 102, 103, 118, 133, 134;
- toplumculuk, 102;
Budunbilim, 37, 38;
- Marksizm, 18, 35;

C-Ç

Cinsel-lik
- 'in kuramı, 51;
- açlık ve özel mülkiyet, 65;
- aile ve —' özgürlük, 66, 67;
- aktöre, 21;
- Analık hukuku, 36;
- anamalcılıkta —' yaşam, 82;
- arkadaşlık, 43;
- aşk işpayı, 71;
- aşk, 70;
- Babalık hukuku, 36;
- bedensel boşalma, 112;
- bireyseldir, 74;
- devrim ve anamalcılık, 89;
- devrim ve pornografi, 88;
- devrim, 51, 88, 89;
- devrimci aktöre, 75;
- dirimsellik, 67;
- erkyurt, 75;
- eş —' 134;
- eşlik ve kadın, 58;
- evlilik, 57, 71, 72;
- evlilikte —' yasak, 43;
- gerekimler, 74;
- içerik ve kadının özgürlüğü, 82;
- içgüdü, 107;
- kadın, 66, 67, 71;
- Lenin'de —' 106, 107;
- meta olarak kadın —'i, 57;
- NEP, 109;
- özgürlük ve kadın, 129;
- özgürlük ve tüketim, 85;
- özgürlük ve zina, 71;
- özgürlük, 64, 80;
- perhiz, 54, 57, 58;
- sevişme özgürlüğü ve kadın, 18, 58, 104, 105;
- sınıfların düzeni, 84;
- sorunlar ve ekonomi, 102;

- sorunların siyasallaştırılması, 112;
- Sovyetler Birliği, 82, 104-107, 111, 112, 134;
- tinsel gerçeklik düzeyi, 34;
- toplumbilim ve Marksizm, 16, 17, 33, 34, 51, 67;
- toplumculuk, 69, 79, 83, 107-112;
- üretim artışı, 102;
- ve Komsomol, 106;
- ve Sovyet Devrimi, 106, 107;
- Yabanıl toplumlarda, 47;
- yaşamın kişiselliği, 112;
- zina, 71;

Çin Materyalizmi, 32;
Çivi Yazısı, 45;

D

Darwinci Evrim Kuramı, 38;
- ve Marksizm, 39;

Devrim ve şiddet, 26;
Diyalektik Materyalizm (Eytişimsel Özdekçilik)
- ve Marksizm, 32;
- Esir, 32;
- 'in gelişmesi, 32;
- ülkücü tarih anlayışı, 33;
- mekanizm, 33;
- metafizik öğeler, 33;
- bilim evreni, 33;
- nesnenin temel öğesi, 33;
- düşünce tarihi, 33;

Durkheim
- olgucu yöntem, 48;
- toplum, 48;
- toplumbilim, 48;

Düşüngü (ideoloji)
- anamalcılık, 66;
- ekonomi, 135;
- Marksizm, 135;

Düşünsel ilişkiler, 40;
Düzeltimci Toplumculuk, 26;

E

Emek
- 'ğin amacı ve Marksizm, 66, 67;
- 'ğin kurtuluşu, 84, 93;
- 'ğin örgütlenmesi ve Marksizm, 39;
- gücü ve Marksizm, 16;
- işçi sınıfının —' gücü, 82;
- kadın ve —' birimi, 130;
- kadın ve çocuk —' 15-17;
- kadın, 64;
- kol —'i ve kadın, 92, 93;
- makineleşme, 15-17;
- pazarı, 16;
- üretken, 135;
- ürünü olarak özel mülkiyet, 64;
- ve yabancılaşma —' 67;

Erkek Egemenliği
- barbarlık, 43;
- kadın, 46;
- kadının köleleşmesi, 45;
- kıskançlık, 46;
- özel mülkiyet, 44;

Erkyurt (Devlet)
- 'un rolü, 135;

- anamalcılık, 78;
- anarşizm, 78, 79;
- düşüngüsü (ideolojisi), 122;
- kuramı, 78;
- Marksizm, 135;
- mülkiyet, 135;
- özgürlüğün ereği olarak, 80;
- sınıf savaşımı, 78;
- toplumculuğu, 26;
- toplumculuk, 135;
- ve kadın, 92;

Evlilik, 36, 59;
- 'in yeni temeli, 63;
- aile, 19, 59;
- aileler arasında, 59;
- anamalcılık, 63;
- araç olarak, 81;
- cinsel arkadaşlık, 43;
- cinsel yasak, 43;
- cinsellik, 57, 71;
- çok kocalı —' 37;
- Dış —' 37, 43;
- dışı çocuklar, 118;
- dinsel —'ler, 94;
- Ekim Devrimi ve —' yasaları, 120-122-134, 135;
- eşleme, 44;
- fuhuş, 64;
- iç —' 43;
- ilkel mülkiyet, 64;
- kentsoylu aile, 64;
- kız kaçırma, 37;
- küme—'i, 59;
- Marksizm, 60, 69;
- oymak içi, 37;
- özel mülkiyetin bir biçimi olarak, 59, 60;
- Roma'da, 37;
- sınıflar, 75;
- sop örgütlenmesi, 59;
- Sovyet devrimi, 90, 91, 131;
- Sovyet iktidarı, 107;
- soy —"i, 41;
- Sparta'da, 37;
- Tek eşli —' 36;
- tekeşlilik, 63, 69;
- toplumculuk, 21, 63, 69-75;
- törensiz, 58;
- ve evrim, 43;
- ve mülkiyetin eldeğiştirmesi, 81;
- ve sınıf savaşı, 60;
- yabanıllık, 42, 43;

F

Feminizm
- anamalcılık, 83;

Fransız Toplumculuğu
- Marksizm, 17, 26;

Fuhuş
- evlilik, 72;
- kadın, 50;
- sınıflar, 72;
- Sovyetler Birliği'nde boşanma ve —' 116;
- Sovyetler Birliği'nde, 115, 131;
- tarihsel bataklık, 63;
- toplumun ürünü olarak, 50;
- ve anamalcılık, 64;

G

gebelik, 124;
- özgürlük, 84;
- ve barbarlık, 82, 86;
geleceğin toplumu, 68;
- aile, 75;
genç Marks ve Yabancılaşma, 62;
- 1844 Elyazmaları, 65;
Geometri, 187;
Glasnost
- Perestroika, 119;
- Toplumculuk, 95;
Gotha Kurultayı, 95;

H

Hegel
- Marksizmin önceli olarak, 33;
Hıristiyan Toplumculuğu, 26;
Hint Materyalizmi, 32;
Hukuk, 37;
Hümanizm
- gelişmiş bir doğalcılık olarak, 62;
- Marksizm, 62;
- toplumculuk, 62;
- yabancılaşma kuramı, 62;

I-İ

Irakua Birliği
- gensi ve Engels, 39;
- Kızılderililer, 38;
- Morgan, 38, 39;

İdealizm, 32;
İdeoloji (düşüngü)
- aile,
- kentsoylu,
- yeniden üretim,
İngiliz Ekonomi Politiği, 17, 26;
İnsan
- ' özü ve yabancılaşma kuramı, 62;
- 'cıl ilişkiler, 69;
- 'nın davranışları, 20;
- 'nın kendi bilincine varması, 68;
- 'nın köleliği, 65;
- 'nın kurtuluşu ve toplumculuk, 62, 97;
- 'nın nesnelleştirilmesi, 67;
- 'nın varlaşması, 20;
- 'nın yeniden üretilmesi ve aile, 56;
- bilimi, 18;
- bilinci, 73, 74;
- eylemi ve Marksizm, 57;
- meta ve —'nın yeniden üretilmesi, 54;
- Toplumculuk ve —'nın yeniden üretimi, 54;
- usu ve düşünsel ilişkiler, 40;
- ve anamalcılık, 62;
- ve doğa, 68;
- ve hümanizm, 62;
- ve Marksizm, 66;
- yabancılaşma, 67;
İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, 64;

- birey özgürlüğü, 64;
İşçi sınıfı
- 'nın köleliği, 67;
- 'nın kurtuluşu, 65;
- aile, 103;
- emek gücü, 82;
- eylemi, 17;
- hareketi, 73, 75;
- insanın kurtuluşu, 65;
- kadının kurtuluşu, 62, 65, 66;
- Marksizm, 17;
- savaşım, 78;
- toplumculuk, 66;
- uzlaşmaz karşıtlıklar, 78;
- ve tek boyutluluk, 67;
- XIX. yy.'da anamalcılık, 49;
- zihin gücü, 82;

K

Kadın, 48-55;
- 'a tapma ve yabanıllık, 61;
- 'ın çifte bağımsızlığı, 77;
- 'ın edilgenliği, 46;
- 'ın geleceği ve toplumculuk, 78;
- 'ın görevi, 19;
- 'ın köleleşmesi, 42,4 5;
- 'ın köleliği, 109;
- 'ın kurtuluşu ve cinsellik, 83;
- 'ın kurturuluşunun koşulu, 63;
- 'ın ortaklaşa kullanımı, 64;
- 'ın özgürleşmesi, 58;
- 'ın özgürlüğü ve doğumun denetimi, 84;
- 'ın usçu birliği, 49;
- 'ın üretime katılması, 78;
- 'ın ve emekçilerin kurtuluşu, 50;
- 'nın aile görevi, 127;
- 'nın ekinci, 136;
- 'nın ekonomik özerkliği, 58;
- 'nın nesneleştirilmesi, 65;
- 'nın özgürlüğü, 136;
- 'nın sevişme özgürlüğü, 58;
- 'nın tarihsel köleliği, 65, 67;
- 'nın yazgısı ve anatomi, 137;
- aile, 64, 70, 73;
- anaerkil dönem, 15, 35, 61;
- Analık hukuku, 26-42, 43;
- Analık hukukunun yıkılması, 142;
- anamalcılık, 65, 66, 75, 77, 84, 89, 93;
- anamalcılıkta —' ve üretim, 51, 62;
- anamalcılıkta —'nın ezilmişliği, 58;
- anarşizm, 78;
- anatomik yazgı, 62;
- anatomik yazgının çürütülmesi, 131;
- annelik ve bağımlılık, 136;
- ataerkil ezinç, 136;
- ataerkillik, 46, 61;
- bağımsızlığının sebebi, 75;

- barbarlığa geçiş, 44;
- barbarlık, 61;
- beden özgürlüğü, 75;
- boşanma ve Sovyetler'de,
- cinsel içerik ve —'nın özgürlüğü, 32;
- cinsel nesne, 130;
- cinsellik, 67, 71;
- cinsiyetçilik, 65;
- çok kocalılık, 37;
- demokratik devrim, 118;
- devrimci düşünce, 107;
- dinsel ve tüzel yapı, 75;
- düşünsel özgürlüğü, 75;
- emek birimi, 130;
- emekçi olarak, 64;
- erkeğin keyif aracı, 42;
- erkek egemenliği, 45, 47, 77;
- erkek ilişkisi, 68, 69;
- erkek ve —' sınıflar, 39, 59;
- esnek bağımsız aşk ilkesi, 78;
- evcil kölelik, 50;
- evlilik ve —'nın köleliği, 73;
- ezilmişliği, 65;
- fuhuş ve anamalcılık, 64;
- fuhuş, 50;
- gebelik ve sonuçları, 84-86;
- gebelik, 82;
- hakları ve kitle hareketi, 49;
- ikinci sınıf varlık olarak, 15;
- ilk sınıf savaşı, 60;
- ilkellik döneminde, 58;
- insanın köleliği, 65;
- işbölümü ve sınıflar, 60;
- işçi —'lar, 15;
- işçi sınıfı ve —'nın kurtuluşu, 62-66;
- işgücü olarak, 119;
- J.S. Mill, 50;
- kadın egemenliği, 132;
- kamusal mülkiyet, 63;
- karı koca ailesi, 63;
- kentsoylu ailede, 64;
- kölelik cezası ve devrim, 129;
- Lenin'de, 106;
- makineleşme ve —' emeği, 15-17;
- Marksizm'de —' sorunu, 51, 58, 60, 61, 67, 73;
- Marksizm, 16, 17, 34, 37;
- meta olarak, 57;
- NEP, 108;
- okullaşması, 49;
- oy hakı, 49, 50;
- özel aile ekonomisi, 130;
- özel mülkiyet, 15;
- özel mülkiyet, 44-48;
- özel mülkiyet, 69;
- özerklik, 62;
- özgür aşk, 77;
- özgürlük, 62;
- Perestroika, 119;
- pornografi ve —'nın sömürüsü, 85, 86;
- Proudhon, 51;
- reklam aracı olarak, 88;
- Salt eşitlik ilkesi, 50;

- seçme seçilme hakkı, 51;
- sermayeye bağımlılık, 77;
- sevişme özgürlüğü, 18;
- sınıf savaşımı, 34, 73;
- sorunu ve bağımsız aşk, 77;
- Sovyet devrimi, 118;
- Sovyetler'de —' ve boşanma, 90, 91;
- Sovyetler'de —' ve cinsellik, 90;
- Sovyetler'de —' ve fuhuş, 131;
- Sovyetler'de —' ve ücret, 130;
- Sovyetler'de geriye dönüş 120, 128;
- Sovyetler'de, 91-93, 97, 103, 111, 113-130;
- soy örgütlemesi, 41, 42;
- Suffragette hareketi, 49;
- tarım, 44, 45;
- tarihsel çelişki, 126;
- ticari ürün, 15;
- Toplumculuk, 22, 65, 66, 72, 75, 76, 89, 95;
- toplumsal üretim, 135;
- üretim aracı olarak, 65;
- üretim ilişkilerinde köle, 15;
- üretim ve —'nın ezilmişliği, 69, 70, 71;
- ve aile, 57, 58, 61;
- ve bilim, 136;
- cinsel özgürlük, 129;
- Ekim Devrimi, 129;
- ilk sınıflar, 60;
- kamu işleri, 63;
- kölelik, 61, 62;
- Rousseau, 49;
- sınıflar, 84, 89;
- ve üretim ilişkileri, 77;
- XIX.yy.'da sınıf hareketi, 49;
- yabancılaşma, 67;
- yabanıllık, 61;
- yabanıllıkta, 42, 43;
- zina, 71;

Kandaş aile, 42;

Kölelik
- 'in içeriği,
- insan, 65;
- nesneleşme, 65;
- süreci ve kadın, 67;
- üretim tarzı, 137;
- yabancılaşma, 67;

Kürtaj
- Sovyetler'de —' yasası, 113, 122, 123;

M

Madenin işlenmesi, 45;

Makineleşme
- emek, 16;
- kadın ve çocuk emeği, 15-17;
- kapitalizm, 16;
- kol gücü, 15-17;

Marks'ın Yaşamı, 27-31;

Marksizm
- 'de sınıflar ve erkek kadın sınıflar tezi, 39;
- 'in öncülleri, 31-33;
- 'in üç bileşeni, 17;
- aile tarihi, 18;

- aile ve yeniden üretim, 53;
- aile, 57;
- ampirisizm, 56;
- analık hukuku, 36, 42;
- anamalcı toplum, 97;
- anamalcılık, 16, 58, 62, 76;
- aşk, 70;
- ataerkil aile, 35;
- bilgi teorisi, 50;
- bilim olarak, 16;
- bilim, 52;
- bilinç ve toplum, 73, 74;
- budun bilim, 18, 35;
- cinsel toplumbilim, 16, 17, 33, 34;
- cinsellik, 51, 67;
- cinslerin eşitliğinin koşulu, 134, 135;
- çocuklar ve gençler, 131;
- Darwinci evrim kuramı, 38, 39;
- dirimsel sınırlar, 20;
- Diyalektik Materyalizm, 32;
- doğa bilimleri, 18, 35;
- düşüngü (ideoloji), 135;
- düşünsel yaşam ve süreci, 74;
- eğitim, 124;
- ekonomi politik, 39;
- ekonomi ve düşüngü (ideoloji), 135;
- ekonomik etmen, 101;
- emeğin amacı, 66, 67;
- emeğin örgütlenmesi, 39;
- emek gücü, 16;
- erkyurt ve mülkiyet, 135;
- erkyurt, 135;
- evlilik, 36, 60, 69;
- Eytişim, 56;
- felsefe, 17, 33;
- Fransız toplumculuğu, 17;
- geleceğin toplumu, 58;
- hümanizma, 62;
- İngiliz Ekonomi Politiği, 17;
- insan bilinci, 73, 74;
- insan eylemi, 57;
- insan ve tarihsel gelişme, 97;
- insan, 56, 66;
- insanbilim, 18;
- insanın davranışları, 20;
- insanın kendi bilincine varması, 68;
- insanın köleliği, 65;
- insanın kurtuluşu, 97;
- insanın nesnelleştirilmesi, 67;
- insanın özü, 68;
- insanın varlaşması, 20;
- insansı özelliğin doğası, 68, 69;
- işçinin kurtuluşu, 65;
- kaba toplumculuk, 64;
- kadının köleleşmesi, 60, 61;
- Kapital, 15, 16;
- Klasik Alman Felsefesi, 17, 26;
- köktencilik, 52;
- kölelik içeriktir, 65;
- kölelik ve insanın kurtuluşu, 65;
- Leninizm, 98;

- makineleşme, 16;
- Marks, 16-18, 27;
- metafizik, 68;
- ortak mülkiyet ve tarım, 58;
- öncesi yazın, 15-31;
- özdek ve emek, 67;
- özdekçi anlayış, 54, 55;
- özdekçilik, 74;
- özdeksel tepkimeler, 66, 67;
- özel mülkiyet ve kadın, 64;
- özel mülkiyet ve nesneler dünyası, 65;
- özel mülkiyet, 55, 59, 60, 61;
- özerklik, 62;
- proletarya, 17;
- proleterya diktatörlüğü, 97;
- proleterya uganlığı, 17;
- psikoloji, 18, 35;
- sınıf eylemi, 17;
- sınıf kavgasının yasaları, 76;
- sınıf savaşımı, 34;
- somut çelişkiler, 17;
- Sovyet Devrimi, 111;
- Tarih, 55;
- tarihin belirleyicisi, 101;
- Tarihsel Materyalizm, 101;
- teori ve zaman, 51;
- tinsel-cinsel gerçeklik düzeyi, 34;
- toplum ve görevleri, 131;
- toplum ve insan, 57;
- toplumbilim, 18, 35;
- toplumcu kuram, 97;
- toplumculuğun ayırdedici özelliği, 65;
- toplumculuk ve tarih, 17;
- toplumculuk, 17-26, 51-63, 95, 97;
- toplumsal gelişim yasaları, 76;
- toplumsal insan, 101;
- toplumsal sınıflar, 39, 57;
- uygarlık, 57, 58;
- üretici güçler, 57;
- üretim araçları, 39, 63;
- üretim ilişkileri, 17, 69, 70, 73-74;
- üretim nesnesi, 67;
- üretim ve insan, 101;
- üstyapı, 74;
- ve Devrim, 111;
- ve Engels, 35;
- ve genç Marks, 62;
- Hegel, 33;
- idealizm, 32;
- kadın sorunu, 34, 37;
- ve kadın, 16, 17, 51, 52, 58, 62;
- ve Marks, 34;
- ve Tarihçi Hukuk Okulu, 28;
- toplumcu kuramı, 17;
- yabancılaşma, 62;
- yabancılaşmış emek, 67;

Meta
- 'nın üretimi, 56;
- insanın üretilmesinde, 54;
- olarak kadın, 57;
- ve emek, 62;
- ve kadın cinselliği, 57;

Mezopotamya, 45;

Mülkiyet
- 'in özel bir biçimi olarak

evlilik, 59;
- başkasının işgücü olarak, 61;
- cinsellik, 65;
- emek ürünü, 64;
- ilkel
- işbölümü, 61;
- kamusal —' ve kadın, 63;
- kentsoylu evlilik, 64;
- kölelik, 61;
- ortak —' ve tarım, 58;
- özel —' ve aile, 44;
- özel —' ve barbarlık dönemi, 44;
- özel —' ve erkek, 15;
- özel —' ve kadın, 15, 44-48, 64, 69;
- özel —' ve Marksizm, 52, 55;
- özel —' ve yabancılaşma kuramı, 62;
- özel —' 58-60, 61, 65;
- özel —'in etkisi, 65;
- özel –"in evrimi ve kadın, 45, 48;
- özel —'in nesneliği ve Marksizm, 65;
- özel ortak —' ve toplumculuk, 65;
- tarımda özel —'e geçiş, 53;
- topraksal, 59;
- ve aile, 56;
- ve erkyurt, 135;
- ve toplumculuk, 65;

N

NEP, 108, 109;
- anamalcılık, 108;
- Bir Bardak Su Kuramı, 109;
- geleneksel aktöre, 108;
- gericilik, 108;
- kadın, 108;
- Sovyet devrimi, 108;

O-Ö

Olumsuzlamanın olumlaması, 62;
özgürlük
- 'çü toplum, 75;
- aile'de, 63;
- ak toplumculuk, 77;
- boşanma, 91, 102;
- cinsel —' ve tüketim, 85;
- cinsellik, 64, 67, 71, 80;
- kadın, 18, 58, 62, 75, 78;
- kadın, 104, 105;
- Marksizm'de, 63;
- toplumculuk, 69;
- ve birey, 64;
- ve devlet, 80;
- ve doğum kontrolü, 84;
- yabancılaşma ve —' kişilik, 67;

P-R

Prestroika
- geriye dönüş, 119;
- kadın, 119;
- Toplumculuk, 95;
proleterya
- diktatörlüğü ve kadın, 97;
- diktatörlüğü ve Marksizm, 97;

- entarnasyonalizmi, 97;
- Leninizm, 98;
- toplumculuk, 22;
- uganlığı (iktidarı), 17, 21, 25;
- ve Marksizm, 17;
Proudhon
- ve kadının seçme seçilme hakkı, 51;
psikoloji
- ve Marksizm, 18, 35;
Punoluan ailesi, 42-44;
Roma
- 'da evlilik, 37;
Rousseau
- kadın, 49;

S

Sanıbilim, 71;
Sınıflar
- anamalcı dizge, 89;
- anamalcılık ve —' kavgası, 76;
- anamalcılık, 48, 49;
- cinselik ve —'ın düzeni, 84;
- egemenlerin baskısı, 75;
- erkek ve kadın —'lar, 59;
- erkyurt, 78;
- evlilik, 72, 75;
- eylemi, 17;
- fuhuş, 72;
- ilk —' savaşımı, 60;
- ilk —' ve kadın, 60;
- işçi hareketi, 75;
- işçi sınıfı, 75;
- kadın ve —' savaşımı, 73;
- kavgasının yasaları ve Marksizm, 76;
- Marksizm, 57;
- savaşımı ve uzlaşmaz karşıtlıklar, 78;
- savaşımı ve Marksizm, 34;
- tarihte, 60;
- toplum ve kadın, 89;
- ve işbölümü, 60;
Somut çelişkiler, 17;
Sop Örgütlenmesi
- 'nde sınıflandırma, 60;
- avcılık ve savaşçılık eğitimi, 60;
- çocuklar, 60;
- dişiler bölümü, 60;
- erkekler bölümü, 60;
- evlilik, 59;
- ilkel birdizge, 59;
Sovyetler Birliği
- ' ve aile sorunu, 102, 103;
- 'nde kadın, 124;
- 'nde cinslerin eşitliği, 90;
- 'nde toplumculuk, 19-23;
- 'nde uganlık (iktidar), 91;
- 'nin uganlığı, 91;
- 1936 düzenlemeleri ve kadın, 115;
- 1977 Anayasası, 121, 122;
- Aile Kararnamesi, 118;
- aile ve geriye dönüş, 116;
- aile yasası, 90;
- aile, 79,92, 106, 110, 111, 112, 117, 122,124;
- ailenin amacı, 127;
- ailenin güçlendirilmesi, 121;

- ailenin güçlenmesi, 114;
- Analı sevinci, 114;
- analık madalya dereceleri, 120, 121;
- analık madalyası, 121;
- anatomik yazgının çürütülmesi, 131;
- Anayasa ve kadın sağlığı, 132;
- Anayasa, 135;
- anne ve ulus imgesi, 120;
- Annelik Madalyası, 109;
- ataerkil batı, 110;
- ayrıcalıklı sınıf olarak çocuklar ve gençler, 131;
- baba erkesi, 113;
- Bir Bardak Su Kuramı, 107, 109;
- Boşanma vergisi, 115, 116;
- boşanma cezası 108;
- boşanma nedenleri, 133, 134;
- boşanma özgürlüğü, 102;
- boşanma ve demokratlık, 102;
- boşanma ve evlilik, 115;
- boşanma ve fuhuş, 116;
- boşanma ve kadın özgürlüğü, 91;
- boşanma ve nafaka, 90;
- boşanma ve özgürlük, 102;
- boşanma ve toplumculuk, 102;
- boşanma, 90, 91, 102, 118, 120, 133
- buyurgan aile, 135;
- cinsel sorunlar, 106, 107;
- cinsellik ve evlilik, 134;
- cinsellik, 82, 111, 112, 134;
- cinslerin eşitliği, 90, 131;
- çalışan kadınlar, 94;
- çocuk yuvaları, 117;
- çocuk, 79;
- çocuklar ve gençler, 131;
- devrim ve fuhuş, 91;
- devrim ve kadın 89-91;
- devrim yasaları, 103;
- devrimin görevi ve kadın, 92;
- devrimin niteliği, 126;
- dinsel nikahın yasaklanması, 90;
- doğum aracı olarak kadın, 120;
- doğum denetimi, 132;
- doğum izni, 92, 93;
- doğum oranı, 124;
- doğurganlık madalyası, 121;
- Ekim Devrimi ve evlilik yasaları, 116;
- ekinç ve aile, 111;
- ekinçsel durum, 103;
- emek ve kurtuluşu, 93;
- erkyurdun rolü, 135;
- erkyurt düşüngüsü, 122;
- erkyurt ve kadın, 92;
- eski aile tarzı, 117;
- eşcinsellik, 134;
- ev yönetimi, 117;
- ev köleliği, 125;
- evlenme yaşı, 121;

- evlilik dışı çocuklar, 118;
- evlilik ve aile yasası, 120-122;
- evlilik yaşı, 90;
- evlilik, 90, 91, 131, 135;
- fuhuş, 116-118, 131;
- gebelik, 124;
- geleneksel aile, 102;
- geriye dönüş ve aile, 128;
- geriye dönüş ve kadın, 128;
- geriye dönüş, 116;
- İkinci Dünya Savaşı, 98, 99;
- iş yaşamında kadın, 127;
- işgücü olarak kadın, 119;
- kadın egemenliği, 132;
- kadın emekçiler, 93;
- kadın ve aile yaşamı, 91;
- kadın ve cinsellik, 90;
- kadın ve çocuk, 114;
- kadın ve doğurganlık, 124;
- kadın ve eğitim düzeyi, 127;
- kadın ve erkek, 126;
- kadın ve geriye dönüş, 120;
- kadın ve kamu hizmetleri, 91;
- kadın ve mesleki dağılım, 130;
- kadın ve sosyal emek, 92;
- kadın ve sömürü, 97;
- kadın ve üretim, 130;
- kadın, 92, 111;
- kadının aile görevi, 127;
- kadının durumu, 130;
- kadının eşitliği, 93;
- kadının işgücü, 126;
- kadının kurtuluşu, 93;
- kadının politik hakları, 91;
- Kadınlar Kolu, 91;
- kafa eğitimi, 96, 101;
- katıksız yönetim ve Stalin, 99;
- Kiev Kurultayı, 112, 113;
- kimsesiz çocuklar, 117;
- kolhozlar, 135;
- Komsomol, 106;
- kürtaj özgürlüğü, 113;
- kürtaj ve nüfus, 113;
- kürtaj yasası, 113;
- kürtaj, 112-114, 122, 123;
- Lenin, 89-91, 97;
- Leninizm, 89-91, 98;
- mülkiyet, 135;
- nafaka, 90, 120;
- Nazi Almanya, 110;
- NEP, 108;
- Perestroika ve geriye dönüş, 119;
- proleterya diktatörlüğü ve kadın, 97;
- proleterya enternasyonalizmi, 97;
- siyasal devrim, 103;
- Stakhonovist hareketi, 117, 127;
- Stalin ve Sınıf savaşımı, 101;
- Stalin, 97;
- Stalinizm, 98;
- toplumcu kuram, 97;
- toplumculuğun kurtuluşu, 98;

- toplumculuğun niteliği, 126;
- toplumculuk, 126;
- üretici emek ve kadın, 92;
- üretim artışı, 98;
- ve anamalcı toplum, 93;
- ve çok ulusluluk, 96;
- ve Komünizm, 126;
- ve Marksist Kuram, 111;
- ve proleterya, 97;
- yasal olmayan çocuklar, 131;
- yasalar ve aile, 103;
- yasalar ve kadın, 126;

Soy
- analık hukuku, 40, 41;
- analık kalıt hukuku, 41, 42;
- baba —' çizgisi ve mülkiyet, 41;
- Engels, 41;
- evlilik, 41, 59;
- gratri, 59;
- örgütlenmesi ve kadın, 42;
- temel bir kurum olarak, 40, 41;
- toplum biçimlerinin mayası olarak, 42;
- tribü, 59;
- ve yabanıllık, 42;
- zinciri, 42;

Sömürgecilik
- toplumcu öğreti, 19;

Suffragette hareketi, 49;

Syndyasmian aile, 42, 44;

T

Tarım
- 'sal üretim, 52, 53;
- tarla, 52;
- toprak mülkiyeti, 58;
- ve mülkiyet, 52, 53, 58, 59;

Tarih
- 'çi okul, 32;
- 'in temel etmeni, 55;
- 'sel zorunluk, 62;
- ve Marksizm, 55;
- ve tarihçi, 32;

Tarihçi Hukuk Okulu, 28;

Teori ve Zaman, 51;

Toplum
- 'sal işpayı, 48;
- 'sal yaşamın başlangıcı ve kadın, 59;
- 'sal ilişki ve aile, 56;
- insan etkinliği, 48;
- tinsel yaşam, 48;
- ve birey, 48;
- ve inançlar, 48;
- ve yeniden üretim, 81;
- yaşamın kaynağı ve amacı olarak, 48;

Toplumculuk, 51, 52, 54;
- ' nedir?, 25;
- 'un aşaması, 74;
- 'un ayırdedici özelliği, 65;
- 'un devrimci özü, 95;
- 'un ihtilalciliği, 79;
- aile ve kadın, 77;
- aile, 57, 102;
- anamalcılık, 22, 62, 66, 77;
- anamalcılıktan sonraki aşama olarak, 62;
- anarşizm, 78;

- aşk, 72, 73, 78;
- bağımsız aşk, 77, 79;
- bağımsız birlik, 77;
- belirlenimcilik, 66;
- Bilimsel —', 25, 33, 37, 51, 52;
- cinsel aktöre, 21;
- cinsellik, 69, 79, 83, 107-112;
- çocuk bakımı, 63;
- demokratikleşme, 101;
- doğa ve yabancılaşma, 66;
- düşüngü (ideoloji) 66;
- düzeltimci —' 26;
- eğitim, 95;
- ekonominin belirleyiciliği, 102;
- elverişsizlik, 20;
- erkyurt, 26;
- evlilik, 21, 63, 69-75;
- Fourierist eğilimler, 66;
- Glasnost, 95;
- Gorbaçov, M., 95;
- Gotha Kurultayı, 95;
- Hıristiyan, 26;
- hümanizm, 62;
- insanın kurtuluşu, 62;
- insanın yeniden üretimi, 54;
- işçi sınıfı, 66;
- kaba —', 64;
- kadın, 21-23, 65, 72, 95, 116;
- kadının kurtuluşu, 66, 75, 76, 89;
- kadının özgürlük koşulu, 66;
- kamusal mülkiyet ve kadın, 63;
- kuramı, 17;
- Laik nikah, 22;
- Marksizm, 17, 35, 51-63, 95, 97;
- meta ve emek, 62;
- mülkiyet ve erkyurt, 135;
- mülkiyetin ortadan kaldırılması, 65;
- nafaka, 21;
- NEP, 108;
- olumsuzlamanın olumsuzlaması, 62;
- öğretisi, 95;
- öğreti ve sömürgecilik, 19;
- özel mülkiyet, 65;
- özgür aşk, 77;
- özgürlükçü toplum, 75;
- özgürlükçülük,
- Prestroika, 95;
- proleterya diktatörlüğü, 97;
- proleterya, 22;
- sevgi, 69;
- Sovyet Devrimi, 89-123;
- Sovyetler'de, 19-23;
- sömürü ilişkileri, 62;
- Stalin dönemi, 54, 99;
- Stuttgard Kurultayı, 95;
- tarihsel gelişme ve anamalcılık, 62;
- tek ülkede, 99;
- üretim araçları, 62;
- üretim ilişkileri ve kadın, 77;
- ütopik, 25, 26;

- ve aile yasası, 22;
- ve tarih, 17;
- ve uganlık (iktidar), 21, 25, 89;

Ü

Üretim araçları
- işçi sınıfı, 67;
- kadın, 62, 65, 66, 77;
- Marksizm, 39, 63;
- toplumculuk, 62;
- ve değişim, 25;

Üretim İlişkileri
- 'nın yapıları, 54, 55;
- köle olrak kadın, 15;
- Marksizm, 17, 69, 70;
- üretici güçler, 57;

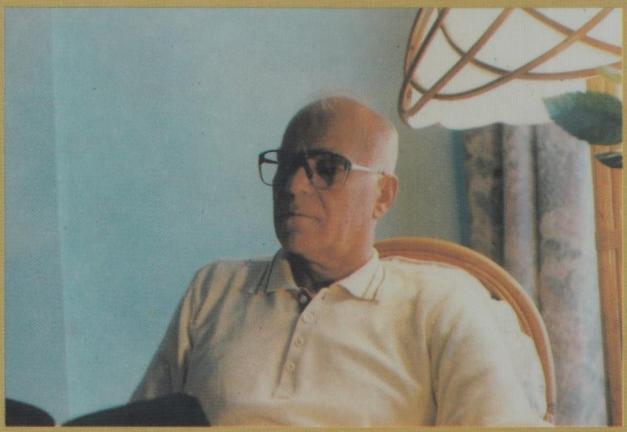
Y-Z

Yabancılaşma
- insan eylemi, 67;
- kadın, 67;
- kölelik, 67;
- özgür kişilik, 67;
- sevgi, 67;
- üretimin nesnesi, 67;
- ve emek, 67;

Yabanıllık
- analık hukuku, 42;
- cinsellik, 47;
- evlilik, 42, 43;
- evreleri, 61;
- kadın, 42, 43, 61;
- soy örgütlenmesi, 42;

Yeniden üretim
- aile, 53, 58, 77;
- anamalcılık, 51;
- insanın —' ve meta, 54;
- kadın, 51;
- Marksizm, 101;
- toplum, 81;
- ve ideoloji (düşüngü), 77;

Yetkideş aylaklık, 51;
Yetkideş tüketim, 51;
Zina, 71;
- ve özgürlük, 71;

"Hayli karanlıklarda kalan anaerkil dönem dışında, kadına, asla âdil davranılmamıştır. O, hep ikinci sınıf bir varlık, bir eklenti, bir eksikli olarak görülmüş ve de yoksunluklar içinde bırakılmıştır. Bu barbarca davranışın en temel kaynağı da, kaba güç olmuştur. Kaba gücüne bir de özel mülkiyeti ekleyen erkek, kadını da her yönüyle onun bir parçası durumuna getirmekten çekinmemiştir. Artık onlar alınıp satılan birer tecimsel ürün, erkek zevkleri için evlere tıkılan bencil haz kaynakları, üretim ilşikilerinde edilgen birer köle, cariye ve kapatmadırlar. Birer karı, birer metres, birer kızoğlan kızdırlar. Havra, Kilise ve Cami de bütün bu olumsuzlukları destekler, arkalar ve dahi onaylar!"

Kapak Resmi : S. Dali

ART YAYINLARI

ISBN Tk. 975-7008 -03-6
Cilt. 975-7008 -06-0

İSTEME ADRESİ : Tuna Caddesi İnkilap Sokak 2/50-58 Kızılay/ANKARA
Tel : (0.312) 434 52 62 • Faks : (0.312) 435 67 37